

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
ЦЕНТР УКРАЇНСЬКО-ЄВРОПЕЙСЬКОГО
НАУКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Міжнародна науково-практична конференція

**«КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В УКРАЇНІ:
АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ
ЇХ НЕДОПУЩЕННЯ ТА ПОДОЛАННЯ»**

*8 жовтня 2024 року
м. Київ, Україна*

УДК 328.185(477)(062.552)

К 69

Організаційний комітет:

Голова організаційного комітету – **Андрій БОРОВИК** – кандидат юридичних наук, доцент, відмінник освіти України, віцепрезидент із наукової роботи Науково-дослідного інституту публічного права (Україна).

Члени організаційного комітету:

Лариса СОРОКА – докторка юридичних наук, професорка, завідувачка докторантурою і аспірантурою Науково-дослідного інституту публічного права (Україна);

Ксенія КУРКОВА – докторка юридичних наук, професорка, завідувачка відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт Науково-дослідного інституту публічного права (Україна);

Мар'яна ВЕРХОТУРОВА – кандидатка історичних наук, професорка, завідувачка відділу організаційного забезпечення наукових проєктів і міжнародної діяльності Науково-дослідного інституту публічного права (Україна);

Олексій ДРОЗД – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, начальник Департаменту організації забезпечення діяльності Бюро економічної безпеки України (Україна);

Євген СОБОЛЬ – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, ректор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (Україна);

Олег ДУБИНСЬКИЙ – доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, проректор із науково-педагогічної роботи, економічних, юридичних та соціальних питань Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Україна);

Михайло ВІХЛЯЄВ – доктор юридичних наук, професор, директор Центру українсько-європейського наукового співробітництва (Україна);

Іван БОГАТИРЬОВ – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри права та правоохоронної діяльності Державного університету «Житомирська політехніка» (Україна);

Андрій ГОЛОВАЧ – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, академік Національної академії наук вищої освіти України, директор Інституту права Донецького університету економіки та права (Україна);

Михайло КЕЛЬМАН – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри права та конституціоналізму Національного університету «Львівська політехніка» (Україна);

Валерій БУЖОР – доктор юридичних наук, професор, почесний президент Інституту кримінального права та прикладної кримінології (Республіка Молдова);

Властиміл ВІЦЕН – доктор права, професор, ректор Університету політичних та соціальних наук (Чеська Республіка).

К 69 **Корупційні ризики в Україні: актуальні шляхи їх недопущення та подолання** : міжнародна науково-практична конференція. Науково-дослідний інститут публічного права, 8 жовтня 2024 р. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. – 168 с.

ISBN 978-966-397-425-5

У збірнику представлено матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Корупційні ризики в Україні: актуальні шляхи їх недопущення та подолання» (8 жовтня 2024 р.).

УДК 328.185(477)(062.552)

© Науково-дослідний інститут публічного права, 2024

© Центр українсько-європейського наукового співробітництва, 2024

ISBN 978-966-397-425-5

© Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres», 2024

ЗМІСТ

Еволюція статусу викривачів корупції: міжнародний досвід та українські реалії Батраченко Тетяна Сергіївна	7
Вплив корупційних ризиків на забезпечення доступності медичної допомоги Білан Станіслав Юрійович	11
Роль суду у забезпеченні захисту прав людини в умовах воєнного стану в Україні Біланчук Андрій Володимирович, Демянюк Олександр Миколайович	14
Стан та динаміка військово-економічної злочинності в умовах воєнного стану в Україні Білецький Богдан Михайлович, Сьомак Сергій Васильович	17
Корупція як ключовий фактор розвитку організованої злочинності Богатирьов Іван Григорович	20
Щодо аналізу санкцій за погрозу насильством або насильство щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України) Боровик Андрій Володимирович	23
Міжнародні стандарти як основа національного законодавства України Боровик Людмила Андріївна	25
Основні фактори негативного впливу на міжнародну безпеку як основу національної безпеки України Бурма Олексій Віталійович, Філюк Роман Олександрович	28
Management of corruption risks in the event of a conflict of interest among officials of higher educational institutions Vuprytsky Andrii Oleksiyovych	31
Корупційні виклики у містобудуванні під час дії воєнного стану Грибов Дмитро Ігорович	34
Корупційні ризики адміністративно-правового забезпечення реалізації принципу боротьби з ігровою залежністю (лудоманією) Денисенко Ольга Євгенівна	39
Законопроект про угоду зі слідством у корупційних справах: загрози та можливості для антикорупційної системи України Дрижакова Діна Юріївна	43
Причини та умови військової злочинності в умовах воєнного стану в Україні Дубачинський Олексій Вікторович, Гринюк Михайло Федорович, Квасюк Сергій Володимирович	47

Специфіка типології корупційних ризиків в державному управлінні та реєстраційній службі	
Живко Зінаїда Богданівна, Живко Михайло Олександрович, Шегинська Анастасія Іванівна	50
Оперативно-розшукове забезпечення дій підрозділів Національної поліції України в умовах воєнного стану	
Іванців Михайло Романович, Федорчук Микола Васильович	55
Участь міжнародних судових організацій у здійсненні правосуддя в період дії збройних конфліктів	
Коваль Павло Едуардович, Ткачук Андрій Михайлович	58
Корупційні ризики в цивільному судочинстві	
Короєд Сергій Олександрович	60
Системи правосуддя в умовах воєнного стану в Україні: основні проблеми та питання	
Костокевич Сергій Федорович	64
Роль міжнародних стандартів у системі національного законодавства України	
Красовський Олександр Петрович, Патрай Тарас Павлович	68
Використання віртуальних активів при вчиненні корупційних кримінальних правопорушень	
Кривенко Костянтин Олександрович	72
Колабораційна діяльність в Україні: сучасний стан та динаміка	
Мазепа Дмитро Ярославович, Лавренюк Олександр Володимирович	76
Римський статут як частина національного кримінального-процесуального законодавства України ратифікованого в умовах воєнного стану	
Мандзик Петро Іванович, Семенюк Сергій Анатолійович	79
Практика впровадження міжнародних стандартів у національний кримінальний процес щодо захисту прав людини в умовах збройного конфлікту	
Міськевич Сергій Андрійович, Філюк Юрій Олександрович	82
Диференціація кримінальної відповідальності службових осіб за корупційні правопорушення	
Олійник Андрій Миронович	85
Боротьба з тероризмом, контрабандою та незаконним обігом наркотичних засобів в умовах воєнного стану в Україні	
Оліневич Олександр Анатолійович	89

Запобігання корупційним ризикам при здійсненні митних процедур як чинник протидії корупції в системі органів публічного адміністрування	
Пай Інна Іванівна	92
Позбавлення батьківських прав: елемент захисту прав дитини або знаряддя корупційного впливу	
Пархоменко Павло Іванович	96
Співвідношення медіації та угоди про примирення в кримінальному процесі	
Светлічний Ігор Валерійович, Светлічна Дар'я Ігорівна	99
Корупційні зв'язки як системоутворюючий компонент кримінологічної характеристики сучасних організованих злочинних угруповань в Україні	
Семенюк Олександр Георгійович, Веденєєв Дмитро Валерійович	105
Правові та інституційні аспекти боротьби з корупцією в Україні: міжнародний досвід та національні виклики	
Семенюк Ірина Юрївна	109
Шляхи запобігання та урегулювання конфлікту інтересів у діяльності працівників закладів вищої освіти	
Сергієнко Анфіса Сергіївна	112
Актуальні питання запобігання крадіжкам у корпоративній сфері вчиненим в умовах воєнного стану в Україні	
Тимошук Владислав Сергійович, Шишлов Володимир Андрійович	115
Основні заходи запобігання корупції в Україні	
Тихонова Дар'я Сергіївна	118
Роль державного бюро розслідувань у запобіганні злочинності в умовах воєнного стану	
Топольський Вадим Миколайович, Шолодько Сергій Віталійович	120
Корупційні ризики в податкових спорах: причини та способи протидії	
Фат'янов Руслан Олександрович	123
Актуальні питання запобігання крадіжкам, вчиненим в умовах воєнного стану в Україні	
Хоменко Андрій Анатолійович, Ковальов Руслан Валерійович	126
Роль міжнародних трибуналів у здійсненні правосуддя	
Хоронжак Василь Григорович, Попович Іван Васильович	130
Проведення експертиз під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених суддями	
Ціпотан Юрій Павлович	134

Використання персональних даних у справах, пов'язаних з корупційними правопорушеннями: адміністративний та кримінально-процесуальний аспекти	
Черкашин Ілля Володимирович.....	138
Запобігання проявам корупції та шляхи подолання корупції в Україні на прикладі зарубіжних країн	
Чопорова Ольга Юрївна	142
Міжнародна безпека як основний фактор національної безпеки України	
Шевчук Микола Миколайович, Хомич Андрій Олександрович	146
Типологія корупційних ризиків у сфері охорони здоров'я: адміністративно-правовий погляд	
Шевчук Олександр Михайлович	149
Колабораціонізм в Україні: причини зародження та розвитку	
Шпіля В'ячеслав Романович, Максимів Олег Олегович.....	153
Корупціогенні фактори у текстах службових документів: їх аналіз і види	
Ялова Оксана Володимирівна.....	155
Корупційні ризики на публічній службі: деякі аспекти проблеми	
Янюк Наталія Володимирівна	160
Інкорпорація міжнародних стандартів у національне законодавство України в умовах воєнного стану	
Яцкевич Павло Володимирович.....	164

ЕВОЛЮЦІЯ СТАТУСУ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Батраченко Тетяна Сергіївна

кандидат юридичних наук, доцент

Університет митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

Актуальність теми викривачів корупції постійно зростає на тлі глобальної боротьби з корупцією. Викривачі стали невід'ємною частиною антикорупційної системи, забезпечуючи виявлення та попередження корупційних дій у різних сферах суспільного життя. В Україні наукові дослідження щодо статусу викривачів корупції знаходяться на стадії активного розвитку, однак ще не досягли повної зрілості. Зокрема, існують окремі праці, присвячені аналізу міжнародного досвіду та його адаптації до українських реалій. Водночас, українські науковці стикаються з проблемами, пов'язаними із правовим вакуумом та недостатнім захистом викривачів. Важливою залишається задача подальшого дослідження цієї тематики з акцентом на імплементацію міжнародних стандартів у національне законодавство [1].

Тема викривачів корупції досліджується активно, але потребує глибшого аналізу з огляду на порівняння міжнародних стандартів та українських реалій. Недостатнє правове забезпечення викривачів у багатьох країнах, зокрема в Україні, залишається однією з основних перешкод на шляху до ефективної боротьби з корупцією.

Викривач корупції, згідно з законодавством України, визначається як особа, яка повідомляє про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, якщо такі факти стали відомі їй у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською або науковою діяльністю (Закон України "Про запобігання корупції", ст. 1). У сучасній антикорупційній діяльності викривачі відіграють ключову роль, сприяючи виявленню та попередженню корупційних схем, що важливо для забезпечення прозорості та підзвітності [2].

Розвиток статусу викривачів у різних країнах демонструє широкий спектр підходів – від повного правового захисту та винагород до обмежених заходів, які залишають викривачів без належної підтримки. У країнах, де законодавчо закріплено захист викривачів, спостерігається більша ефективність у боротьбі з корупцією, що підкреслює необхідність удосконалення національних правових механізмів у цьому напрямі. Міжнародний досвід у захисті викривачів корупції базується на ряді

ключових документів. Конвенція ООН проти корупції (2003 р.) передбачає захист осіб, які повідомляють про корупційні дії, а також зобов'язує держави-учасниці вживати необхідних заходів для забезпечення такої підтримки. Директива ЄС 2019/1937 про захист викривачів корупції є ще одним важливим документом, який встановлює стандарти захисту та визначає умови для безпеки викривачів у країнах-членах ЄС [3].

Приклади успішних антикорупційних програм, що залучають викривачів, можна знайти в таких країнах, як США, Великобританія та Канада. У США Закон про боротьбу з корупцією (False Claims Act) надає викривачам можливість брати участь у судових процесах та отримувати фінансові винагороди за допомогу в поверненні незаконно отриманих державних коштів. У Великобританії Закон про викривачів (Public Interest Disclosure Act) забезпечує правовий захист викривачів, що сприяє активному викриттю корупційних схем. Канада також запровадила систему захисту викривачів на державному рівні, яка включає заходи для забезпечення їхньої безпеки та підтримки [4].

Ці приклади свідчать про ефективність комплексного підходу до захисту викривачів у боротьбі з корупцією на міжнародній арені.

Розвиток законодавства України щодо захисту викривачів корупції розпочався з ухвалення Закону України "Про запобігання корупції" у 2014 році, який визначив базові положення щодо правового статусу викривачів та гарантій їхнього захисту. Проте, незважаючи на певні досягнення, українське законодавство все ще не повністю відповідає міжнародним стандартам [1].

У порівнянні з Конвенцією ООН та Директивою ЄС, українське законодавство має кілька значних прогалин. Зокрема, недостатньо розвинені механізми захисту викривачів, особливо в контексті конфіденційності та правової підтримки. Відсутність чітко визначених процедур щодо винагород та гарантій безпеки викривачів також створює суттєві ризики для осіб, які вирішують повідомити про корупційні правопорушення [4].

Аналіз існуючих проблем вказує на необхідність удосконалення національного законодавства, зокрема шляхом імплементації кращих практик захисту викривачів, запроваджених на міжнародному рівні. Необхідним є створення дієвих механізмів забезпечення безпеки викривачів, а також розробка програм їх правової та психологічної підтримки, що відповідають міжнародним стандартам.

Аналіз судової практики України щодо викривачів корупції свідчить про суттєві проблеми у забезпеченні їхніх прав. Зокрема, найбільші труднощі виникають у сфері захисту конфіденційності викривачів, що є критично важливим для їхньої безпеки. У багатьох випадках інформація про викривачів стає відомою третім особам, що наражає їх на небезпеку

репресій, тиску з боку керівництва або навіть загрози фізичної розправи. Це створює значний бар'єр для осіб, які розглядають можливість викриття корупції, оскільки вони часто бояться можливих наслідків.

Ще однією важливою проблемою є недосконалість правозастосування в Україні, коли викривачі залишаються незахищеними через відсутність належного механізму забезпечення їхніх прав. Зокрема, судові органи не завжди забезпечують належний захист викривачів у процесі розгляду справ, що пов'язано з недоліками законодавчого регулювання та недостатнім рівнем підготовки суддів до розгляду таких справ.

Хоча існують випадки, коли викривачі успішно захищені в судовому порядку, ці випадки є поодинокими і не свідчать про наявність системного підходу. У таких ситуаціях рішення судів можуть бути непослідовними, що ставить під сумнів ефективність правової системи щодо захисту викривачів. Наприклад, відсутність чітких критеріїв для визначення статусу викривача або недостатній рівень захисту конфіденційної інформації часто призводять до того, що викривачі залишаються без належної підтримки з боку держави.

У результаті цих проблем викривачі в Україні часто не отримують належного захисту, що негативно впливає на ефективність антикорупційної боротьби в країні. Це підкреслює необхідність подальшого вдосконалення законодавства та правозастосування для забезпечення надійного захисту викривачів і стимулювання їх до активної участі в процесах викриття корупційних правопорушень.

Для досягнення більш ефективного захисту викривачів в Україні необхідно суттєво вдосконалити національне законодавство, враховуючи передові міжнародні практики. Одним із першочергових кроків має стати забезпечення повної конфіденційності інформації, яку надають викривачі. Це можна реалізувати через запровадження технологічних і правових інструментів, що гарантують збереження анонімності та захищають викривачів від можливих переслідувань. Наприклад, можна створити спеціалізовані платформи для безпечного подання інформації, які б використовували сучасні криптографічні методи для шифрування даних.

Окрім цього, важливо розробити та впровадити механізми правового захисту викривачів. Це може включати створення спеціальних підрозділів у правоохоронних органах або судовій системі, які будуть спеціалізуватися на забезпеченні безпеки викривачів. Ці підрозділи повинні мати відповідні повноваження для оперативного реагування на випадки тиску, дискримінації або загроз, що можуть виникати стосовно викривачів. Доцільно також розглянути можливість надання викривачам безкоштовної правової допомоги, що дозволить їм захистити свої права в суді або під час слідчих дій [5].

Ще одним важливим аспектом є запровадження програм винагороди для викривачів. У багатьох країнах ефективно працюють системи, за якими особи, які допомагають викрити корупційні схеми, отримують фінансові винагороди за свій вклад. Це може стати додатковим стимулом для громадян брати участь в антикорупційній боротьбі. Однак, важливо забезпечити, щоб такі програми не створювали додаткових ризиків для викривачів, наприклад, у вигляді публічного розголошення їхніх дій.

Нарешті, необхідно розробити єдиний правовий механізм, який би об'єднав всі аспекти підтримки викривачів: від гарантій конфіденційності та правового захисту до програм винагороди. Цей механізм має бути зрозумілим і доступним для громадян, що значно підвищить ефективність боротьби з корупцією в країні. Важливо, щоб він ґрунтувався на міжнародних стандартах та був адаптований до специфіки українського правового поля. Такий комплексний підхід дозволить створити ефективну систему підтримки викривачів, що стане значним кроком уперед у боротьбі з корупцією.

Викривачі відіграють важливу роль у боротьбі з корупцією в Україні, однак їхній захист залишається недостатнім. Перспективи розвитку статусу викривачів вимагають інтеграції міжнародних стандартів та реформування законодавства для створення надійної системи підтримки. Заклик до реформування є важливим кроком для забезпечення ефективного захисту викривачів і, відповідно, посилення антикорупційної боротьби в Україні.

Література:

1. Викривач корупції: формальність чи необхідність? *Сайт про кримінальну юстицію простою і зрозумілою мовою – JustTalk*. URL: https://justtalk.com.ua/post/vikrivach-koruptsii-formalnist-chi-neobhidnist?utm_source=BenchmarkEmail&utm_campaign=JustTalk_Digest_July&utm_medium=email (дата звернення: 11.08.2024).

2. Про запобігання корупції. Верховна Рада України. Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text

4. Загинеї З. Викривачі корупції: quid prodest? *Науковий часопис НАП*. 2021. № 2. С. 127–132.

5. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією. Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1999 № 994_102. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text

ВПЛИВ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Білан Станіслав Юрійович

*здобувач ступеня доктора філософії
за спеціальністю «Право»*

*Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Доступність медичної допомоги є гарантованим Конституцією України правом громадян, яке передбачає надання безоплатно в будь-яких державних та комунальних закладах охорони здоров'я, які є територіально зручними (доступними) для особи, медичної допомоги кожному, хто її потребує, в обсязі, який необхідний в конкретний період часу відповідно до стану здоров'я громадян.

Доступність медичної допомоги як принцип охорони здоров'я – це одна з основних (керівних) ідей, положень, які виступають основою для формування та реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я. Вони включають в себе систему публічного адміністрування, що спрямована на забезпечення цього принципу, і включає в себе ряд завдань щодо: створення територіально доступної і спроможної мережі закладів охорони здоров'я, забезпечення достатньої кількості медичного персоналу, забезпечення безперервного фінансування з державного та місцевих бюджетів необхідних видів медичної допомоги тощо.

Тому корупційні прояви в сфері надання медичної допомоги посягають на базові конституційні права громадян, підривають довіру суспільства до держави і налаштовують суспільство проти держави, що є вкрай негативним для безпеки держави в цілому [1, с. 51], адже суспільна невдоволеність завжди веде до дестабілізації ситуації в державі [2, с. 150].

Елементами доступності медичної допомоги, на нашу думку, є:

1) особиста доступність – рівний доступ до медичної допомоги для всіх, адже медична допомога є правом кожного і повинна бути надана кожному, хто її потребує, в обсязі, який особа потребує та вчасно. Тому своєчасність медичної допомоги для пацієнта характеризує її особисту доступність. Звісно, що окремі категорії пацієнтів можуть потребувати медичної допомоги в більшому обсязі, ніж інші, тому рівність не означає однаковий обсяг надання медичних послуг, а лише означає рівність доступу для всіх громадян до медичної допомоги і справедливий доступ до неї, коли кожна особа отримує стільки допомоги, скільки вона потребує, але при цьому немає порушення прав інших пацієнтів;

2) фінансова доступність – надається безоплатно для пацієнта в державних та комунальних закладах охорони здоров'я в обсязі, який гарантується державою і є однаковим для всіх громадян. Тут мова не йде про абсолютну безоплатність всього для пацієнтів, а про гарантування державою безоплатності медичної допомоги в обсязі, який обумовлюється станом пацієнта. Фінансова доступність медичної допомоги викликає чи не найбільше дискусій серед науковців та практиків;

3) територіальна доступність – наявність розвинутої спроможної мережі ЗОЗ, яка спроможна забезпечити потребу населення на певній території всіма видами медичної допомоги в обсязі, який їм необхідний. Сюди слід включати не лише територіальну наявність ЗОЗ, але й наявність кваліфікованого медичного персоналу та необхідного медичного обладнання на певній території, яке дозволяє надавати конкретні необхідні види медичної допомоги за тими напрямками, які потрібні населенню.

В кожному з цих елементів можливі певні корупційні прояви, але найчастіше мова йде про неформальні платежі у сфері охорони здоров'я, тобто про порушення фінансової складової доступності медичної допомоги.

Корупційними ризиками у цьому випадку є: недостатня поінформованість пацієнтів про можливість отримання певної медичної послуги безкоштовно, непрозорий розподіл фінансових ресурсів, складна процедура отримання певних медичних послуг (направлення лікаря, необхідність отримання додаткових довідок чи висновків консиліуму лікарів), вимагання неформальних платежів за частину медичних послуг (операція безкоштовно, але потрібно придбати ендопротез чи кришталик), тоді як держава гарантує їх безкоштовне надання; прохання сплатити благодійний внесок як умова отримання певних медичних послуг позачергово чи у певного лікаря тощо. Вирішення цієї проблеми, на нашу думку, можливе шляхом запровадження прозорого порядку ведення черги пацієнтів на отримання дороговартісних медичних послуг [3, с. 122].

Корупційними ризиками під час забезпечення територіальної доступності медичної допомоги є: відмова у наданні послуг через відсутність закладу охорони здоров'я чи необхідного спеціаліста в територіальній доступності або вказівка на те, що він приймає тільки в певні години. Для забезпечення територіальної доступності медичної допомоги в Україні створено спроможну мережу закладів охорони здоров'я, проте при її формуванні також виникає багато корупційних ризиків, про що ми вже наголошували раніше [4, с. 241]. Вирішення проблем територіальної доступності наразі в умовах воєнного стану можливе шляхом запровадження мобільних бригад для надання первинної та спеціалізованої медичної допомоги, а також мобільних аптек [5, с. 160].

Корупційними ризиками під час забезпечення особистої доступності медичної допомоги є відмова у наданні медичних послуг через відсутність підписаної декларації з лікарем про надання первинної медичної допомоги (ПМД), відсутність направлення лікаря ПМД до лікаря-спеціаліста. Тут дуже важливим є інформування пацієнта про його права на отримання медичної допомоги у певних випадках без направлення лікаря ПМД чи без підписаної декларації з лікарем ПМД.

Наразі держава гарантує безоплатність медичної допомоги шляхом встановлення кримінальної відповідальності за порушення права на безоплатну медичну допомогу. Відповідно до ч. 1 ст. 184 Кримінального кодексу України незаконна вимога оплати за надання медичної допомоги в державних чи комунальних закладах охорони здоров'я карається штрафом до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробацийним наглядом на строк до двох років [6]. Вказане діяння є кримінальним проступком, що значно спрощує його розслідування та притягнення до кримінальної відповідальності. Водночас, в літературі зустрічається позиція, що передбачені в КК норми про відповідальність за корупційні правопорушення можуть і мають застосовуватися за корупційні правопорушення у сфері надання медичної допомоги [7, с. 32]. Але, на жаль, за 6 місяців 2024 року обліковано тільки три факти вчинення кримінальних проступків за ст. 184 КК України, що свідчить про недостатню увагу держави до цієї проблеми і важливість її подальшої наукової розробки.

Література:

1. Погорецький М. А. Щодо боротьби з корупцією у сучасних умовах розбудови України як правової демократичної держави. *Наукові записки Харківського економіко-правового ун-ту*. 2010. № 1 (8). С. 51–62.
2. Погорецький М. А. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією: проблеми правового регулювання. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2002. № 6. С. 147–155.
3. Білан С. Ю. Впровадження черги пацієнтів як інструмент забезпечення державою своєчасності надання медичної допомоги. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 3–4. С. 122–128.
4. Білан С. Ю. Спроможна мережа закладів охорони здоров'я: проблеми забезпечення доступності медичної допомоги. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 3–4. С. 240–248.
5. Білан С. Ю. Адміністративно-правові засади забезпечення доступності медичної допомоги для населення в умовах воєнного стану. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 3–4. С. 158–163.
6. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1203>

7. Гуторова Н. О. Правові засоби запобігання корупції у сфері надання медичної допомоги. *Медичне право України: історичні аспекти, новітні тенденції та перспективи розвитку. Збірник статей наукових читань, присвячених пам'яті Гладуна Зіновія Степановича* / упоряд. д.ю.н., проф. І. Я. Сенюта, к.ю.н., доц. Х. Я. Терешко. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право». 2022. 88 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-425-5-3>

РОЛЬ СУДУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Біланчук Андрій Володимирович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Демянюк Олександр Миколайович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Особливу роль у забезпеченні кримінально-процесуального захисту прав людини в умовах збройного конфлікту відіграє система правосуддя, оскільки вона виступає одним із основних інституцій, який спрямовує свою діяльність на карне переслідування за вчинення воєнних злочинів, злочинів геноциду, проти людяності та агресії, притягнення винних до відповідальності, забезпечення неупередженого правосуддя та відновлення справедливості для жертв збройного-конфлікту, дотримання прав підозрюваних та обвинувачених в ході кримінального провадження, взаємодію з міжнародними організаціями та судами, дотримання норм та принципів міжнародного гуманітарного права та ін. Основним складнощами у забезпеченні кримінально-процесуального захисту прав людини в умовах воєнного стану в сфері правосуддя є: затягнутий процес ратифікації Статуту Міжнародного кримінального суду, відсутність у Кримінальному кодексі України повного переліку воєнних злочинів, які містяться у міжнародному праві, дефіцит компетентних кадрів, помилки у кваліфікації кримінальних правопорушень, наявність міжнародного імунітету у високопосадовців рф, епізодичне притягнення до відповідальності за порушення норм міжнародного гуманітарного права та ін.

В умовах воєнного стану система правосуддя стикається з низкою складнощів в сфері здійснення правосуддя та захисту прав людини, в т.ч. в межах кримінального процесу, які впливають на її здатність ефективно виконувати свої функції [3, с. 188]. Зокрема, можна виділити наступні аспекти:

- недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення, людських та фінансових ресурсів у зв'язку із тимчасовою окупацією територій, обстрілами та руйнуванням інфраструктури, загроза фізичного знищення суддів та інших учасників процесу, мобілізації працівників суду до лав ЗСУ або їх евакуація (наприклад, станом на початок 2024 р. в Україні в ході бойових дій пошкоджено 131 будівлю суду, не працюють 33 суди, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях);

- в умовах воєнного стану існує ризик знищення або втрати важливих доказів через бойові дії, окупацію частини територій, що ускладнює проведення ефективного розслідування та судових процесів;

- значна кількість біженців та внутрішньо переміщених осіб може ускладнювати судові процеси, оскільки багато свідків, постраждалих та обвинувачених можуть бути поза межами доступу для органів правосуддя (зокрема, станом на кінець 2023 р. кількість біженців з України складає 6 млн);

- зростанням загальної кількості кримінальних правопорушень, воєнних злочинів, кримінальних правопорушень щодо колабораційної діяльності, дезертирства, корупції (зокрема, у 2023 р. до судів надійшло 4,5 млн. справ, з них 1 млн 245 тис. склали кримінальні справи);

- впровадження нових норм до Кримінального кодексу України та кримінального процесуального законодавства, що призводить до неоднакового їх застосування (наприклад, при вирішенні справ щодо колабораційної діяльності суди встановлюють різні види покарання за схожих обставин справ);

- складнощі у забезпеченні безперервності здійснення правосуддя (зокрема, функціонування судів в прифронтових зонах, необхідність переривати судові засідання під час повітряної тривоги);

- подолання судового імунітету рф (ст. 79 Закону України «Про міжнародне приватне право» визначає, що «пред'явлення позову до іноземної держави, залучення іноземної держави до участі у справі як відповідача або третьої особи, накладення арешту на майно, яке належить іноземній державі та знаходиться на території України, застосування щодо такого майна інших засобів забезпечення позову і звернення стягнення на таке майно можуть бути допущені лише за згодою компетентних органів відповідної держави, якщо інше не передбачено міжнародним договором України або законом України» [1]);

– співвідношення принципу балансу ймовірностей у цивільному процесу та принципу доведення у кримінальному процесі під час встановлення порядку відшкодуванні шкоди, завданої діями російських військових та окупаційної влади , тощо [2].

Система правосуддя в умовах воєнного стану виступає одним із основних інституцій, який спрямовує свою діяльність на карне переслідування за вчинення воєнних злочинів, злочинів геноциду, проти людяності та агресії, притягнення винних до відповідальності, забезпечення неупередженого правосуддя та відновлення справедливості для жертв збройного конфлікту, дотримання прав підозрюваних та обвинувачених в ході кримінального провадження, взаємодію з міжнародними організаціями та судами, дотримання норм та принципів міжнародного гуманітарного права та ін.

Література:

1. Про міжнародне приватне право: Закон України 23.06.2005 р. № 2709-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#n342>

2. Судочинство під час війни: судді ВС розповіли про виклики та особливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану. *Верховний суд України*. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1576075/>

3. Oleh Shkuta, Maksym Korniienko, Mykola Yankovy (2022) Foreign experience of preventing military and economic crimes. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 8 № 4. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», (2022). P. 185–190/ <http://baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/1937/1946>

СТАН ТА ДИНАМІКА ВІЙСЬКОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Білецький Богдан Михайлович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Сьомак Сергій Васильович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

На сучасному етапі державотворення в Україні значну суспільну увагу приділяють питанням, пов'язаним із криміногенною ситуацією в державі, станом протидії кримінальним правопорушенням, запобігання криміналізації суспільства, нейтралізації негативних тенденцій цього процесу. Ідеться насамперед про проблеми екстраординарного плану, які прямо співвідносяться з питаннями національної безпеки України, безпеки її громадян, захисту конституційних прав і свобод людини, законності та правопорядку в державі. У цьому контексті особливої гостроти набуває проблема запобіжної діяльності, яка сьогодні є складною й суперечливою за своїм змістом, неоднозначною за наслідками процесів організаційного реформування, докорінної зміни суспільних відносин. Тому забезпечення внутрішньої стабільності, правопорядку й законності в системі та механізмі її функціонування набуло доленосного значення, адже на цьому й ґрунтується національна безпека [229, с. 130].

У кримінології більшість українських учених відстоює позицію, згідно з якою стан і тенденції окремого роду злочинності прямо залежать від стану загальної злочинності в державі, що перебуває в тісному взаємозв'язку із загальними, економічними, політичними, соціальними, правовими, організаційними, морально-психологічними та іншими процесами.

Проте, у результаті проведеного нами дослідження стану та тенденцій вчинення військово-економічних кримінальних правопорушень встановлено, що ані загальносоціальні, ані економічні та соціальні процеси в країні не справляють такого надзвичайного впливу на зростання кількості військових кримінальних правопорушень, як зміна воєнно-політичної ситуації в державі.

Так, за аналітичними даними 2013 р., в Україні було вчинено 563 560 кримінальних правопорушень, з яких 369 (0,065% від загальної кількості вчинених кримінальних правопорушень) становили військові кримінальні правопорушення.

Зведені аналітичні дані щодо стану та тенденцій вчинення в Україні протягом 2013–2022 рр. кримінальних правопорушень показали, що впродовж 2013–2018 рр. щорічно в державі вчинялося понад 0,5 млн (2013 р. – 563 560; 2014 р. – 529 139; 2015 р. – 565 182; 2016 р. – 592 604; 2017 р. – 523 911) кримінальних правопорушень. У 2018–2022 рр. спостерігалася тенденція їх різкого зменшення. Так, у 2018–2019 рр. кількість вчинених кримінальних правопорушень зменшувалася приблизно по 40 тис. на рік, у зв'язку із чим у 2018 р. загальний показник злочинності в державі скоротився на 15% (487 133), у 2019 р. – на 21% (444 130), у 2020 р. – на 36% (360 622), у 2021 р. – на 43% (321 443), у 2022 р. знову почав збільшуватися й становив 31,5% (362 636) від загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень у 2013 р. (563 560), чого не можна сказати про тенденцію вчинення військових кримінальних правопорушень. Незважаючи на загальне скорочення у 2014 р. (529 139) на 7,2% загальної злочинності, порівняно з 2013 р. (563 560), кількість вчинених військових кримінальних правопорушень протягом досліджуваного періоду зросла більше ніж в 11 разів (з 369 в 2013 р. до 4153 у 2014 р.).

У контексті загальної злочинності показник вчинення військових кримінальних правопорушень у 2014 р. становив 0,8% (4153/529 139), у 2015 р. – 1,1% (6213/565 182), у 2016 р. – 0,6% (3650/592 604), у 2017 р. – 0,9% (4577/523 911), у 2018 р. – 0,8% (3694/487 133), у 2019 р. – 0,8 (3616/444 130), у 2020 р. – 1,1% (4055/360 622) 2021 р. – 0,9% (3037/321 443), у зв'язку із чим можемо констатувати, що з 0,065% у 2013 р. протягом наступних дев'яти років (2014 р. – 24.02.2022) військові кримінальні правопорушення в системі загальної злочинності в державі стали займати близько 1% (рис. 3.1).

Як бачимо, для показників вчинення військових кримінальних правопорушень характерними є хвилеподібність коливань, найвищі показники спостерігалися у 2015 р. (6213), 2017 р. (4577) та 2020 р. (4055), а найнижчий – у 2021 р. (3037).

Наближені до 2021 р. показники були у 2016, 2018 та 2019 рр. Упродовж 2016–2019 рр. загальна кількість військових кримінальних правопорушень із певним коливанням змінилася в бік зменшення, що, на наше глибоке переконання, є необ'єктивним, оскільки не охоплює великого пласту прихованої (латентної) злочинності.

Введений Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 р. воєнний стан став лакмусовим папірцем до рекордного зростання

військової злочинності, у зв'язку із чим на тлі загального зменшення злочинності в державі набуло стрімкого зростання вчинення військових кримінальних правопорушень, середній коефіцієнт якого за 2022 р. – 3,8% у системі загальної злочинності по державі та в 4,5 рази перевищив показник 2021 р.

На підставі викладеного варто констатувати, що причин загострення, ускладнення, негативної криміногенної ситуації в Україні загалом і Збройних Сил України зокрема є чимало. По-перше, вони в наших економічних, соціальних негараздах, у низьких темпах реформування суспільства, суб'єктивному гальмуванні цього процесу; по-друге, у недостатній (а подекуди навіть низькій) ефективності роботи правоохоронних структур, центральних, місцевих органів влади та місцевого самоврядування, що значною мірою пояснюється тим, що правоохоронна діяльність орієнтована переважно на розкриття та розслідування вже вчинених кримінальних правопорушень, а не на запобігання їм через вплив на причини та умови вчинення кримінальних правопорушень; по-третє, у відсутності належної, а головне – системної роботи в межах окремих напрямів. Вагомим чинником у цьому ряду постає й проблема наявності серйозних прогалин, застарілих норм законодавчої бази протидії вчиненню військово-економічним кримінальним правопорушенням, що практично не діють, та запобігання їм [, с. 129].

Література:

1. Dmytrenko, Natalia. 2020. Criminological Characteristics of a Person Who Commits Crimes in the Armed Forces of Ukraine. *European Reforms Bulletin*. № 2. P. 8–11.
2. Dmytrenko N. A. 2020 Criminological Characteristics of a Person Who Commits Crimes in the Armed Forces of Ukraine. Odessa, Ukraine.
3. Shkuta O. O. 2020 Crimes in the Military Sphere: Reasons and Conditions. Odessa, Ukraine.

КОРУПЦІЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Богатирьов Іван Григорович

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри права та правоохоронної діяльності,
Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир, Україна*

На тлі війни, поширення корупції як суспільно небезпечного явище набуло особливого характеру. Вона проникла у всіх сфери суспільного життя людей, і стала ключовим фактором розвитку організованої злочинності. Звичайно російське вторгнення певним чином вплинуло на корупцію, оскільки багато кримінальних структур організованої злочинності вимушені залишити країну, але були і такі, які залишилися, і на їх думку їх присутність, особливо на місцевому рівні буде необхідною.

Більше того, корупція як фактор розвитку організованої злочинності відкрила нові можливості для злочинців і вони не забарилися цим скористатися. Зрозуміло, що підчас воєнних дій злочинна діяльність кримінальних структур організованої злочинності набуває нових рис, її мотиви можуть співіснувати або навіть збігатися з особистими інтересами. Оскільки війна має глибокий вплив на військових і цивільне населення, організована злочинність використовуючи цей фактор набуває нового змісту в повоєнний період.

Учені наукової школи «Інтелект» в умовах правового режиму воєнного стану провели опитування населення України (всього було опитано 1328 респондентів) на предмет їх відношення до корупції і встановили, що 51% респондентів вважають прояви корупційних відносин нормою сучасного суспільного життя в країні, 33,5% сприймають корупційні дії, як можливість вирішити власні проблеми, і тільки 15,5 % оцінюють корупційні відносини як злочинні. Якщо вірити респондентам, то по суті корупція стала нормою нашого життя, і подолати її зможе тільки держава, а тому реформи мають бути системними.

Саме відсутність системного підходу до ведення боротьби з організованою злочинністю, неналежний рівень взаємодії правоохоронних органів у відповідній сфері, застаріле та розбалансоване нормативно-правове забезпечення з питань боротьби з організованою злочинністю, недосконалість процедури моніторингу криміногенної ситуації, відсутність консолідованої об'єктивної методології оцінки загроз організованої

злочинності, використання застарілих форм і методів боротьби з таким явищем призводить до загострення проблем, пов'язаних з організованою злочинністю, та низького рівня ефективності боротьби з нею [1].

Вітчизняний вчений Л.Р. Грицаєнко у книзі «Акопаліпсис державності як наслідок корупції в Україні» ставить чітке запитання. Що з нами не так? Україна має найліпші чорноземи у світі, до того ж у нас їх майже 10% світових та 30% європейських. А ще наша земля, містить у собі майже всю таблицю Менделєєва, а в її надрах знаходиться 20% світових копалин і дорогоцінних металів, бурштину, газу, нафти, літію, вугілля тощо. Окрім того маємо один із високих рівнів освіти і потужний науковий потенціал [2, с. 10].

На жаль, правовий режим воєнного стану в Україні не зупинив протидію та запобігання вчинення корупційних правопорушень, щоденні затримання корумпованих державних службовців показують, що корупція стрімкими темпами продовжує зрощуватися з організованою злочинністю і негативно впливає на кримінальну та національну безпеку країни.

Варто підтримати позицію вітчизняного вченого К.М. Полегаєва про те, що корупція це вірус, який реально загрожує демократії, реалізації принципу верховенства права, національній безпеці та демократичному розвитку держави. Саме корупція як зазначає дослідник негативно впливає на всі сторони суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну і правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини. А спокуса збагатитися, задовольнити власні потреби у людини може виникати тоді, коли з'являється можливість розпоряджатися певними ресурсами, приймати рішення не в інтересах суспільства і громади, а у власних інтересах або інтересах близьких осіб [3, с. 123].

Щодо протидії організованій злочинності правоохоронними органами варто підтримати позицію українських учених, котрі з урахуванням зарубіжного досвіду на всіх кордонах України, пропонують запровадити технічні засоби контролю інтелектуальні камери з фіксуванням зовнішності осіб та перевіркою зовнішності в автоматизованій системі, в якій зберігатиметься біографічна інформація; несплачені аліменти; штрафи за адміністративні правопорушення, непогашені судимості осіб, перебування особи під досудовим чи судовим слідством, ухилення від покарання тощо, а також безпілотні летальні апарати, котрі зможуть сприяти запобіганню кримінальним правопорушенням під час перетину кордону [4, с. 196].

Отож узагальнюючи вищевикладене робимо висновок, що корупція в Україні є наслідком:

1) системних суперечностей політичного, морально-психологічного, економічного, організаційно-управлінського, правового та ідеологічного характеру;

2) реальною загрозою демократії, реалізації принципу верховенства права, національній та міжнародній безпеці та демократичному розвитку держави:

3) її впливу на всі сторони суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну і правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини;

4) розвитку організованої злочинності, котра в свою чергу становить пряму загрозу національній безпеці, і що з нею потрібно боротися як із системною проблемою.

Література:

1. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text> (дата звернення 10.08. 2024 р).

2. Грицаєнко Л. Р. Апокаліпсис державності як наслідок корупції в Україні. К., 2019. 546 с. С. 10.

3. Подлегаєв К. М. Корупція як перманентний чинник руйнування конституційного ладу в Україні. *Проблеми реформування кримінальної юстиції: збірник за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Чернівці, 25–26 травня 2023 року) / від. ред. В. М. Юрчишин, О. В. Попович. Чернівці : Технодрук, 2023. 196 с. С. 120–124

4. Khalymon S., Hrynko S., Zolka V., Hrynko R., Volynets N. Legal regulation of unmanned aerial vehicles application in the surveillance of the state border of Ukraine. *Amazonia Investiga*. Vol. 10 (40). 2021. P. 190–200. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2021.40.04.19> (дата звернення: 17.08.2024).

ЩОДО АНАЛІЗУ САНКЦІЙ ЗА ПОГРОЗУ НАСИЛЬСТВОМ АБО НАСИЛЬСТВО ЩОДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ (СТ. 345 КК УКРАЇНИ)

Боровик Андрій Володимирович

кандидат юридичних наук, доцент,

відмінник освіти України,

віце-президент з наукової роботи,

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

Важливе місце у дослідженні кримінальних правопорушень за погрозу насильством або насильство щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України) посідають питання реалізації кримінальної відповідальності за ці кримінально протиправні діяння. В період воєнного стану саме від результатів реалізації кримінальної відповідальності залежить ефективність застосування досліджуваних кримінально-правових заборон.

Варто передусім порівняти санкції відповідних частин статті в досліджуваному делікті між собою та проаналізувати ступінь суспільної небезпеки відповідного кримінального правопорушення.

Таблиця 1

Санкції ст. 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 351-1, 351-2

КК України

Частина статті	Покарання							Ступінь тяжкості
	Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю	Штраф	Виправні роботи	Пробаційний нагляд	Обмеження волі	Позбавлення волі	Довічне позбавлення волі	
ч. 4 ст. 345						від 7 р. до 14 р.		Особливо тяжкий злочин
ч. 3 ст. 345						від 5 р. до 12 р.		Особливо тяжкий злочин
ч. 2 ст. 345					до 5 р.	до 5 р.		Нетяжкий злочин
ч. 1 ст. 345			до 2 р.	до 3 р.	до 3 р.	до 3 р.		Нетяжкий злочин

В обґрунтування запропонованої таблиці зазначаємо, що за ч. 3 ст. 345 КК України (вчинене карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років), ч. 2 ст. 345 (вчинене карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк), ч. 1 ст. 345 КК України (вчинене карається виправними роботами на строк до двох років або пробацийним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк), а в санкції ч. 4 ст. 345 КК України передбачене максимальне покарання за даною статтею – від 7 до 14 років позбавлення волі [1, с. 422].

Таблиця 2

**Покарання за кримінальне правопорушення,
передбачене ст. 345 КК України**

Статті КК України	Види покарань						
	штраф	позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю	виправні роботи	пробацийний нагляд	обмеження волі	позбавлення волі на певний строк	довічне позбавлення волі
ч. 1 ст. 345			+	+	+	+	
ч. 2 ст. 345					+	+	
ч. 3 ст. 345						+	
ч. 4 ст. 345						+	

Якщо говорити за такий вид покарання як виправні роботи, що є одним з найменш поширених у санкціях досліджуваної статті, то визначена максимальна межа цього покарання (до двох років), що очевидно не дає можливості призначити виправні роботи в наступних частинах відповідної досліджуваної статті.

У більшості досліджуваних санкцій за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст.345 КК України, що містять такі покарання як обмеження та позбавлення волі, максимальні строки цих покарань однакові [1, с. 423].

Так у ч. 1 ст. 345 КК України однаковими є максимальні межі відразу трьох покарань – пробацийного нагляду, обмеження волі та позбавлення волі.

Позбавлення волі за частинами 3, 4 ст. 345 КК України є безальтернативним покаранням, різниця між максимальною і мінімальною межею якого коливається в межах від 3 до 9 років, що в певних випадках видається недостатньо обґрунтованим. Має рацію Н. А. Орловська в тому, що надмірні розриви в межах покарання запобігають формуванню єдиної судової практики у конкретних справах і одночасно створюють загрозу зловживання судами своїми повноваженнями [2, с. 207].

Вказане свідчить про те, що розміри та види покарання в санкціях відповідних частин ст. 345 КК України потребують суттєвого корегування.

Література:

1. Боровик А. В. Санкції за кримінальні правопорушення проти представників влади. *Юридичний науковий електронний журнал*. С. 421–427. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-6/105>

2. Орловська Н. А. Кримінально-правові санкції: проблеми визначення, класифікації та функціонального аналізу: монографія. Одеса : Юридична література, 2010. 297 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-425-5-7>

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Боровик Людмила Андріївна

кандидат педагогічних наук, доцент, член-кореспондент

Міжнародної кадрової академії,

доцент кафедри теорії і методики журналістської творчості

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука»

м. Рівне, Україна

Міжнародні стандарти мають важливе значення для законодавства України, оскільки вони забезпечують його відповідність загальноприйнятим нормам і принципам у глобальному правовому просторі, сприяють гармонізації та модернізації національного законодавства міжнародним нормам і практикам, сприяють захисту прав і свобод людини, підвищенню рівня правосуддя, забезпеченню верховенства права, інтеграції держави у світовий політико-економічний простір, виконанню міжнародних зобов'язань та підвищенню авторитету держави на міжнародній арені. Особливого значення міжнародні стандарти мають в умовах

збройних конфліктів, оскільки спрямовані на посилення правового механізму захисту прав людини в надзвичайних умовах збройного протистояння. Так, у відповідності до звіту Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України про стан дотримання міжнародного гуманітарного права в ході російсько-української війни «були зафіксовані порушення звичайних та конвенційних норм МГП і норм МППЛ, зокрема Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права» з боку російських військ та окупаційної влади [1]. Проте, основна проблема полягає в тому, що наявність міжнародних договорів та угод, які регулюють закони і звичаї війни, не завжди забезпечує їх ефективне виконання на національному рівні, що створює розрив між міжнародними зобов'язаннями держави та їх реальним виконанням на практиці.

На національному рівні юридичну силу міжнародно-правові договори набувають на основі положень:

1. Декларації про державний суверенітет України, відповідно до положень якої Україна «визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загальноновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права» [2];

2. Конституції України (ст. 9 «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України») [3];

3. Закон України «Про міжнародні договори» закріплює правові засади укладання, виконання, припинення і дії міжнародних договорів України, а також процедури, що регулюють взаємовідносини держави з іншими суб'єктами міжнародного права, адже, закон «застосовується до всіх міжнародних договорів України, регульованих нормами міжнародного права і укладених відповідно до Конституції України та вимог цього Закону» [4].

Наразі Україна є учасницею близько 40 міжнародно-правових договорів в сфері гуманітарного права, в т.ч. за правонаступництвом (ст. 6 Закону України «Про правонаступництво України» закріплює положення у відповідності до якого «Україна підтверджує свої зобов'язання за міжнародними договорами, укладеними Українською РСР до проголошення незалежності України» [5]) [6, с. 18]., які визначають міжнародні стандарти правового регулювання в умовах збройних конфліктів. Наприклад, Україна є державою-учасницею наступних міжнародних НПА:

На підставі викладеного можемо зробити висновок, що Україна, як учасниця міжнародних відносин, не може функціонувати без врахування норм та принципів міжнародно-правових актів у внутрішньонаціональному законодавстві, про що свідчать положення Заключного

акту наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 р., Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р., Декларації про державний суверенітет України, Конституції України, Закону України «Про міжнародні договори».

Література:

1. Звіт про стан дотримання МГП. *Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України*. URL: <https://minre.gov.ua/diyalnist/napryamky-proektiv-minreintegracziyi/mizhnarodne-gumanitarne-pravo/zvity-pro-stan-dotrymannya-mgp/>
2. Декларації про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>
3. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Про міжнародні договори: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
5. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 р. № 1543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text>
6. Shkuta O. O. Crimes in the Military Sphere: Reasons and. *European Reforms Bulletin*. 2020. № 2. С. 74–77. <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1845/1/74-77.pdf>

**ОСНОВНІ ФАКТОРИ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ
НА МІЖНАРОДНУ БЕЗПЕКУ
ЯК ОСНОВУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Бурма Олексій Віталійович

*адвокат, здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Філюк Роман Олександрович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Співпраця України із міжнародною спільнотою в сфері забезпечення національної безпеки є надзвичайно важливою. Зокрема, вона сприяє отриманню міжнародної підтримки, доступу до фінансових, військових, інформаційних ресурсів, розвитку партнерських відносин та інтеграції у світове товариство на різних рівнях, ізоляції росії у міжнародних відносинах тощо. На сьогоднішній момент криза архітектури міжнародної безпеки не дозволяє у повній мірі досягти Україною цілей відновлення національної безпеки. Саме недоліки системи міжнародної безпеки загалом зумовили можливість збройної агресії росії проти української держави, адже окупація частини її територій у 2014 р. не викликала адекватної реакції міжнародної спільноти та не зумовила притягнення рф до міжнародної відповідальності. Враховуючи зауважене вважаємо, що роль архітектури міжнародної безпеки, як фактору забезпечення національної безпеки держави є ключовою у сучасному світі, оскільки взаємодія міжнародних відносин і внутрішньополітичних процесів стає все більше важливою для глобальної стабільності і безпеки у світі.

В умовах системної кризи міжнародного права відбувається формування багатопольярного світу, змінюється архітектура міжнародної безпеки із зменшенням рівня домінування окремих держав та використання їх політичного, економічного і військового потенціалу для вирішення міжнародних безпекових проблем. Воєнна агресія росії проти України підтвердила тезу, що наявні міжнародні безпекові правила та інститути втрачають свою дієвість, а політико-дипломатичні засоби забезпечення безпеки є малоєфективними, відбувається девальвація ролі міжнародних колегіальних інститутів безпеки (ООН, ОБСЄ та ін.) та їх витіснення відповідними коаліційними суб'єктами міжнародних відносин

(НАТО, ЄС) [2, с. 182]. При цьому, у протистоянні російській агресії забезпечення національної безпеки силами лише України не вбачається можливим, адже сторони конфлікту мають різний військовий, економічний та політичний потенціал і без задіяння механізму міжнародної безпеки реалізувати цілі та основні засади державної політики національної безпеки для нашої країни наразі недосяжно [6].

Слід відмітити негативний вплив на архітектуру міжнародної безпеки таких факторів, як:

- міжнародні конфлікти та війни, тероризм;
- вплив країн-агресорів та агентів їх впливу на інституційну складову системи міжнародної безпеки;
- поширення зброї масового знищення, зокрема програми ядерної зброї Північної Кореї та Ірану;
- збільшення населення окремих країн (до країн зі значним приростом населення відносяться Індія, Пакистан, Ефіопія, Нігерія, Конго);
- значний розвиток економік окремих держав впливає на геополітичний баланс сил, світове лідерство та регіональний розвиток країн;
- конкурентна боротьба за ринки збуту, зокрема, між США, Китаєм, Німеччиною, Японією та Індією;
- фрагментація міжнародно-правового середовища шляхом укладання двосторонніх угод, розвитку регіональних систем, ігнорування міжнародних норм та принципів;
- суперництво між США, Китаєм та росією у сфері розширення географії впливу;
- кліматичні зміни і екологічні проблеми та ін.

У 2022 р. Європарламент прийняв резолюцію про визнання росії «державою-спонсором тероризму» та «державою, яка використовує засоби тероризму». Зокрема, автори резолюції зауважують, що в ході російсько-української війни росія здійснює невибіркові атаки на українську цивільну інфраструктуру та житлові райони, на окупованих територіях відмічаються факти катування, викрадення, страти цивільних та військовополонених, сексуальні насильства, масові вбивства. Також, рф спричинила гуманітарну кризу та знищення 95% міста у Маріуполі, позбавляє українців доступу до енергоресурсів (газу, електрики, тепла, води, мобільного зв'язку та Інтернету), що є «актами терору проти українського населення та є воєнними злочинами» [4]. Проте, у зв'язку з відсутністю відповідної нормативно-правової бази у Європейському Союзі, а саме правового механізму «визнання третьої країни держави, яка підтримує тероризм», застосування санкцій та заходів ізоляції щодо росії зазначена вище резолюція за собою не тягне.

Окремо значення на вплив архітектури міжнародної безпеки має глобальна регіоналізація, а саме об'єднання країн в регіональні блоки,

альянси, організації та об'єднання з метою співпраці, координації дій та спільного вирішення економічних, політичних, соціальних і безпекових питань на регіональному рівні. Прикладами таких регіональних утворень є Європейський Союз, Association of Southeast Asian Nations, Asia-Pacific Economic Cooperation, Southern Common Market. Даний процес ґрунтується на прагненні до глобального лідерства у регіоні окремих країн із значним геополітичним імперативом, який включає в себе географічне положення, територіальні характеристики, наявність природних ресурсів, стратегічних інтересів та позиції у міжнародних відносинах, також може враховувати історичні, культурні, політичні та економічні чинники зовнішніх відносин країни. Наразі відмічається нехтування окремими державами принципів та норм міжнародного права, рішень міжнародних організацій та міждержавних угод і домовленостями. Наприклад, росія порушила Будапештський меморандум (1994 р.), щодо гарантії безпеки та територіальної цілісності України в обмін на її ядерне роззброєння [6]

Одним із недоліків інституційної складової міжнародної безпеки є можливість блокування країною-агресором та її країнами-сателітами рішень міжнародних організацій і відсутність дієвого механізму виключення їх із складу міжнародних організацій. Зокрема, росія після двох років повномасштабних воєнних дій проти України до сих пір є членом ООН, Організації з безпеки та співробітництва у Європі, Ради безпеки ООН, МАГАТЕ, G20 та ін.

Зауважимо, що вказані вище фактори зумовлюють необхідності створення нових універсальних механізмів забезпечення міжнародної безпеки, які в свою чергу змінюють механізм національної безпеки окремих країн з урахуванням довгострокового прогнозу міжнародної ситуації у світі та на регіональному рівні. Адже, серед основних задач держави, окрім забезпечення правопорядку та законності, сталого соціально-економічного розвитку, здійснення зовнішньої політики та ін., одне із провідних місць займає забезпечення національної безпеки, метою якої є подолання внутрішніх та зовнішніх загроз, збереження і зміцнення суверенітету та територіальної цілісності. Складовими елементами національної безпеки держави є військова, політична, економічна, соціальна, інформаційна та екологічна безпека країни.

Література:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 16.02.24).

2. Житник О. М., Гриценко А. А. Вплив трансформації архітектури міжнародної безпеки на формування державної політики національної безпеки в умовах формування нового світового порядку: концепція

управління майбутнім. *Право та державне управління*. 2019. № 2 (35), том 1. С. 181–190.

3. Країна-спонсор тероризму: що означає такий статус і хто у світі його вже отримав. *CHAS.NEWS*. URL: <https://chas.news/current/yak-kraini-sponsori-terorizmu-otrimali-svii-status-ta-chi-priednaetsya-do-nih-rosiya> (дата звернення: 08.02.24).

4. Європарламент визнав Росію державою-спонсором тероризму. Що це значить. *BBC.NEWS*. Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63730807> (дата звернення: 11.02.24).

5. Shkuta O. Peculiarities of the Investigator's Interaction with the Operational Subdivisions of law Enforcement Authorities in the Investigation of Illegal Reproduction and Restrictions *European Reforms Bulletin*. 2021. № 2. С. 106–110. <https://dspace.oduvs.edu.ua/bitstreams/bb8f5efe-2a29-4440-b3ad-d79b0862bfcc/download>

6. Oleh Shkuta, Maksym Korniienko, Mykola Yankovyi (2022) Foreign experience of preventing military and economic crimes. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 8 № 4. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», (2022). P. 185–190. <http://baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/1937/1946>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-425-5-9>

MANAGEMENT OF CORRUPTION RISKS IN THE EVENT OF A CONFLICT OF INTEREST AMONG OFFICIALS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Vypriytsky Andrii Oleksiyovych,
Candidate of Legal Sciences, Associate Professor

Corruption is a negative social phenomenon, a source of economic, political and social risks for the Ukrainian people. First of all, the destructive effect of corruption is manifested in the decline of the prestige and authority of the government at all levels, the destruction of the moral foundations of society, the merging of the corrupt part of public officials with shadowy criminal circles, the danger of the development of pseudo-civil social relations [1, p. 55].

The reasons that cause and provoke corruption can be revealed through the establishment of factors of corruption, namely phenomena, processes, factors that exert a determining influence on the specified anti-social phenomenon. Factors of corruption are distinguished by areas of distribution and content:

1. Political: miscalculations in reform policy; political instability, instability of political institutions; imbalance of powers and functions of branches

of government; lack of effective control over government activities; uncertainty and unreasonableness of anti-corruption policy.

2. Economic: crisis phenomena in the economy; criminalization and criminalization of the economy; excessive state intervention in the economy.

3. Organizational and managerial: an imperfect system of power organization; inefficient state management system; hypertrophied powers of the bureaucratic apparatus; imperfection in the formation of power structures.

4. Legal: failure to ensure the rule of law and the rule of law in state authorities; unsystematic, unjustified change in legislation.

5. Ideological: the absence of a clearly defined ideology of the civil service and the state's value system.

6. Moral and psychological: demoralization of society, devaluation of moral values; the spirit of uncertainty and uncertainty in the future; non-recognition of corruption by the population as a social evil [1, p. 96–97].

Ukraine's anti-corruption strategy does not aim to punish an official of a higher educational institution (hereinafter referred to as a higher education institution) who acted in the event of a potential or real conflict of interest, but to take measures to prevent the occurrence of a real or potential conflict of interest [5].

Timely notification by an official of a university, a whistleblower, a public organization, mass media about the presence of information is only the first stage in the system of preventing and resolving conflicts of interest. The quality of the second stage depends, first of all, on the legal and justified actions and decisions of the official's immediate supervisor, whose powers include dismissal from the position, who adopts an objective method of its settlement from the point of view of minimal restriction of the official's rights and ensuring the tasks performed by the university.

Examples of independent settlement of conflict of interests can be: according to Art. 38 and 39 of the Labor Code of Termination of the employment contract at the initiative of the employee.

From the moment when an official of a higher education institution learns or should have learned about the presence of a real or potential conflict of interest, she is obliged to inform her immediate supervisor no later than the next working day, and if the person is in a position that does not require her to have a direct supervisor (university rector) – to a collective body (university academic council). In our opinion, it is expedient to amend Clause 1 of Art. 28 of the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption", that is, the rector notifies the collective body of the university (the academic council), but the National Agency for the Prevention of Corruption.

The Law of Ukraine "On the Prevention of Corruption" does not directly indicate the form of notification, but it is recommended to make a notification about a real or potential conflict of interest in writing, because, firstly,

it is a documentary confirmation that the person has really reported the existence of a conflict of interest, according to secondly, it gives the manager the opportunity to analyze the situation in detail in order to decide on the optimal way to resolve the conflict of interests, and thirdly, in the case of reporting a potential conflict of interest to the offender, it is possible to apply Art. 34 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses, that is, as circumstances mitigating responsibility for a corruption offense.

The direct supervisor of an official of a higher education institution or the head of a higher education institution (rector), whose authority includes dismissal or initiation of dismissal from a position, in accordance with Part 3 of Art. 28 of the Law of Ukraine "On the Prevention of Corruption", within two working days after receiving such a notification, makes a decision on the settlement of the conflict of interests, about which the person is notified.

University officials are obliged not to take actions and not to make decisions in conditions of real conflict of interest, as well as to take measures to resolve real or potential conflict of interest. After receiving the rector's order or order, one should act in strict accordance with the method of conflict of interest settlement specified by the subjects or the explained procedure for conflict of interest settlement.

When resolving a conflict independently, an official of a higher education institution applies one or more of the following methods of conflict of interest resolution:

- self-recusal in accordance with the procedure provided for by the Law of Ukraine "On Higher Education";
- disclosure of information about a conflict of interest, i.e. to notify the immediate supervisor of an official of the university or the head of the university (rector) about the existence of a conflict of interest;
- removal from the performance of tasks, decision-making actions related to the performance of official powers;
- elimination of the relevant private interest;
- submission of an application for transfer of a person to another position;
- submission of an application for dismissal [4].

In accordance with Part 5 of Art. 28 of the Law of Ukraine "On the Prevention of Corruption", if an official has doubts about the existence of a conflict of interest, he is obliged to seek clarification from the territorial body of the National Agency for the Prevention of Corruption, which provides confirmation of the absence of a conflict of interest.

An appeal to the National Agency for the Prevention of Corruption does not exempt an official from:

- to inform the direct supervisor about the conflict of interests;
- not to take actions and not to make decisions in conditions of a real conflict of interests.

That is, the legislation creates conditions for the settlement of conflicts of interest by university officials. The existence of a conflict of interests implies taking certain actions, which in turn obligates the management of the university to carry out the measures provided for in Art. 29 of the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption".

Literature:

1. Ivanchyuk N. V. Corruption as a real threat to the state. The role of the whistleblower institute in preventing and countering corruption: materials of the round table (Kyiv, November 2, 2018). Kyiv : National. Acad. internal cases, 2018. 174 p.

2. On prevention of corruption: Law of Ukraine, October 14 2014 No. 1700-VII. *Official Gazette of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (date of application: 08/18/2024).

3. Rotan V.G. Scientific and practical commentary on the legislation of Ukraine on labor, 8th ed., additions and revisions. Kyiv, 2008. 944 p.

4. Vyprytskyi A.O., Reasons for conflicts of interest in the activities of officials of higher educational institutions. *Law and society*. No. 1 part 2 Dnipro, 2018 pp. 146-151.

5. Vyprytskyi A.O., Overcoming corruption in modern conditions. *Law and society*. No. 6, part 2, Dnipro, 2017. Pp. 9–13.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-425-5-10>

КОРУПЦІЙНІ ВИКЛИКИ У МІСТОБУДУВАННІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Грибов Дмитро Ігорович

адвокат, радник, керівник практики нерухомості і будівництва

ЮФ «Ілляшев та Партнери», аспірант,

Університет економіки та права «КРОК»

м. Київ, Україна

Корупція завжди була і залишається актуальною проблемою в різних сферах українського суспільства. І хоча корупція в сфері містобудування завжди залишалась однією з нагальних проблем українського суспільства та розвитку національної економіки, в період воєнного стану та особливо в після воєнний період це питання може стати вирішальним у відновленні Української держави: збереженні історичних населених пунктів та об'єктів культурної спадщини, залученні іноземних інвестицій, створенні прозорих

та конкурентних умов для ефективного відновлення спустошених війною територій, винесенні промислових об'єктів за межі міст та створені населених пунктів для людей.

Для розуміння глибини проблематики корупції в сфері містобудування, вважаємо за доцільне провести короткий історичний огляд проблеми. Так, після отримання незалежності в 1991 році, Україна мала проблеми зі встановленням демократичних інститутів та ефективних механізмів управління, зокрема успадкувала радянську форму централізованого планування з усіма її недоліками, як в частині повної відсутності прозорої процедури, так і не передбачуваності кінцевого результату.

Мовчан А.В. з цього приводу наголошує, що з моменту проголошення незалежності України, корупція розглядається як пряма загроза національній безпеці, стабільності та економічному зростанню держави. Негативні наслідки корупції полягають у тому, що вона розмиває такі важливі конституційні засади, як принципи соціальної справедливості та рівності всіх перед законом. Корупція підриває довіру людей до влади, дискредитує ринкові механізми розвитку конкуренції та запобігання монополізму в економіці, сприяє лобіюванню законодавчих і нормативних актів, масштабним зловживанням і злочинності [1, с. 131].

Венедіктов А.А. та Венедіктова Ю.Є. відзначають, що системний аналіз механізмів переходу держав від тоталітарних систем до демократичних, яскравим прикладом якого є сучасне українське державотворення, дав змогу виділити наступні причини породження корупції у таких державах:

1) перехід від централізованої системи управління економікою до ринкової, децентралізованої, що залучила в активні політичні і економічні процеси величезні маси людей;

2) відсутність розроблених економічних регулятивних механізмів, інфляція, яка сприяє певному типу економічної поведінки, розрахованої на найкоротшу перспективу – ризикову вигоду;

3) посилення податкового тиску, що розширює зону тіньової економіки;

4) політична нестабільність: відсутність чітких правових гарантій на найближче майбутнє; прихованість, віддаленість та непідконтрольність окремих органів державної влади;

5) недосконалість законодавства і його неадаптованість до нових умов: колізія норм, що спричиняє їх вільне трактування чиновниками та, як наслідок, неминуче породжує корупційну поведінку;

6) неефективність інститутів влади, їх нездатність до реалізації визначених завдань, відсутність належної правової підготовки держслужбовців;

7) низький рівень громадянської самосвідомості, обумовлений зниженням рівня соціальної активності громадян, їх розчаруванням у стані проведення реформ у державі, її модернізації – все це сприяє відчужденню суспільства від влади;

8) відсутність демократичних політичних традицій, яка перешкоджає розвитку суспільнополітичних інститутів;

9) недосконалість чинного законодавства, яке не забезпечує реалізацію засад правової держави;

10) низький професійний рівень правоохоронних органів, судової системи [1, с. 49].

Отже остаточно подолання Україною тоталітарної радянської спадщини та перехід до демократичної системи цінностей, зокрема в контексті мінімізації корупційних проявів, можливе за умови послідовної та системної роботи як органів державної влади та місцевого самоврядування, так і громадян, представників приватного сектору економіки та громадських інституцій.

Варто наголосити, що засновник громадської організації Transparency International Пітер Айген з цього приводу відзначив, що на практиці, у країнах з великими проблемами з корупцією, зазвичай є два принципи боротьби з нею: (1) оснований на потужному громадському суспільстві та (2) комплексній взаємодії громадського суспільства, уряду та приватного сектору економіки [2], тобто в будь-якому випадку боротьба з корупцією фактично стає неможливою в разі відсутності активного правосвідомого прошарку громадського суспільства та наявності ефективних та прозорих інструментів для здійснення громадського контролю за діяльністю і взаємодією інших учасників публічних відносин.

Порівнюючи історичний аспект із сучасним періодом дії воєнного стану, слід вказати, перш за все, що в Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки зазначаються найбільш корумповані сфери, а саме митниця, земельні відносини, містобудування, будівництво великих інфраструктурних об'єктів, судочинство [3, абз. 7 п. 1.2.]. У зв'язку з чим сфера містобудування з-поміж інших пріоритетних сфер, потребує особливої уваги законодавчих та правоохоронних органів, антикорупційних інституцій задля своєчасного виявлення та реагування на будь-які корупційні прояви та тенденції. Це пов'язано з тим, що й до сьогодні зберігається тенденція недостатності публічної інформації у сфері містобудування, відсутність публічної інформації щодо об'єктів культурної спадщини та колізії у містобудівному і пам'яток охоронному законодавстві [4, п. 2.5.], неправомірний вплив з боку зацікавлених осіб, низький рівень цифровізації послуг, недосконалий державний контроль у сфері будівництва – це лише неповний перелік проблем у галузі містобудування, які сприяють розвитку корупції в різних її проявах

та дають можливість здійснювати будівництво всупереч вимогам законодавства.

Окрім цього, на період дії воєнного стану залишається актуальною така проблема як низький рівень публічності інформації, в результаті чого завжди буде існувати ризик незаконної забудови території. Існування цієї проблеми зумовлено недосконалістю функціонування електронних систем у сфері будівництва або їх повною відсутністю (наприклад, щодо об'єктів культурної спадщини), обмеженим доступом до містобудівної документації, неузгодженості та непослідовності під час внесення даних до публічних реєстрів.

Слушним буде наголосити, що в умовах ведення активних військових дій на території України, коли фактично 22 лютого 2024 року розпочалась повномасштабна збройна агресія РФ, питання корупції та громадського контролю для правосвідомого громадянства стало другорядним.

При цьому, задля розуміння обсягів майбутніх інвестицій та перспектив розвитку галузі у воєнний та післявоєнний період, вважаємо за доцільне звернути увагу, що за попередніми даними Кабінету Міністрів України станом на початок 2023 рік збитки завдані Україні у ході війни вже оцінювались в понад 650 мільярдів доларів США, а відповідно до дослідження, проведеного Київською школою економіки від 12 лютого 2024 року, загальна сума збитків, завданих тільки інфраструктурі складає майже 155 мільярдів доларів США [5]. Одночасно з цим, вже на сьогоднішній день ціла низка урядів країн Євросоюзу вже заявили про своє бажання прийняти участь у відновленні та розбудові України у післявоєнний час, зокрема багатьох міст та селищ практично з нуля.

Проте, зі зниженням громадського контролю, корупція в містобудуванні в період воєнного стану стає наочним негативним прикладом необхідності проведення рішучих дій та ефективних (не декларативних) реформ як безпосередньо у галузі, так і в державному управлінні, правоохоронному секторі та судовій системі.

Одночасно з цим, варто звернути увагу, що за результатами виконання Україною рекомендацій Групи держав проти корупції (англ. – «The Group of States against Corruption» або «GRECO») у рамках четвертого раунду оцінювання щодо України, який стосується «Запобігання корупції серед народних депутатів, суддів та прокурорів» у Другому звітній оцінці відповідності, прийнятому на 89 пленарному засіданні GRECO 29.11-03.12.2021, було наголошено, що рівень відповідності рекомендаціями є «глобально незадовільним» [6, с. 28, п. 164].

При цьому, вже Проміжним звітом, прийнятим на 93 пленарному засіданні GRECO 20-24.03.2023, відзначається позитивна динаміка в реформуванні запобігання корупції серед народних депутатів, суддів та прокурорів, та зроблено висновок: «GRECO вітає прогрес, про який

повідомляє Україна та з радістю робить висновок, що поточний рівень дотримання рекомендацій більше не є «глобально незадовільним» [7, с. 24, п. 167].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, варто відзначити, що в період воєнного стану, основними корупційними викликами у сфері містобудування, порівняно з мирним часом, стають:

1) зниження громадського контролю за представниками приватного сектору економіки, органами державної влади та місцевого самоврядування з об'єктивних (обмеження доступу до певної інформації в зв'язку з воєнним станом, вступ до лавр ЗСУ, волонтерство тощо) та суб'єктивних (затягування з введенням в дію публічних баз та кадастрів) причин;

2) Україна як держава з її інституціями, політичною та економічною ситуацією стає в центрі всесвітньої уваги, що в значній мірі стимулює перекладання рушійної сили по боротьбі з корупцією з громадського контролю на органи державної влади;

3) значний ріст іноземних (державних та громадських) цільових інвестиційних проєктів та асигнувань на громадські, державні та військові потреби, що в контексті пункту 2 вимагає політичної волі від органів виконавчої влади та активних дій від законодавчої гілки по створенню та підготовці правової системи України до співпраці з державами-донорами в майбутньому.

Література:

1. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції. збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції (31 березня 2017 року, м. Харків, Україна). URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b661450f-ff25-40ea-a656-0670dbb81570/content> (дата звернення 28.04.2024).

2. Інтерв'ю засновника Transparency International Пітер Айген, URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/1949504-u-transparency-rozpovili-promagicnij-trikutnik-borotbi-z-korupcieu.html> (дата звернення 28.04.2024)

3. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки, затверджена Законом України від 20.06.2022р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення 28.04.2024).

4. Державна антикорупційна програма 2023-2025 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 28.04.2024).

5. Оцінка прямих фізичних пошкоджень здійснена в рамках проєкту «Росія заплатить» аналітичною командою Київської школи економіки (KSE) спільно з Міністерством розвитку громад, територій та

інфраструктури, Міністерством охорони здоров'я, Міністерством економіки та у співпраці з іншими профільними міністерствами та Національним банком України. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-zrosla-do-mayzhe-155-mlrd-otsinka-kse-institute-stantom-na-sichen-2024-roku/> (дата звернення 28.04.2024).

6. Другий звіт-оцінка відповідності четвертого раунду оцінювання щодо України, який стосується «Запобігання корупції серед народних депутатів, суддів та прокурорів», прийнятий на 89 пленарному засіданні GRECO 29.11-03.12.2021 URL: <https://rm.coe.int/-/89-greco-29-3-2021-1680a64ea4> (дата звернення 28.04.2024).

7. Проміжний звіт, четвертого раунду оцінювання щодо України, який стосується «Запобігання корупції серед народних депутатів, суддів та прокурорів», прийнятий на 93 пленарному засіданні GRECO 20-24.03.2023. URL: <https://rm.coe.int/fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-respect-of-members-of/1680aaa790>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-425-5-11>

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ БОРОТЬБИ З ІГРОВОЮ ЗАЛЕЖНІСТЮ (ЛУДОМАНІЄЮ)

Денисенко Ольга Євгенівна

здобувач ступеня доктора філософії за спеціальністю «Право»,

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

Принцип боротьби з ігровою залежністю (лудоманією) закріплено в ч. 2 ст. 4 Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» (далі – Закон № 768) [1] як один з принципів державної політики у сфері організації та проведення азартних ігор.

Ігрова залежність (лудоманія) відповідно до Міжнародного класифікатора хвороб (МКХ) випуск 10, яка наразі застосовується в Україні лудоманія в визначена як патологічна схильність до азартних ігор (F63.0), що віднесена до категорії розладів звичок та потягів [2]. В МКХ-11, яка наразі тільки впроваджується в Україні ВООЗ визнала лудоманію психічним розладом (6C50), який виникає внаслідок адиктивної поведінки, і включила його в групу психічні, поведінкові або нервові розлади [3].

Але з хворобами не можна боротись, як, наприклад зі злочинністю, адже мова не йде про якісь активні протиправні дії злочинця, з якими потрібно боротись. Щодо хвороби коректніше говорити про те, що їх діагностують та лікують або ж попереджують чи запобігають поширеності неінфекційних хвороб.

Тому наразі неправильно обраний принцип державної політики відображається у проблемах формування та реалізації державної політики щодо грального бізнесу в частині зменшення ризиків азартних ігор для суспільства або захисту суспільства від негативного впливу азартних ігор [4, с. 259].

Лудоманія є не лише медичною, а суспільною проблемою, оскільки вимагає від держави вжиття заходів по захисту суспільства від шкідливого впливу азартних ігор. Сьогодні держава не показує ефективної політики по захисту суспільства від ігрової залежності, формально перекладаючи свої функції на організаторів азартних ігор.

Не секрет, що гральний бізнес є суспільно шкідливим видом господарської діяльності, адже тягне за собою негативні наслідки формування ігрової залежності, тому цей бізнес потребує особливого правового регулювання, яке повинно бути спрямоване на захист суспільства [5, с. 154]. Мова йде не лише про гральний бізнес: виробництво та продаж алкоголю, тютюну, хімічна промисловість тощо. Всі види бізнесу, які несуть негативні наслідки для суспільства, зазвичай є високоприбутковими, а тому несуть у собі доводі високі корупційні ризики [6, с. 337]. Тому вони потребують окремих інструментів правового і державного регулювання.

Нами вже було розглянуто визначені законом адміністративно-правові засоби захисту суспільства від ігрової залежності (лудоманії) [7, с. 220]. Але не всі вони реалізовані, або реалізовані не в той спосіб, який вимагає закон.

На нашу думку, невиконання чи неналежне виконання державними органами своїх обов'язків саме в сфері грального бізнесу, дуже часто пов'язано з корупційними ризиками. Основними формами адміністративно-правового забезпечення публічного управління певною діяльністю є видання нормативно-правових актів (загальної чи індивідуальної дії), вчинення юридично значимих дій, укладення адміністративно-правових договорів [8, с. 153]. Щодо захисту суспільства від лудоманії, передусім, слід звернути увагу на видання нормативно-правових актів, які сьогодні (після 4-х років прийняття закону і легалізації грального бізнесу) залишаються не виданими.

Така бездіяльність лише загострила проблему, у тому числі, це зумовило значну увагу на рівні Президента України та РНБО до вказаної проблеми. Зокрема, рішенням Ради національної безпеки

і оборони України від 20 квітня 2024 року «Щодо протидії негативним наслідкам функціонування азартних ігор в мережі Інтернет», введеним в дію Указом Президента України від 20 квітня 2024 року № 234/2024 [9] якраз і акцентовано увагу на бездіяльності окремих органів, яка призвела до цього. Пропонуємо розглянути доручення з точки зору корупційних ризиків невиконання таких завдань:

1) обмеження реклами азартних ігор. Уповноваженим органом по застосуванні фінансових санкцій за порушення законодавства про рекламу є Комісія з регулювання азартних ігор та лотерей (КРАЛІ) відповідно до ст. 59 Закону №768. Але КРАЛІ показувала неефективність, в результаті чого реклама азартних ігор набула значного поширення не лише в мережі Інтернет але й з використанням телекомунікаційного зв'язку з персональним запрошенням кожного абонента чи не щотижня до участі в азартних іграх. Легальний ринок реклами азартних ігор оцінюють щонайменше в 500-600 мільйонів гривень, тому звісно будь-які заборони азартних ігор призводять до втрат, а отже ринок намагається всляко зберегти своє право на рекламу. Крім того, існує ринок нелегальної реклами, як правило в мережі Інтернет, у тому числі із залученням блогерів в соціальних мережах, цей ринок практично не контролюється державою, що сприяє втягненню населення в азартні ігри;

2) заборона реєстрації організатором азартних ігор казино в мережі Інтернет кількох акаунтів для одного гравця, а також встановлення лімітів гри і обов'язкових перерв у грі пов'язане з формальним виконання вимог КРАЛІ щодо принципів відповідальної гри. Рішення КРАЛІ «Про затвердження Принципів відповідальної гри» від 11 серпня 2021 року № 483 [10] залишилось лише формальністю, оскільки дублювало норми Закону № 768 і не передбачало чітких інструментів обмежень для гравця з метою мінімізації ризику розвитку ігрової залежності. Крім того, виконання цього рішення не перевірялось ефективно КРАЛІ. А відсутність таких обмежень щодо часу та лімітів гри дозволяла організаторам грального бізнесу заробляти якомога більше коштів на гравцях і при цьому не нести відповідальність за втягнення гравця в ігрову залежність;

3) відсутність Державної системи онлайн-моніторингу (яка мала запрацювати не пізніше серпня 2022 року) не дозволяє КРАЛІ реалізувати можливості по контролю за дотриманням обов'язкових перерв у грі, обмежень для гравців, не дозволяє реалізувати функцію дистанційного відключення гральних автоматів на інше, що працює на користь грального бізнесу, оскільки держава не має інструменту контролю за цим бізнесом в режимі реального часу.

Всі ці проблеми сприяють безконтрольній роботі грального бізнесу і дозволяють вести діяльність без притягнення відповідальності за порушення законодавства. Найбільш небезпечною вважаємо відсутність

Державної системи онлайн-моніторингу, оскільки це дозволяє гравальному бізнесу залишатись безконтрольним, а державу позбавляє будь-яких дієвих інструментів швидкого реагування.

Література:

1. Закон України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» від 14 липня 2020 року №768-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#n101>

2. ICD-10 Version: 2010. URL: <https://icd.who.int/browse10/2010/en#/F63.0>

3. ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics URL: <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http%3a%2f%2fid.who.int%2fid%2fentify%2f1041487064>

4. Топорецька З. М. Принцип боротьби з ігровою залежністю в системі принципів публічного управління гравальним бізнесом. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу* (Київ, 04 листоп. 2021 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 258–261.

5. Топорецька З. М. Роль суспільних цінностей в обранні державою моделі публічного управління гравальним бізнесом. *Актуальні питання правового та патріотичного виховання здобувачів вищої освіти ЗВО зі специфічними умовами навчання в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-теорет. конф., присвяч. Дню науки та пам'яті С. М. Легуші (Київ, 19 трав. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 153–156.

6. Топорецька З. М. Публічне управління гравальним бізнесом та лотерейною діяльністю і протидія злочинам, пов'язаним з ними: теорія та практика : монографія. Київ : Алерта, 2022. 424 с.

7. Денисенко О. Є. Адміністративно-правові засоби захисту суспільства від ігрової залежності (лудоманії). *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 3–4. С. 220–225.

8. Важинський В. М. Адміністративно-правові форми та методи протидії порушенням суспільних інтересів у діяльності інституційних інвесторів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія : Право*. 2024. № 83. Ч. 2. С. 152–158.

9. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 квітня 2024 року «Щодо протидії негативним наслідкам функціонування азартних ігор в мережі Інтернет», введеним в дію Указом Президента України від 20 квітня 2024 року № 234/2024. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2342024-50413>

10. Рішення КРАЛІ «Про затвердження Принципів відповідальної гри» від 11 серпня 2021 року № 483. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1141-21#Text>

ЗАКОНОПРОЄКТ ПРО УГОДУ ЗІ СЛІДСТВОМ У КОРУПЦІЙНИХ СПРАВАХ: ЗАГРОЗИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Дрижакова Діна Юрївна

*адвокат, аспірантка кафедри кримінально-правової політики
та кримінального права,*

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Корупція є однією з головних перешкод на шляху України до Європейського Союзу. Вона підриває довіру міжнародних партнерів, заважає проведенню реформ та гальмує економічний розвиток. Тому боротьба з корупцією – це не лише внутрішньополітичне завдання, а й необхідна умова для успішної євроінтеграції. Кожен українець може долучитися до боротьби з корупцією, повідомляючи про факти хабарництва, підтримуючи антикорупційні ініціативи та вимагаючи від влади дієвих заходів.

Закон України «Про запобігання корупції» у розділі VIII «Захист викривачів» визначає вимоги щодо віднесення особи до викривача корупції, гарантії захисту викривачів, забезпечення умов для здійснення повідомлення інформації про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень чи інших порушень Закону України «Про запобігання корупції».

При цьому законодавство України розрізняє заявників та викривачів. Різниця між ними полягає в тому, що будь-яка людина може повідомити про корупцію, якщо переконана, що її інформація є достовірною. Але не завжди той, хто повідомив про корупцію, є викривачем.

Викривач – це особа, яка надає достовірну інформацію про корупційне правопорушення, якщо ця інформація стала їй відома під час її трудової, професійної, господарської, громадської діяльності [1].

На сьогодні Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII «Про запобігання корупції» (із змінами) (далі – Закон) визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень [2].

Законом з метою запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням визначені спеціальні обмеження щодо діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, інших осіб, заходи запобігання та врегулювання конфлікту

інтересів, правила етичної поведінки та фінансового контролю, захист викривачів, інші механізми запобігання корупції.

За вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень передбачена кримінальна, адміністративна, цивільно-правова та дисциплінарна відповідальність.

Корупційне правопорушення – діяння, що містить ознаки корупції, вчинене уповноваженою особою, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність.

З об'єктивної сторони склад корупційного правопорушення завжди характеризується використанням особою влади та службового становища всупереч інтересам служби.

Правопорушення, пов'язане з корупцією – діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене уповноваженою особою, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність.

Як корупційні, так і пов'язані з корупцією правопорушення з суб'єктивної сторони характеризуються метою одержання неправомірної вигоди.

Вичерпний перелік корупційних кримінальних правопорушень наведено у примітці до ст. 45 Кримінального кодексу України, згідно з якою вказані правопорушення можна умовно поділити на дві групи:

- кримінальні правопорушення, які вважають корупційними лише за умови їх учинення через зловживання службовим становищем;
- безумовно корупційні кримінальні правопорушення, передбачені конкретними статтями Кримінального кодексу України [3].

Покарання за вказаний вид правопорушень варіюється залежно від конкретного його складу в межах від штрафу без зазначення його нижньої межі аж до позбавлення волі строком до 15 років.

У більшості кримінальних корупційних правопорушень санкцією статті передбачено додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, максимальний строк якого за окремі злочини встановлено до 10 років, та/або конфіскації майна.

14 липня 2024 року Верховна Рада України прийняла в першому читанні законопроект № 11340 [4], який пропонує внести зміни до Кримінального кодексу (КК) та Кримінального процесуального кодексу (КПК) України щодо підвищення ефективності укладення угод про визнання винуватості у справах про корупційні злочини.

Основними положеннями даного законопроекту є:

- введення інституту угод про визнання винуватості, тобто підозрюваним та обвинуваченим у корупційних злочинах надається

можливість укласти угоду з прокурором про визнання винуватості та узгодження покарання;

- збільшення розміру штрафів за корупційні злочини;
- запровадження можливості звільнення від покарання за корупційні злочини, по суті підозрювані та обвинувачені у корупційних злочинах можуть бути звільнені від покарання, якщо вони співпрацюють зі слідством та/або викривають інших корупціонерів.

Очільниця Комітету з питань антикорупційної політики Анастасія Радіна наголосила, що проект закону № 11340 не відповідає вимогам антикорупційного законодавства і містить корупціогенний фактор. Таке рішення ухвалив комітет з антикорупційної політики.

"Редакція, яка буде винесена на перше читання, надає можливість підозрюваному чи обвинуваченому у вчиненні особливо тяжкого корупційного злочину отримати менш суворе покарання за умови просто часткового відшкодування збитку – без викриття інших учасників злочину. Простими словами, якщо законопроект № 11340 буде ухвалено у нинішньому вигляді, кожен учасник топ-корупційного злочину включно з організатором зможе просто відкупитися, запропонувавши будь-яку суму в обмін на угоду зі слідством. Не обов'язковим буде навіть повне відшкодування завданої шкоди чи збитків", – наголосила Радіна Анастасія [5].

Прихильники даного законопроекту вважають, що він:

- допоможе боротися з корупцією. Нібито угоди про визнання винуватості дозволять швидше та ефективніше розслідувати корупційні злочини та карати винних. Відразу від себе не погоджусь з даною позицією, бо можливість відкупитися дасть ще більше переваг корупціонерам та породить відчуття безкарності.

- зменшить кількість корупційних злочинів: Збільшення розміру штрафів та можливість звільнення від покарання за співпрацю зі слідством будуть стримувати від вчинення корупційних злочинів.

- забезпечить справедливість: Угоди про визнання винуватості дозволять обвинуваченим визнати свою вину та отримати більш м'яке покарання, ніж у разі судового розгляду;

- зменшить навантаженість на судову систему.

Натомість противники законопроекту вважають, що він:

- може бути використаний для тиску на підозрюваних та обвинувачених: прокурори можуть зловживати своїми повноваженнями та примушувати людей укладати угоди про визнання винуватості, навіть якщо вони не винні.

- не є справедливим: угоди про визнання винуватості можуть призвести до того, що корупціонери, які співпрацюють зі слідством, отримають більш м'яке покарання, ніж ті, хто не співпрацює.

– не сприятиме боротьбі з корупцією: збільшення розміру штрафів не є гарантією того, що люди перестануть вчиняти корупційні злочини.

- підірве рівень довіри суспільства до правосуддя;
- сприятиме легалізації активів, одержаних злочинним шляхом.

Законопроект №11340 ще знаходиться на стадії розробки. Його остаточний текст може бути змінений перед тим, як він буде прийнятий у другому читанні.

Важливо зазначити, що боротьба з корупцією – це складне завдання, яке потребує комплексного підходу.

Законопроект № 11340 є лише одним із інструментів, які можуть бути використані для цієї мети.

Окрім прийняття нових законів, важливо також змінювати менталітет людей та створювати атмосферу нетерпимості до корупції.

Література:

1. Хто такий викривач корупції? URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/antikoruptionsya-diyalnist/print-461551.html>

2. Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII «Про запобігання корупції» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

3. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

4. Текст Законопроекту № 11340 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44421>

5. Відкуп від корупційних злочинів: законопроект ухвалено у першому читанні. Юридична газета. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/vidkup-vid-korupciynih-zlochyniv-zakonoproekt-uhvaleno-u-pershomu-chitanni.html>

ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ВІЙСЬКОВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Дубачинський Олексій Вікторович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Гринюк Михайло Федорович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Квасюк Сергій Володимирович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

На сучасному етапі державотворення в Україні значну суспільну увагу приділяють питанням, пов'язаним із криміногенною ситуацією в державі, станом протидії кримінальним правопорушенням, запобігання криміналізації суспільства, нейтралізації негативних тенденцій цього процесу. Ідеться насамперед про проблеми екстраординарного плану, які прямо співвідносяться з питаннями національної безпеки України, безпеки її громадян, захисту конституційних прав і свобод людини, законності та правопорядку в державі. У цьому контексті особливої гостроти набуває проблема запобіжної діяльності, яка сьогодні є складною й суперечливою за своїм змістом, неоднозначною за наслідками процесів організаційного реформування, докорінної зміни суспільних відносин. Тому забезпечення внутрішньої стабільності, правопорядку й законності в системі та механізмі її функціонування набуло доленосного значення, адже на цьому й ґрунтується національна безпека [5, с. 130].

Причин загострення, ускладнення, негативної криміногенної ситуації в Україні загалом і Збройних Сил України зокрема є чимало. По-перше, вони в наших економічних, соціальних негараздах, у низьких темпах реформування суспільства, суб'єктивному гальмуванні цього процесу; по-друге, у недостатній (а подекуди навіть низькій) ефективності роботи правоохоронних структур, центральних, місцевих органів влади та місцевого самоврядування, що значною мірою пояснюється тим, що правоохоронна діяльність орієнтована переважно на розкриття та

розслідування вже вчинених кримінальних правопорушень, а не на запобігання їм через вплив на причини та умови вчинення кримінальних правопорушень; по-третє, у відсутності належної, а головне – системної роботи в межах окремих напрямів. Вагомим чинником у цьому ряду постає й проблема наявності серйозних прогалин, застарілих норм законодавчої бази протидії вчиненню військово-економічним кримінальним правопорушенням, що практично не діють, та запобігання їм [2, с. 129].

Введений Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 р. воєнний стан став лакмусовим папірцем до рекордного зростання військової злочинності, у зв'язку із чим на тлі загального зменшення злочинності в державі набуло стрімкого зростання вчинення військових кримінальних правопорушень, середній коефіцієнт якого за 2022 р. – 3,8%.

Залежно від виявлених причин та умов військово-економічної злочинності вчені виділяють три основних рівні запобігання їй: загально-соціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуально-профілактичний [1, с. 68].

Загальносоціальне запобігання передбачає створення й реалізацію цільових державних програм та стратегій реформування вітчизняної армії, спрямованих на ефективне вирішення наявних у Збройних Силах України та інших військових формуваннях проблем, які сприяють вчиненню військово-економічних кримінальних правопорушень.

Незважаючи на наявний в Україні воєнний стан і значне збільшення фінансового забезпечення військової та оборонної сфери держави, за результатами проведених опитувань працівників ДБР і Спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері (42,7%) і військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань (61,4%), встановлено, що однією з основних проблем у військовій сфері є не вирішені соціально-економічних питання військовослужбовців, що, у першу чергу, за словами 82,6% опитаних респондентів, повинно вирішуватись шляхом збільшення державних видатків. Рєва

Із загальносоціальним запобіганням тісно взаємопов'язане спеціально-кримінологічне запобігання дезертирству в Україні.

Проте, на відміну від загальносоціального, воно має безпосередню мету та спрямоване на виявлення й усунення (блокування, нейтралізацію) детермінант злочинності, що є його профільною ознакою та головною особливістю. Поряд із цим спеціально-кримінологічне запобігання включає в себе як запобігання задуманим і тим, що готуються, так і припинення розпочатих кримінальних правопорушень.

Основною відмінністю спеціально-кримінологічних заходів запобігання від загальносоціальних є те, що їх дія має тактичне, а не стратегічне спрямування [4, с. 218], у зв'язку із чим під спеціально-кримінологічним

запобіганням кримінальним правопорушенням потрібно розуміти соціальний процес, основою якого є використання спеціальних методів і прийомів, знань та навичок регулювання соціальних відносин виключно з метою ліквідації тих їх негативних моментів, які можуть викликати вчинення кримінальних правопорушень, тобто з метою забезпечення кримінально-правових вимог [5, с. 160].

Аналіз заходів запобігання військової злочинності в умовах воєнного стану в Україні надав змогу виділити та докладно охарактеризувати його три основних рівні: загальносоціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуально-профілактичний. У контексті вивчення загальносоціального запобігання військово-економічній злочинності доведено, що формування патріотизму військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань є неможливим без забезпечення відповідного комплексу державних та соціальних заходів, спрямованих на свідомість і поведінку особистості майбутнього військовослужбовця, метою яких є формування високих громадянських, соціально-психологічних, моральних, фізичних, військово-професійних та вольових якостей, спрямованих на забезпечення як конституційного обов'язку громадян України щодо захисту Вітчизни, так і належного виконання бойових завдань у будь-яких умовах. У межах спеціально-кримінологічного запобігання військово-економічній злочинності обґрунтовано й доведено необхідність на рівні дивізій та бригад створення відділів охорони психічного здоров'я, які мають очолювати психіатри й до складу яких повинні входити офіцери з охорони психічного здоров'я (ліцензовані психологи та/або соціальні працівники із спеціалізованою освітою, які мають щонайменше один рік досвіду роботи у відповідних лікувальних закладах). Встановлено, що основною метою індивідуально-профілактичного запобігання військово-економічній злочинності є позитивна корекція особистості військовослужбовця, спрямована на зміну його поведінки від антигромадської до законотворчої, у зв'язку із чим основними заходами індивідуальної профілактики вчинення військово-економічній злочинності в Збройних Сил України та інших військових формуваннях мають бути: встановлення джерел негативного впливу, що сприяють вчиненню військово-економічних кримінальних правопорушень; вивчення особистостей типових правопорушників; прогнозування індивідуальної поведінки осіб схильних до вчинення військово-економічних кримінальних правопорушень; планування заходів індивідуального-профілактичного запобігання щодо виявлених осіб; здійснення відповідного коригувального впливу на особистість типового правопорушника, спрямованого на уникнення вчинення військово-економічних кримінальних правопорушень; контроль за поведінкою типового правопорушника.

Література:

1. DMYTRENKO, Natalia. 2020. Criminological Characteristics of a Person Who Commits Crimes in the Armed Forces of Ukraine. *European Reforms Bulletin*. № 2. P. 8–11.
2. Olena V., Kovalova Maksym V., Korniienko Yurii V. Pavliutin the role of public organizations in ensuring national security of Ukraine. Vol. 37, № 65 (julio-diciembre) 2020, 136–155. Cuestiones Políticas Esta revista fue editada en formato digital y publicada en julio de 2020, por el Fondo Editorial Serbiluz, Universidad del Zulia. Maracaibo-Venezuela.
3. SHKUTA, Oleh. 2020. Crimes in the Military Sphere: Reasons and Conditions. *European Reforms Bulletin*. № 2. P. 74–77.
4. Dmytrenko Natalia, Oleh Shkuta 2022 Crime in the Armed Forces of Ukraine: criminological characteristics and prevention: monograph Kherson, Ukraine.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-425-5-14>

СПЕЦИФІКА ТИПОЛОГІЇ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ ТА РЕЄСТРАЦІЙНІЙ СЛУЖБІ

Живко Зінаїда Богданівна

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту та міжнародного бізнесу,
ВНЗ “Приватне акціонерне товариство
“Львівський інститут менеджменту”,
м. Львів, Україна*

Живко Михайло Олександрович

*кандидат юридичних наук, молодший дослідник,
Науковий центр інноваційних досліджень,
м. Пюссі, Естонія*

Шегинська Анастасія Іванівна

*магістр комп’ютерних наук, магістр психології, молодший дослідник,
Науковий центр інноваційних досліджень,
м. Пюссі, Естонія*

Корупція є однією з найбільш загрозливих проблем сучасного суспільства, особливо у сфері державного управління. Її негативний вплив простежується на всіх рівнях – від економічного зростання до соціальної

справедливості. У цьому дослідженні розглянемо специфіку типології корупційних ризиків у державному управлінні та реєстраційній службі, визначимо основні проблеми та шляхи їх вирішення.

Типологія корупційних ризиків – це систематизація та класифікація різних видів ризиків, які можуть призвести до корупційних дій у певній сфері чи організації. Вона дозволяє визначити, які саме форми корупції можуть виникати в різних умовах, та які чинники сприяють їхньому прояву. Питання типології корупційних ризиків та загалом корупції досліджували В.Вишневський [1], А.Гриценко [2], З.Живко [3], М.Живко [3], В.Задорожний [2], О.Петренко [4], Л.Шевченко [1] та інші. Основні елементи типології корупційних ризиків: класифікація ризиків; виявлення чинників ризику; аналіз вразливих процесів; визначення наслідків корупційних дій (рис.1). Ризики класифікують за такими ознаками: за рівнем управління; за характером діяльності; за типом корупційних дій.

Рис. 1. Основні елементи типології корупційних ризиків

Як бачимо з рис. 1. класифікація ризиків (1) за рівнем управління, підтверджує, що ризики, які виникають на різних рівнях влади, зокрема в центральному, регіональному, місцевому. За характером діяльності ризики, пов'язані з конкретними процесами, такими як державні закупівлі, надання дозволів, реєстрація майна тощо. За типом корупційних ризиків, їх поділяють на прямі (наприклад, хабарництво) та непрямі (наприклад, конфлікт інтересів) форми корупції.

За ознакою виявлення чинників ризику (2) розрізняють організаційні, особистісні та інституційні. Недосконалість системи управління, недостатній контроль за виконанням посадових обов'язків. Низький рівень професійної етики, моральні слабкості, схильність до зловживання владою. Прогалини в законодавстві, відсутність ефективних механізмів контролю та відповідальності.

Аналіз вразливих процесів (3) – визначення, які саме процеси чи функції є найбільш схильними до корупційних впливів (наприклад, розподіл бюджетних коштів, ліцензування).

Визначення наслідків корупційних дій (4) – оцінка впливу корупційних ризиків на ефективність діяльності організації, довіру громадян до влади, економічний розвиток.

Головною метою типології є ідентифікація та розуміння потенційних корупційних загроз для їх подальшого попередження та мінімізації. Це також допомагає у розробці конкретних заходів з протидії корупції, удосконаленні системи управління та підвищенні ефективності антикорупційної політики.

Корупційні ризики можна класифікувати за кількома критеріями: за рівнем управління: вищий рівень – центральні органи влади (1); середній рівень – регіональні та місцеві органи влади (2); низовий рівень (3) – окремі установи; за характером прояву: прямі корупційні дії (4); приховані форми корупції (5).

Вищий рівень – центральні органи влади (1): корупційні схеми на цьому рівні мають масштабний характер і впливають на стратегічні рішення держави. До них належать такі ризики, як зловживання владою, розкрадання бюджетних коштів, хабарництво. Середній рівень – регіональні та місцеві органи влади (2): тут домінують такі ризики, як зловживання при розподілі державних замовлень, привласнення пільг, махінації з дозволами та ліцензіями. Низовий рівень – окремі установи (3): переважно пов'язані з прямим хабарництвом, службовими підробками та непотизмом. Прямі корупційні дії (4): отримання хабарів, привласнення державного майна, перевищення службових повноважень. Приховані форми корупції (5): конфлікт інтересів, сприяння певним групам осіб, непрозорість у прийнятті рішень.

У державному управлінні корупційні ризики часто виникають через надмірну концентрацію влади, недостатність внутрішнього та зовнішнього контролю, низький рівень професійної етики та відсутність належних санкцій для порушників. Особливо значними є ризики у таких сферах, як закупівлі, розподіл бюджетних коштів, надання пільг та субсидій.

Хочемо зупинитися на корупційних ризиках в реєстраційній службі. Реєстраційні служби, що займаються питаннями реєстрації майна, бізнесу, актів цивільного стану та іншими, є однією з найвразливіших до корупції

сфер. Основні ризики у підрозділах в реєстраційній службі включають: зловживання при видачі дозволів і ліцензій; фальсифікація даних; конфлікт інтересів.

Зловживання при видачі дозволів і ліцензій, коли службовці можуть вимагати хабар за прискорення процесу чи надання дозволу. Іншим ризиком є фальсифікація даних, коли внесення неправдивої інформації до реєстрів в обмін на неправомірну вигоду. Конфлікт інтересів, коли реєстратори мають особистий або фінансовий інтерес у здійсненні реєстраційних дій.

Можна визначити проблеми корупційних ризиків: 1) відсутність прозорості та підзвітності; 2) недосконала правова база; 3) низький рівень професійної етики. 1) Однією з ключових проблем, яка сприяє зростанню корупційних ризиків, є недостатня прозорість та підзвітність у процесі прийняття рішень. Це стосується як державного управління, так і реєстраційної служби. Відсутність відкритих даних та механізмів контролю з боку суспільства створює умови для зловживань. 2) Чинне законодавство часто має прогалини, які дозволяють службовцям уникати відповідальності за корупційні дії. Також, проблемою є недостатньо чітке регулювання деяких аспектів державного управління та реєстраційної діяльності, що відкриває можливості для маніпуляцій. 3) Корупція також є наслідком низького рівня професійної етики серед державних службовців та працівників реєстраційних служб. Брак відповідних етичних стандартів і практик веде до того, що зловживання владою стає звичною практикою.

Шляхи вирішення проблем корупційних ризиків:

1. Посилення внутрішнього та зовнішнього контролю. Необхідно впроваджувати ефективні механізми внутрішнього контролю у державних органах і реєстраційних службах. Це може включати проведення регулярних аудиторських перевірок, моніторинг діяльності службовців, створення антикорупційних відділів.

2. Підвищення прозорості діяльності. Важливо забезпечити відкритий доступ до інформації про діяльність державних органів та реєстраційних служб. Публікація реєстрів, звітів про виконання державних програм та інших документів у відкритих джерелах може значно знизити рівень корупційних ризиків.

3. Покращення правової бази. Необхідно вдосконалювати законодавство, що регулює діяльність державного управління та реєстраційних служб. Важливо запроваджувати чіткіші норми, які б виключали можливість зловживання та забезпечували відповідальність за корупційні дії.

4. Підвищення рівня професійної етики. Слід запроваджувати програми навчання та підвищення кваліфікації для державних службовців та працівників реєстраційних служб, акцентуючи увагу на питаннях етики

та протидії корупції. Введення етичних кодексів та контроль за їх дотриманням також є важливим кроком.

Висновки. Корупційні ризики в державному управлінні та реєстраційній службі є складним та багатогранним явищем, яке вимагає комплексного підходу до вирішення. Виявлення, аналіз і попередження корупційних ризиків повинні стати пріоритетом для держави. Ефективна боротьба з корупцією можлива лише за умови впровадження прозорих механізмів управління, посилення контролю та підвищення професійної етики серед службовців.

Література:

1. Вишневецький В. І., Шевченко Л. В. Корупція в державному управлінні: теоретичні та практичні аспекти. Київ : Вид. дім "Академ-періодика", 2018.

2. Гриценко А. А., Задорожний В. Г. Ризики в системі державного управління. Харків : Видавництво Харківського національного університету, 2019.

3. Живко З. Б., Живко М. О. Рейдерство – форма корупційного перерозподілу власності та загроза безпеці держави. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики* : збірник наукових праць. Харків : Вид-во Харківський ІБС Університету банківської справи НБУ. № 1(8)/2010. С. 156–161.

4. Петренко О. О. Корупційні ризики у сфері реєстрації: правові аспекти. Львів : Видавництво Львівського університету, 2020.

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЙ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Іванців Михайло Романович

*адвокат, кандидат юридичних наук,
член-кореспондент Академії адміністративно-правових наук,
доцент кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Федорчук Микола Васильович

*адвокат, здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інституту публічного права
м. Київ, Україна*

Успіх діяльності підрозділів Національної поліції України в умовах воєнного стану значною мірою залежить від рівня їх оперативного-розшукового забезпечення, суть якого полягає в комплексному та максимальному використанні сил та засобів оперативних апаратів для одержання достатньо повної і точної інформації, яка забезпечує прийняття оптимальних та своєчасних рішень із попередження та припинення протиправних діянь, документування кримінально-протиправних проявів, звільнення заручників тощо.

Основними нормативно-правовими актами та організаційно-розпорядчими документами, у даному напрямку є: Інструкція про організацію та порядок проведення поліцейських операцій з розшуку і затримання озброєних та інших осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, затверджена наказом МВС України від 09.10.2017 № 841 дск [1], наказ МВС України від 23.11.2018 № 946 дск «Про затвердження Порядку організації і тактики проведення поліцейської операції «Перехват» [2], а також інші нормативно-правові акти та організаційно-розпорядчі документи.

До основних завдань оперативного-розшукової діяльності підрозділів Національної поліції України в умовах воєнного стану слід віднести:

- налагодження каналів отримання оперативної інформації;
- попередження, припинення та розкриття кримінальних правопорушень;

- виявлення і знешкодження організованих та інших злочинних груп;
- розшук осіб, які переховуються від слідства та суду або ухиляються від кримінального покарання;
- розшук осіб, які зникли безвісти;
- встановлення особи невідомих трупів;
- сприяння кримінальному судочинству, виконанню покарань та відшкодуванню збитків;
- виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, з метою їх усунення.

В умовах воєнного стану нерідко відбувається зміщення деяких аспектів оперативно-розшукової діяльності в конкретній ситуації та зміна їх пріоритетності. Ці особливості можуть бути розділені на ті, що носять загальний характер, обумовлений самим фактом діяльності підрозділів Національної поліції України в умовах воєнного стану і видом цих умов, та специфічні, що залежать від функціонального напрямку діяльності оперативного апарату, у зв'язку з чим основними напрямками завдань оперативних апаратів та підрозділів Національної поліції України в умовах воєнного стану є: попереджувальний; активно-протидіючий; завершальний.

До першої групи слід віднести усі завдання, що підпорядковані головній і основній меті – отримання оперативно-значущої та достовірної інформації, що дозволяє своєчасно приймати або змінювати управлінські рішення щодо комплексного використання всіх сил та засобів для попередження протиправних дій ще на стадії їх зародження.

Другу групу складають завдання, що з'являються під час безпосереднього виникненні надзвичайної обстановки та особливих умов діяльності підрозділів Національної поліції України. В основному до них відносяться:

- попередження та припинення злочинних проявів, виявлення їх організаторів, документування протиправної діяльності цих осіб, підбурювачів, документування протиправної діяльності цих осіб, їх затримання безпосередньо або з допомогою взаємодіючих сил;
- вивчення настрою місцевого населення, характер реагування на дії правопорушників та органів влади, в тому числі і підрозділів Національної поліції України.

Третя група завдань утворюється на завершальному етапі розвитку надзвичайної обстановки та особливих умов – при локалізації і ліквідації наслідків. До них слід віднести:

- розкриття кримінальних правопорушень, розшук і затримання злочинців, встановлення свідків подій, що мали місце, виявлення знаряддя злочину, речових доказів та ін.;
- попередження рецидиву тих протиправних діянь, які були допущені.

Проведений аналіз зазначених вище завдань надає підстави стверджувати, основними вимогами до оперативно-розшукового забезпечення дій підрозділів Національної поліції України в умовах воєнного стану є:

- обов'язковість – передбачає безумовну організацію оперативно-розшукового забезпечення діяльності підрозділів Національної поліції України в особливих умовах – незалежно від характеру явища, що викликано їх виникненням.

- плановість – оперативно-розшукове забезпечення у разі виникнення особливих умов не може здійснюватися експромтом, а повинно реалізовуватися за планами, що розробляються заздалегідь, на основі глибокого та всебічного аналізу оперативної та надзвичайної обстановки.

- функціональність – передбачає обов'язкове збереження функцій даного оперативного апарату при організації та здійсненні оперативно-розшукового забезпечення.

- всебічність – означає, що здійснення оперативно-розшукового забезпечення повинно відбуватися в тісній взаємодії оперативних апаратів. Повинно бути забезпечено максимальне використання всіма оперативними апаратами і кожним оперативним працівником своїх можливостей для вирішення завдань оперативно-розшукового забезпечення.

- безперервність та інтенсивність – особливої важливості під час дії підрозділів Національної поліції України в умовах воєнного стану набуває безперервність оперативно-розшукового забезпечення. Обсяг завдань оперативних апаратів, які доводиться вирішувати в особливих умовах, як правило, значно зростає, внаслідок чого різко зростає і навантаження на оперативних працівників. Ці обставини, а також необхідність безперервного оперативно-розшукового забезпечення передбачають підвищену інтенсивність роботи оперативних працівників, яка досягається шляхом оптимальної організації їх праці.

- сталість управління – сталість управління оперативними апаратами забезпечує ефективність оперативно-розшукового забезпечення дій підрозділів Національної поліції України в умовах воєнного стану. Виконання цієї вимоги передбачає сувору диференціацію службових обов'язків та повноважень посадових осіб, підвищення їх персональної відповідальності за доручену ділянку роботи з одночасним створенням умов для взаємозамінності.

Література:

1. Інструкція про організацію та порядок проведення поліцейських операцій з розшуку і затримання озброєних та інших осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, затверджена наказом МВС України від 09.10.2017 № 841 дск.

2. Наказ МВС України від 23.11.2018 № 946 дск «Про затвердження Порядку організації і тактики проведення поліцейської операції «Перехват».

3. Про оборону України Закон України від 06.12.1991 № 1932-ХІІ.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>

4. Про правовий режим воєнного стану Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-425-5-16>

УЧАСТЬ МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ В ПЕРІОД ДІЇ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Коваль Павло Едуардович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Ткачук Андрій Михайлович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Судова система на ранніх стадіях розвитку цивілізації, поряд із іншими категоріями справ, в т.ч. вирішувала питання пов'язані із веденням війни та збройними конфліктами. Зокрема, судами розглядалися справи в сфері захисту територій, дотримання військової дисципліни, притягнення до відповідальності за злочини вчинені на війні (наприклад, за вчинення державної зради, пограбування, порушення прав цивільних осіб та ін.).

Як правило судові організації створюються за наслідками воєнних конфліктів:

1. Підстава створення міжнародних судів та трибуналів: рішення держав-союзників, які перемогли у Другій світовій війні, прокламація Головнокомандуючого союзними окупаційними військами, Рішення Ради Безпеки ООН, угода між урядом держави та ООН.

2. Принцип діяльності ad hoc: більшість міжнародних трибуналів та судових організацій «були створені для вирішення конкретних справ, щодо злочинів вчинених на одній території, в межах одного часового періоду, в рамках однієї війни та збройного конфлікту» [1, с. 141].

3. Склад міжнародних трибуналів та судових організацій: до складу входять представники держав-союзників, які перемогли у Другій світовій війні, судді та прокурори з різних країн-учасниць, призначені Радою Безпеки ООН, місцеві та інтернаціональні судді та прокурори.

4. Мандат та юрисдикція міжнародних трибуналів та судових організацій спрямований на розслідування та притягнення до відповідальності осіб, відповідальних за вчинення воєнних злочинів, злочинів проти людяності, геноциду, порушення міжнародного гуманітарного права, юрисдикція зазвичай обмежується територіальним конфліктом або певним періодом часу.

5. Процесуальні гарантії, які включають забезпечення справедливого судового процесу, право на захист, презумпцію невинуватості, право на апеляцію та ін.

6. Міжнародні трибунали та судові організації виконують функції відновлення справедливості та примирення, оскільки їх рішення часто розглядаються як спосіб встановлення історичної правди та подолання наслідків конфлікту.

7. Вплив на розвиток міжнародного права: діяльність міжнародних трибуналів та судових організацій створюють прецеденти щодо застосування та тлумачення міжнародного гуманітарного права, прав людини і міжнародного кримінального права [2, с. 132].

Попри значимість для міжнародного права та актуальність діяльності судових організацій виділяють ряд недоліків їх функціонування:

1. Політизація процесів та селективність правосуддя в силу тиску з боку основних геополітичних гравців та/або об'єднань держав, блокування розслідування, невизнання юрисдикції міжнародних трибуналів або не притягнення до відповідальності окремих осіб.

2. Обмежена територією, воєнним конфліктом або положенням міжнародного права юрисдикція міжнародних трибуналів та судових організацій.

3. Тривалість розгляду справ у зв'язку із складністю доказової бази, необхідність взаємодії з органами різної юрисдикції, дослідження значних обсягів інформації.

4. Недостатнє фінансування діяльності.

5. Складність формування доказової бази в умовах воєнного конфлікту.

Окремо слід відмітити й те, що функціонування судових органів в умовах збройного конфлікту, як: віддаленість від місця події та потерпілих осіб, мінімальний вплив на місцеві громади, закритість судових процесів та відсутність належної комунікації з громадськістю, обмеження принципу універсальності та зменшення авторитету даних судових органів та ін.

Література:

1. Махаринець Д. Є. Ретроспективний аналіз міжнародних кримінальних трибуналів у період середина ХХ – початок ХХІ ст.ст. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»* : збірник наукових праць. № 64/2023. С. 140–144. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc64/26.pdf>. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.64.26> (дата звернення: 11.07.24)

2. Oleh Shkuta, Maksym Komiienko, Mykola Yankovyi (2022) Foreign experience of preventing military and economic crimes. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 8 № 4. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», (2022). P. 185–190. <http://baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/1937/1946>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-425-5-17>

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Коросд Сергій Олександрович

*доктор юридичних наук, професор,
президент,*

*Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки, затверджена Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-IX, систему правосуддя визначила пріоритетною сферою, в якій вимагається вжиття заходів щодо запобігання корупції. При цьому в якості проблеми вказано збільшення рівня недовіри до органів у системі правосуддя у зв'язку із наявністю корупційних ризиків, обумовлених прогалинами та недосконалістю законодавства в системі правосуддя. В науковій літературі до суб'єктів, схильних до корупції, відносять суддів, адже вони володіють дискреційними повноваженнями – можливістю діяти на власний розсуд в межах закону, а відтак з особою судді найчастіше пов'язують наявність корупційних ризиків [1, с. 294; 2, с. 188]. При цьому їх неналежна поведінка часто уможливорюється нечіткими законами і положеннями, які регулюють судові процедури і суддівську поведінку [3, с. 38].

За оцінками представників експертного антикорупційного сектору, презентованими НАЗК, у 2023 році судова система увійшла до ТОП-10 сфер із найвищим рівнем поширеності корупції [4]. При цьому найбільш корумпованими науковці визнають саме місцеві загальні суди [1, с. 297]. Останні розглядають цивільні та кримінальні справи, а також у випадках

та порядку, визначених процесуальним законом, – адміністративні справи та справи про адміністративні правопорушення. І якщо проблемам існування корупційних ризиків в кримінальному провадженні (судочинстві) науковці приділяють достатньо уваги [1; 2; 5; 6], то в цивільному судочинстві існування зазначених ризиків не було предметом наукового аналізу. Хоча в судовій системі саме суди цивільної юрисдикції займають провідне місце, адже цивільне судочинство є найпоширенішою і пріоритетною формою судового захисту порушених прав, оскільки тут розглядаються і вирішуються справи, які зачіпають інтереси мільйонів людей, яких держава визнає найвищою соціальною цінністю. При цьому варто погодитись з окремими науковцями, що найбільшого поширення корупційні ризики набули при прийнятті процесуальних рішень. Під такими ризиками, як правило, розуміють сукупність правових, організаційних та інших факторів і причин, які породжують, заохочують (стимулюють) осіб до скоєння корупційних правопорушень під час виконання ними функцій держави [6, с. 127].

Корупційні ризики пов'язані з конфліктом інтересів. А конфлікт інтересів можливий за наявності двох важливих умов: а) виникнення ситуації суперечності між приватними інтересами особи та службовими повноваженнями в процесі виконання професійної діяльності; б) присутність реальної чи потенційної можливості цих суперечностей негативно вплинути на об'єктивність або упередженість ухвалення рішень, а також на вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих службових повноважень. При цьому під особистим (приватним) інтересом мають на увазі передусім будь-які переваги для самої особи [7, с. 36, 35].

Службові повноваження судді в цивільному судочинстві спрямовані передусім на виконання завдання цивільного судочинства (справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави), яким суд зобов'язаний керуватись та яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі (ст. 2 ЦПК України). Виходячи з цього, конфлікт інтересів буде полягати у виникненні у судді суперечностей при виконанні своїх безпосередніх повноважень, що створює при здійсненні ним правосуддя в цивільних справах ситуацію обирати: а) або пріоритетність виконання завдання цивільного судочинства і забезпечення процесуальних прав учасників справи; б) або пріоритетність особистих інтересів, які у більшості суддів викликані побоюваннями можливого скасування майбутнього судового рішення або подання скарг до ВРП на їхні дії.

Корупційні ризики в цивільному судочинстві, на нашу думку, пов'язані передусім із недосконалістю положень ЦПК України, які регулюють

процесуальні питання відкладення розгляду справи або оголошення перерви в судовому засіданні. Відповідні положення ст. 250 ЦПК України надають судді широкі дискреційні повноваження щодо використання суддівського розсуду при вирішенні цих процесуальних питань (тобто встановлює наявність “достатніх підстав” для відкладення чи оголошення перерви). Причому на практиці часто мають місце випадки відкладення розгляду справи або оголошення перерви в тих випадках, якщо відсутні процесуальні підстави для зупинення провадження у справі на підставі п. 6 ч. 1 ст. 251 ЦПК України (у зв’язку із об’єктивно неможливістю розгляду цієї справи до вирішення іншої справи, що розглядається в порядку конституційного провадження, адміністративного, цивільного, господарського чи кримінального судочинства), коли суддя хоче дочекатись завершення розгляду в апеляційному чи касаційному порядку іншої (“пов’язаної”) справи, результат розгляду якої може вплинути на внутрішнє переконання судді при ухваленні рішення у справі в частині оцінки доказів (за відсутності жодної преюдиціальної пов’язаності цих справ) або формування правової позиції щодо застосування норм матеріального права.

Також корупційні ризики пов’язані із наданням судді широких дискреційних повноважень для використання суддівського розсуду як при прийнятті позовної заяви до розгляду (на цій стадії суддя може проявляти надмірний формалізм, що може стати причиною відмови в прийнятті позовної заяви і, відповідно, зменшення на суддю навантаження), визнанні справи “незначної складності” з метою її визнання “малозначною” для розгляду у спрощеному позовному провадженні, а також при вирішенні питання вжиття заходів забезпечення позову чи їх скасування, роз’яснення рішення суду, залучення третіх осіб (для залучення яких в більшості випадків відсутні процесуальні підстави, але участь яких може затягувати судовий розгляд), та при призначенні більш ранньої чи більш пізньої дати судового засідання (в чому також може бути заінтересований хтось із учасників справи або ж безпосередньо суддя з якихось особистих міркувань, наприклад, з метою відкладення написання повного тексту судового рішення). До речі, затягування судового розгляду науковці прямо називають корупційним ризиком [2, с. 188].

Таким чином, дискреційні повноваження судді у вирішенні наведених процесуальних питань, а також нечіткість їх цивільного процесуального регулювання, що розширює свободу суддівського розсуду, безпосередньо призводять до виникнення корупційних ризиків в цивільному судочинстві, що несуть негативні наслідки для ефективності правосуддя в цивільних справах в цілому.

Частина процесуальних рішень судді у вищенаведених випадках окремо не оскаржується в апеляційному порядку. Водночас заперечення

учасників справи щодо дій головуючого (ч. 3 ст. 214 ЦПК України) з приводу таких процесуальних рішень не є ефективними. Тобто відсутня оперативна і дієва система контролю за вищевказаними процесуальними діями судді, які можуть нести корупційні ризики. Заходами з усунення (мінімізації) зазначених корупційних ризиків має стати передусім вдосконалення цивільного процесуального порядку вирішення зазначених процесуальних питань шляхом уточнення підстав вчинення або ж невчинення відповідної процесуальної дії з метою звуження свободи застосування суддівського розсуду, а також покладення на апеляційні суди, які переглядатимуть судові рішення в таких справах, обов'язку реагувати окремими ухвалами на допущені суддею першої інстанції процесуальні порушення. При підготовці відповідних законопроектів варто посилити антикорупційну експертизу на наявність корупційних ризиків; доцільно залучати адвокатську спільноту до антикорупційного аналізу і обговорення таких законопроектів.

Література:

1. Мірошніченко С. С. Корупційні ризики у кримінальному провадженні. *Юридична наука*. 2020. № 1 (103). С. 293–298.
2. Лотиш Т. Корупційні ризики на етапі ухвалення судового рішення у кримінальному процесі. *Актуальні проблеми запобігання та протидії корупції: тези I Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 28 жовтня 2021 року)*. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2021. С. 187–189.
3. Балацька О. Вплив корупційних ризиків у судовій системі України на реалізацію права особи на доступ до правосуддя. *Актуальні проблеми запобігання та протидії корупції : тези I Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 28 жовтня 2021 року)*. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2021. С. 37–39.
4. ТОП-10 сфер, де найпоширеніша корупція, за результатами дослідження. 03.07.2024. URL: https://antiraid.com.ua/news/top-10-sfer-de-najposhyrenisha-koruptsiia-za-rezultatamy-doslidzhennia/?doing_wp_cron=1724670341.6518719196319580078125
5. Шайгуро О. П., Хань О. О. Корупційні ризики, що виникають під час кримінального провадження. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. № 1 (31). С. 325–335.
6. Михайлова Ю. О., Федосова О. В. Щодо проблеми корупційних ризиків у кримінальному провадженні в Україні. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції : збірник тез доп. V Міжнар. наук. конф., ХНУВС, 2017. С. 127–128.

7. Булгакова О. В., Нестеренко К. О. Підходи до визначення корупційних ризиків у ситуації конфлікту інтересів у системі надання публічних послуг. *Правовий часопис Донбасу*. 2023. № 4 (85). С. 34–39.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-425-5-18>

СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПИТАННЯ

Костюкевич Сергій Федорович

кандидат юридичних наук,

суддя Волинського окружного адміністративного суду,

доцент кафедри права,

Волинський інститут імені В. Липинського

Міжрегіональної академії управління персоналом

м. Луцьк, Україна

В умовах воєнного стану особливу роль у забезпеченні захисту прав людини в Україні відіграє система правосуддя.

В умовах воєнного стану система правосуддя стикається з низкою складнощів в сфері здійснення правосуддя та захисту прав людини, в т.ч. в межах кримінального процесу, які впливають на її здатність ефективно виконувати свої функції [9 с. 188]. Зокрема, можна виділити наступні аспекти:

Тривалий час серед значних проблем кримінального правосуддя в умовах воєнного стану правники виділяли відсутність ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 р. (далі – Римський статут), який було підписано в 2000 р. [11, с. 106]., а ратифіковано у 2024 р., після більш ніж 10 років воєнного стану із рф та в т.ч. під впливом зобов'язань визначених в Угоді про Асоціацію між Україною та ЄС. Впродовж зауваженого періоду Конституційний суд України за поданням Л. Кучми (Президента України 1994–2005 рр.) виніс рішення у відповідності до якого постановив «визнати Римський Статут Міжнародного кримінального суду, підписаний від імені України 20 січня 2000 р., який вноситься до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість, таким, що не відповідає Конституції України, в частині, що стосується положень абзацу десятого преамбули та статті 1 Статуту, за якими «Міжнародний кримінальний суд ... доповнює національні органи кримінальної юстиції»» [11, с. 8; 12], а у 2014–2015 рр. ВР України ухвалила заяви про визнання юрисдикції Міжнародного

кримінального суду щодо розслідування міжнародних злочинів вчинених на території України за період починаючи з 21.11.2013 р. по теперішній час. [9, с. 108. У відповідності до заяв про визнання юрисдикції МКС ВР України у 2016 р. було внесено відповідні зміни до Конституції України «Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду» (ст. 124 Конституція України) [7]. Це дало змогу МКС видати міжнародний ордер на арешт президента росії в.путіна, уповноваженої з прав дитини рф м. львової-белової, яких висунули обвинувачення у вчиненні воєнних злочинів у вигляді незаконної депортації населення (дітей) і незаконного переміщення населення (дітей) з окупованих територій України до рф (статтями 8(2)(a)(vii) і 8(2)(b)(viii) Римського статуту [8]). Також, міжнародний ордер на арешт було видано на секретаря ради безпеки рф (ексміністра оборони) с.шойгу та начальника генерального штабу рф в.герасимова обвинувачених у вчиненні злочинів проти людяності (цілеспрямовані напади на цивільні об'єкти (ст. 8(2)(b)(ii) Римського статуту) і заподіяння надмірної випадкової шкоди цивільним особам або пошкодження цивільних об'єктів (ст. 8(2)(b)(iv) Римського статуту), а також злочину проти людяності – інших нелюдських діянь (ст. 7(1)(k) Римського статуту [9; 11 с. 76].).

Після ратифікації Римського статуту Україна офіційно стає учасницею МКС, що дає суду повноваження розслідувати та переслідувати злочини, скоєні на її території або за участю її громадян, потерпілі особи можуть отримати міжнародну правову допомогу, в т.ч. компенсацію шкоди за рахунок цільового фонду МКС. Так, п.2 Закону України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» від 21.08.2024 р. № 3909-IX визначає, що «відповідно до пункту 3 статті 12 Римського статуту підтвердити визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо злочинів, передбачених статтями 6, 7, 8 Римського статуту, починаючи з 21 листопада 2013 року, а також визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду щодо злочину, передбаченого статтею 8bis Римського статуту, починаючи з 17 липня 2018 року» [4]. Ратифікація Римського статуту підкреслює дотримання Україною міжнародного принципу верховенства права, прав людини та стандартів гуманітарного права, зміцнює її позиції на міжнародній арені та сприяє підтримці з боку міжнародної спільноти [3].

Основним складнощами у забезпеченні захисту прав людини в умовах воєнного стану в сфері правосуддя є: затягнутий процес ратифікації Статуту Міжнародного кримінального суду, відсутність у Кримінальному кодексі України повного переліку воєнних злочинів, які містяться у міжнародному праві, дефіцит компетентних кадрів, помилки у кваліфікації кримінальних правопорушень, наявність міжнародного імунітету

у високопосадовців рф, епізодичне притягнення до відповідальності за порушення норм міжнародного гуманітарного права та ін.

В умовах воєнного стану судова система стикається з наступними складнощами в сфері здійснення правосуддя: недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення, людських та фінансових ресурсів, знищення або втрата важливих доказів у справах, внутрішнє переміщення та виїзд за кордон ключових учасників процесу, зростанням кількості кримінальних правопорушень, впровадження нових норм до Кримінального кодексу України та кримінального процесуального законодавства, подолання судового імунітету рф та ін. Обставини російсько-української війни зумовили внесення наступних змін до процесуального законодавства в сфері здійснення правосуддя: зміна територіальної підсудності судових справ, передача матеріалів справи, особливості проведення судових засідань в умовах воєнного стану, діджиталізація судового процесу, обмеження вільного доступу до окремих видів інформації та ін. Важливим аспектом удосконалення ролі суду у забезпеченні кримінально-процесуального захисту прав людини в умовах воєнного стану є залучення до здійснення правосуддя системи міжнародних органів правосуддя, зокрема Міжнародного кримінального суду, втручання якого у карне переслідування за вчинення ряду міжнародних злочинів відбувається у випадку коли національна система правосуддя не здатна або не бажає належним чином здійснювати розслідування, кримінальне переслідування та притягнення до кримінальної відповідальності злочинців винних у вчиненні злочину геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів, злочину агресії та сприяти запобіганню подібних злочинів у майбутньому.

Література:

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду: ООН 1998 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
2. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут): Конституційний Суд України від 11.07.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01#Text>
3. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 21.08.2024 р. № 3909-ІХ. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#Text>
4. Свиначенко Ю. П., Шкута О. О. Нормативно-правове регулювання взаємодії оперативних підрозділів з органами дізнання та досудового

слідства. Правові новели № 22 Т. 3/2024 С. 131–136. http://legalnovels.in.ua/journal/22-3_2024/23.pdf

5. Шкута О. О. Актуальні питання запобігання крадіжкам в умовах воєнного стану в Україні. *Правові новели*. № 22/2024. С. 235–241. http://legalnovels.in.ua/journal/22_2024/22_2024.pdf

6. Leheza, Y., Len, V., Shkuta, O., Titarenko, O., & Cherniak, N. (2022). Foreign experience and international legal standards for the application of artificial intelligence in criminal proceedings (Зарубіжний досвід та міжнародно-правові стандарти застосування штучного інтелекту у кримінальному процесі). *Revista De La Universidad Del Zulia*, 13(36). 276–287. <https://www.produccioncientificaluz.org/index.php/rluz/article/view/37557/41177>

7. Shkuta O. Peculiarities of the Investigator`s Interaction with the Operational Subdivisions of law Enforcement Authorities in the Investigation of Illegal Reproduction and Restrictions. *European Reforms Bulletin*. 2021. № 2. С. 106–110. <https://dspace.oduvs.edu.ua/bitstreams/bb8f5efe-2a29-4440-b3ad-d79b0862bfcc/download>

8. Oleh Shkuta, Maksym Korniienko, Mykola Yankovyi (2022) Foreign experience of preventing military and economic crimes. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 8 № 4. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», (2022). P. 185–190. <http://baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/1937/1946>

9. Shkuta, O., Leheza, Y., Telemetry, I., Anosienkov, A., & Yaroshak, O. (2024). National Security in the Conditions of the Russia-Ukraine War: Legal Regulation and Islamic Law Perspectives. *Al-Ahkam*. 34(1). 99–120. <https://doi.org/10.21580/ahkam.2024.34.1.20413>

10. Shkuta, Oleh, Tarasenko, Oleksandr, Shvets, Dmytro. Legal Regulation of Access to Justice in Cases Related to the Protection of the Rights of Military Officers and Conscript During the Conditions of Martial State in Ukraine. *Law of Justice Journal*. 2024. 38 (2). 6-21. DOI: 10.5335/rjd.v38i2.15920

11. Shkuta O.O. Crimes in the Military Sphere: Reasons and. *European Reforms Bulletin*. 2020. № 2. С. 74–77. <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1845/1/74-77.pdf>

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Красовський Олександр Петрович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Патрай Тарас Павлович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Міжнародні стандарти мають важливе значення для законодавства України, оскільки вони забезпечують його відповідність загальноприйнятим нормам і принципам у глобальному правовому просторі, сприяють гармонізації та модернізації національного законодавства міжнародним нормам і практикам, сприяють захисту прав і свобод людини, підвищенню рівня правосуддя, забезпеченню верховенства права, інтеграції держави у світовий політико-економічний простір, виконанню міжнародних зобов'язань та підвищенню авторитету держави на міжнародній арені. Особливого значення міжнародні стандарти мають в умовах збройних конфліктів, оскільки спрямовані на посилення правового механізму захисту прав людини в надзвичайних умовах збройного протистояння. Так, у відповідності до звіту Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України про стан дотримання міжнародного гуманітарного права в ході російсько-української війни «були зафіксовані порушення звичаєвих та конвенційних норм МГП і норм МППЛ, зокрема Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права» з боку російських військ та окупаційної влади [1]. Проте, основна проблема полягає в тому, що наявність міжнародних договорів та угод, які регулюють закони і звичаї війни, не завжди забезпечує їх ефективне виконання на національному рівні, що створює розрив між міжнародними зобов'язаннями держави та їх реальним виконанням на практиці.

Держава, як суб'єкт міжнародних відносин, не може функціонувати без врахування норм та принципів міжнародно-правових актів у внутрішньонаціональному законодавстві, про що йдеться мова в таких міжнародних актах, як: Заключний акт наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 р., містить положення у відповідності до якого

держави можуть здійснювати свої суверенні права, в т.ч. встановлювати власні закони та правила узгоджуючи їх зі своїми зобов'язаннями за міжнародним правом («вільно вибирати й розвивати свої політичні, со-ціальні, економічні та культурні системи, а також право встановлювати свої закони та адміністративні правила» [4]); Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р., яка є однією із ключових угод в галузі міжнародного права, кодифікує та систематизує правила укладення, виконання, інтерпретації, призупинення та припинення міжнародних договорів. Держави-учасниці цієї Конвенції в преамбулі зауважують роль міжнародних договорів – «визнаючи дедалі зростаюче значення договорів як джерела міжнародного права і як засобу розвитку мирного співробітництва між націями, незалежно від відмінностей в їхньому державному і суспільному ладі» [5].

Правнича теорія виділяє такі види впровадження міжнародних стандартів до законодавства, як: імплементація, інкорпорація, рецесія, трансформація, відсилання [3, с. 34–35]. В межах нашого дослідження зосередимо свою увагу саме на інкорпорації міжнародних стандартів у національне законодавство в контексті збройного конфлікту.

Слід зауважити, що окрім спеціалізованих міжнародно-правових договорів міжнародні стандарти визначено в ряді документів універсальної дії, які в т.ч. застосовуються і під час збройних конфліктів.

До них, зокрема, відноситься:

- Загальна декларація прав людини 1948 р. (прийняття у 1948 р.);
- Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. (ратифікація у 1973 р., підстава – 2148-08);
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. (ратифікація у 1973 р., підстава – 2148-08);
- Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р. (ратифікація у 1987 р., підстава – 3484-XI);
- Конвенція про права дитини 1989 р. (ратифікація у 1991 р., підстава – 789-XII);
- Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р. (ратифікація у 1969 р.);
- Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) 1950 р. (ратифікація у 1997 р., підстава – 475/97-ВР) та ін. [10, с. 108].

Наприклад, прецедентна практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у відповідності до норм Європейської конвенції з прав людини є нормою прямої дії на яку судові та правоохоронні органи можуть посилалися у своїх рішеннях. Наприклад, у 2023 р. до ЄСПЛ було подано 2531 заяву проти України та винесено 130 рішень, з яких

у 123 рішеннях суд визнав порушення мінімум однієї статті Європейська конвенція з прав людини, щодо порушення ст. 2 «Право на життя», ст. 3 «Заборона катування», ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність», ст. 6 «Право на справедливий суд», ст. 8 «Право на повагу до приватного і сімейного життя», ст. 10 «Свобода вираження поглядів», ст. 11 «Свобода зібрань та об'єднання», ст. 13 «Право на ефективний засіб правового захисту», ст. 14 «Заборона дискримінації» [6].

Слід зауважити, що не всі належним чином ратифіковані міжнародні договори можуть безпосередньо застосовуватися на території держави, оскільки поділяються на самовиконавчі та несамовиконавчі договори, які потребують додаткового впровадження та/або зміни норм національного законодавства, на відміну від договірних норм та норм звичаєвого права, які автоматично починають діяти з початку збройного конфлікту [7, с. 44].

Міжнародні стандарти також містяться в міжнародно-правовому звичаї які включають в себе «загальної практики, прийнятої в якості закону» та існують незалежно від норм міжнародного договірних права. [8, с. 188]. Так, «звичаї міжнародного гуманітарного права мають вирішальне значення у сучасних збройних конфліктах тому, що вони заповнюють прогалини, залишені договірним правом і, таким чином, зміцнюють захист, який забезпечується жертвам» [5]. До таких звичаїв наприклад відносяться принцип розрізнення, заборона нападу на цивільних осіб та цивільні об'єкти, заборона застосування зброї, що завдає надмірних страждань, принцип пропорційності, захист медичного персоналу і санітарних установ та ін. В незалежності від того, чи держава є учасницею міжнародних договорів, вона все одно зобов'язана дотримуватись основних принципів захисту цивільного населення та обмеження методів ведення війни, які є частиною міжнародно-правового звичаю [9, с. 112].

Практика впровадження міжнародних стандартів до українського законодавства дозволяє визначити такі його способи, як: ратифікація, прийняття, затвердження, приєднання, підписання, які виступають передумовами їх імплементації, інкорпорації, рецепції, трансформації, відсилання. Інкорпорація міжнародних стандартів – це спосіб впровадження норм міжнародного права до національного законодавства, який виражається у прийнятті нових, зміні або скасуванні діючих норм права для забезпечення імплементації міжнародних норм.

Міжнародні стандарти правового регулювання в умовах збройних конфліктів визначено в ряді універсальних та спеціальні міжнародно-правових актів, міжнародно-правових звичаях та рішеннях міжнародних судів інкорпорація яких має певну специфіку, зокрема, потребує деталізованого правозастосування, адаптації національних судових систем і органів правопорядку, контролю за виконанням на національному рівні,

тлумачення положень, визнання юрисдикції міжнародних органів правосуддя та ін.

Література:

1. Рагуліна К.А. Вплив міжнародних договорів на національне законодавство України загальнотеретичний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2018. №35, том 1. С. 32-36. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/648295.pdf> (дата звернення: 13.08.2024)

2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: ООН 23.05.1969 р.

3. Воюта Д. У 2023 році ЄСПЛ постановив 130 рішень у справах проти України: про що ці справи. *Юридична газета online*. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/-u-2023-roci-espl-postanoviv-130-rishen-u-spravah-proti-ukrayini-pro-shcho-ci-spravi.html> (дата звернення: 07.08.2024).

4. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини): Рада Європи 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 19.08.2024).

5. Міжнародне гуманітарне право. *Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України*. URL: <https://minre.gov.ua/diyalnist/napryamky-proektiv-inreintegraciyi/mizhnarodne-gumanitarne-pravo/> (дата звернення: 12.08.2024)

6. Грушко М. Джерела міжнародного гуманітарного права та внутрішньодержавного права. *Підприємство, господарство і право*. № 12/2018. С. 351–354.

7. Свиначенко Ю.П. Шкута О.О. Особливості взаємодії оперативних підрозділів з органами дізнання та досудового слідства. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2024. № 1 (83), том 2 С. 42–46. http://law.stateandregions.zp.ua/archive/1-2_2024/9.pdf

8. Шкута О. О. Актуальні питання запобігання крадіжкам в умовах воєнного стану в Україні. *Правові новели*. № 22/2024 С. 235–241. http://legalnovels.in.ua/journal/22_2024/22_2024.pdf

9. Leheza, Y., Len, V., Shkuta, O., Titarenko, O., & Cherniak, N. (2022). Foreign experience and international legal standards for the application of artificial intelligence in criminal proceedings (Зарубіжний досвід та міжнародно-правові стандарти застосування штучного інтелекту у кримінальному процесі). *Revista De La Universidad Del Zulia*, 13(36), 276–287. <https://www.produccioncientificaluz.org/index.php/rluz/article/view/37557/41177>

ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ ПРИ ВЧИНЕННІ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Кривенко Костянтин Олександрович

*адвокат, радник АО «ЮФ «Ілляшев та Партнери»,
аспірант 2-го року підготовки,
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, Україна*

Питання щодо використання віртуальних активів при вчиненні кримінальних правопорушень, зокрема й корупційних є вкрай актуальним на сьогоднішній день. Адже, віртуальні активи не є законним способом здійснення платежів та активно використовуються аналогічно готівковим грошовим коштам для надання та отримання неправомірної вигоди, що майже унеможливує відслідковування зв'язку між надавачем неправомірної вигоди та її отримувачем. Таким чином, є вкрай необхідним дослідження властивостей віртуальних активів та випадків їх використання при вчиненні корупційних кримінальних правопорушень, з метою розроблення механізмів виявлення та запобігання вчиненню такого роду кримінальних правопорушень.

Інформатизація та активний розвиток технологій неабияк вплинули на сферу господарської діяльності в частині її фінансового забезпечення та платіжних операцій. Як результат, в усіх розвинутих країнах суб'єкти господарювання все ближче і ближче знайомляться з сучасним феноменом електронних грошей, криптовалюти та в цілому віртуальних активів [1].

Віртуальні активи як явище, безумовно, відкривають нові перспективи у різних сферах суспільного життя, проте вони також породжують нові виклики, зокрема й у контексті протидії фінансовій злочинності та запобігання корупційним кримінальним правопорушенням. Здатність віртуальних активів забезпечити певну анонімність учасників трансакцій, швидкість їх проведення та складнощі відстеження, породжують неабиякий інтерес для використання інноваційних технологій для вчинення корупційних злочинів. Відмивання грошей та корупційні схеми, що використовують криптовалюту як засіб, предмет, або знаряддя вчинення злочинів, стають значущою проблемою як для правоохоронних органів та антикорупційних інституцій, так і для розвитку криптоіндустрії й суспільства в цілому.

Про актуальність теми свідчить й відповідна законопроектна діяльність. Так, адвокатська спільнота у статті «Віртуальні активи: старе по-новому» аналізують сучасний стан в означеній сфері з посиланням

на новизну в законотворчості: «На сьогодні у Верховній Раді зареєстровано два законопроекти про легалізацію віртуальних активів в Україні – №10225 від 7 листопада 2023 року, та № 10225-1 від 17 листопада 2023 року. В означених законопроектах пропонують зміни до Податкового кодексу України (далі – ПКУ) щодо порядку оподаткування віртуальних активів (ВА), що, як очікується, дасть можливість запустити законодавче регулювання ринку ВА. Водночас законопроекти суттєво змінюють основний Закон України «Про віртуальні активи» № 2074 та кілька інших законів [2].

Для визначення питання по суті, слід визначити як наразі визначені віртуальні активи в національному законодавстві. Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», **віртуальний актив** – це цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей [3].

Згідно діючих положень Цивільного кодексу України, **віртуальний актив** є цифровою річчю, тобто благом, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність [4].

Більш конкретне та формалізоване визначення містить прийнятий, але такий, що не набрав чинності, Закон України «Про віртуальні активи», відповідно до якого віртуальним активом є нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав [5].

Незважаючи на певні протиріччя наданих понять, можна зробити висновок, що під віртуальними активами необхідно розуміти певні цифрові засоби, що мають визначену вартість і можуть бути обміняні або використані для конкретних цілей. Варто зазначити, що до категорії віртуальних активів відносяться не лише криптовалюти, такі як відомі всім Bitcoin або Ethereum, але й різноманітні інші цифрові засоби, наприклад NFT або внутрішні токени відповідних комп'ютерних ігор. На відміну від терміну «віртуальні активи», використаний термін «криптовалюта» є більш вузьким, адже є лише одним з видів віртуальних активів. Термін «криптовалюта» є умовним та використовується для позначення певних віртуальних активів, які переважно використовуються як засіб розрахунку при торгівлі, зокрема в парах з іншими криптовалютами, наприклад USDT, SOL, PEPE. Тому, термін «криптовалюта» має більш вузьке значення, адже є лише складовою частиною масиву існуючих віртуальних активів.

Нещодавній випадок викриття в Україні корупційного кримінального правопорушення, предметом якого була неправомірна вигода у криптовалюти [7], свідчить про те, що не зважаючи на всі властивості віртуальних активів щодо їх анонімності та децентралізації, виявлення та запобігання таким злочинам цілком можливі, але виключно у разі, якщо питання обігу віртуальних активів буде врегульовано на державному рівні.

Так, одним з ключових викликів для України на сьогоднішній день залишається розробка та впровадження належного правового регулювання галузі. В результаті цього, держава має отримати як певний регуляторний режим, спрямований на запобігання використанню криптовалюти для злочинної діяльності, так й нові статті доходності до бюджету, що забезпечать сплачені податки.

Ще у 2020 році Овчаренко А.С. зазначала, що реальних дієвих механізмів державного контролю нині в Україні не запроваджено, а зміни в законодавстві спрямовані в основному на встановлення вимог до ідентифікації учасників такого ринку [6]. З цією думкою варто погодитись й у 2024 році, хоча минулого року українське цивільне законодавство таки отримало визначення правової природи віртуального активу, визначивши його як цифрову річ.

Безумовно, визнання природи віртуального активу у правовій площині має допомогти не лише у належному захисті права власності добросовісного володільця віртуальним активом, а й у правильному визначенні предмету, засобу або знаряддя злочину для визначення його правової кваліфікації.

Однак, визначення тільки правової природи віртуального активу є недостатнім. Необхідно якомога швидше визначити відповідні правила, якими мають керуватися учасники ринку.

Розроблення та впровадження законодавства щодо регулювання галузі має відбуватись через плідну співпрацю між законотворцями, органами виконавчої влади, контролюючими та правоохоронними органами, антикорупційними установами, а також безпосередньо іншими зацікавленими учасниками ринку віртуальних активів на національному та міжнародному рівнях. Саме через спільні зусилля можливо буде забезпечити безпеку й законність використання віртуальних активів, запобігти зловживанню їх властивостей у протиправних цілях та забезпечити розвиток легального ринку віртуальних активів в Україні.

У цьому контексті, важливим також буде стимулювання на державному рівні проведення науково-дослідної роботи в напрямку вивчення та аналізу природи віртуальних активів, їх властивостей та особливостей функціонування, що допоможе розробити належні інструменти для виявлення та протидії використанню віртуальних активів у протиправній

діяльності, зокрема й при вчиненні корупційних кримінальних правопорушень.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що використання технологічних новацій у злочинних цілях, зокрема для вчинення корупційних кримінальних правопорушень, є неминучим. Запобігання цьому явищу можливе завдяки встановленню на законодавчому рівні саме таких правил поведінки учасників ринку, які не лише мінімізують випадки використання віртуальних активів у протиправній діяльності, але й будуть сприяти розвитку галузі в цілому.

Література:

1. Аксюков С.М. Поняття та природа віртуальних активів як об'єкту правового регулювання в господарській діяльності в Україні. <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/299931> [дата посилання 23.08.2024].

2. *Оджиковський В., Утіралова К., Чоник І. Віртуальні активи: старе по-новому.* <https://jur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/virtualni-aktivni-stare-ponovomu.html> [дата посилання 23.08.2024].

3. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України № 361-IX в редакції від 01.01.2024. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20/ed20240101#Text> [дата посилання 23.08.2024].

4. Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV в редакції від 05.08.2024. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [дата посилання 23.08.2024].

5. Про віртуальні активи: Закон України № 2074-IX, редакція від 01.01.2024 (не набрав чинності). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> [дата посилання 23.08.2024].

6. Овчаренко А. Правове регулювання віртуальних активів та криптовалют в Україні: сучасний стан і перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. Випуск 4/2020. С. 201–202. URL: http://lsej.org.ua/4_2020/49.pdf [дата посилання 23.08.2024].

7. Корупція у сфері відновлення: підозрюються чинні нардепи, бізнесмен, керівники компаній. <https://nabu.gov.ua/news/koruptc-ia-u-sfer-v-dnovlennia-p-dozriuiut-sia-chinn-nardepi-b-znesmen-ker-vniki-kompan-i/> [дата посилання 23.08.2024].

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ДИНАМІКА

Мазепа Дмитро Ярославович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Лавренюк Олександр Володимирович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Проголошений 24 лютого 2022 р. воєнний стан, значно вплинули не лише на кримінально-правову статистику злочинності в державі, а й на загальний стан і тенденцію вчинення як злочинів проти основ національної безпеки у цілому, так і колабораційної діяльності зокрема.

У кримінології більшість вітчизняних учених відстоюють позицію, відносно якої стан і тенденції окремого роду злочинності прямо залежать від стану загальної злочинності в державі, що перебуває в тісному взаємозв'язку із загальними, економічними, політичними, соціальними, правовими, організаційними, морально-психологічними та іншими процесами [1, с. 96].

Проте, у результаті проведеного нами дослідження сучасного стану і динаміки колабораційної діяльності в Україні доводять, що ані загально-соціальні, ані економічні та соціальні процеси в країні не справляють такого надзвичайного впливу на зростання окремого роду кримінальних правопорушень, як зміна воєнно-політичної ситуації в державі.

Колабораційна діяльність в системі злочинів проти основ національної безпеки до сьогодні посідає надзвичайно значне місце.

За 2022 рік в Україні було вчинено 17422 злочинів проти основ національної безпеки, з них 3851 (22,1%) Колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК України).

І на перший погляд вказаний вище показник хоч і не являється надзвичайно значним бо не перевищує й половини від загальної кількості вчинених злочинів проти основ національної безпеки. Проте проведений нами системний аналіз вчинення інших злочинів проти основ національної безпеки в Україні доводить, що даний відсотковий показник (22,1%) не відображає реальної дійсності вчинення колабораційної діяльності, з огляду на наступне.

За 2023 рік кількість вчинених злочинів проти основ національної безпеки склала – 6270. Таке значне скорочення, більше ніж на 10 тис., вчинених злочинів проти основ національної безпеки пояснюється тим, що за 2022 рік в Україні було зареєстровано 10487 посягань на територіальну цілісність і недоторканість України, (ст. 110 КК України), а у 2023 році їх зареєстрована кількість склала лише – 614. У зв'язку з чим за 2023 рік показник вчинення колабораційної діяльності в державі зріс майже на 30% в порівнянні з попереднім (2022) роком, і склав більше половини 51,1% від загальної кількості вчинених в Україні злочинів проти основ національної безпеки.

За перше півріччя 2024 року в Україні обліковано 1620 кримінальних правопорушень за ст.ст. 111-1 КК України (Колабораційна діяльність), що в системі злочинів проти основ національної безпеки (3389) складає 47,8%.

Отже проведений системний аналіз стану і динаміки вчинення колабораційної діяльності в Україні доводить, що його реальні показники вчинення в загальній системі злочинів проти основ національної безпеки складають близько 50%.

Незважаючи на значний відсотковий показник, за останні 2,5 роки в Україні зареєстровано 8678 (3851/3207/1620) кримінальних правопорушень за ст. 111-1 КК України (Колабораційна діяльність). В яких 2859 (1090/1305/464) особам вручено повідомлення про підозру, що складає 32,9%.

З обвинувальним актом направлено до суду 1892 (620/984/288) кримінальних проваджень, що складає 21,8% від зареєстрованих та 66,2% від тих у яких особам вручено повідомлення про підозру.

Як показало наше дослідження, досить часто колабораційну діяльність вчиняють особи, які перед деокупацією Українськими військовими окупованої російськими військами території її покидають разом з останніми, у зв'язку з чим середній показник кримінальних проваджень, досудове розслідування у яких зупинено відповідно до ст. 280 КПК України, коли місцезнаходження підозрюваного невідомо, складає – 8,2% (715 (354/262/99)).

Аналіз вчинення колабораційної діяльності за окремими категоріями осіб, провадження за якими закінчені, доводить що відсотковий показник його вчинення особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення складає – 3% (57 (25/22/10)); групою осіб – 2,6% (50 (8/32/10)); особами у стані алкогольного сп'яніння – 0,4 (7 (5/2/0)).

Вчинення колабораційної діяльності неповнолітніми або за їх участю, за результатами нашого дослідження не встановлено.

На підставі викладеного варто констатувати, що сьогодні Україна переживає глибокі соціально-економічні та військово-політичні

перетворення, у процесі яких відбувається суцільна криміналізація, що супроводжується стрімким зростанням злочинності проти основ національної безпеки.

Кримінологічна ситуація, що склалася в країні, є суттєвим дестабілізуючим фактором суспільного життя, що зумовлює необхідність розробки сучасного і дієвого комплексу заходів спрямованих на запобігання вчиненню колабораційної діяльності в Україні.

Нажаль, як показало наше дослідження, колабораційна діяльність сьогодні вийшла далеко за межі загальнокримінального феномену і перетворилася на фактор, що створює реальну загрозу національній безпеці та основам державного устрою, і нажаль реального та дієвого алгоритму для її нейтралізації кримінологічна наука допоки так і не запропонувала, що являється предметом нових наукових пошуків.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 10.12.23)
2. Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>

**РИМСЬКИЙ СТАТУТ ЯК ЧАСТИНА НАЦІОНАЛЬНОГО
КРИМІНАЛЬНОГО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
УКРАЇНИ РАТИФІКОВАНОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Мандзик Петро Іванович

*кандидат юридичних наук, старший дослідний,
член-кореспондент,
Академія адміністративно-правових наук
м. Київ, Україна*

Семенюк Сергій Анатолійович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Необхідність впровадження міжнародних стандартів у національне кримінальне законодавство в умовах воєнного стану в Україні обумовлено рядом чинників серед яких можна виділити, зокрема: масове порушення прав людини (в т.ч. вчинення воєнних злочинів), неможливість забезпечення належного розслідування кримінальних правопорушень в зоні бойових дій, на тимчасово окупованих територіях та прифронтових районах, розслідування резонансних справ по відношенню до високопосадців-зрадників та значної кількості справ щодо колабораційної діяльності, дезертирства, залишення місця служби, незаконного перетину державного кордону військовозобов'язаними особами, корупційної діяльності та ін. Воєнні злочини відносяться до категорії міжнародних, як такі, що «порушують фундаментальні цінності, що захищаються імперативними нормами породжують зобов'язання для всіх держав по їх переслідуванню, загрожують миру, безпеці та добробуту всього людства, заборонені загальним (звичаєвим) міжнародним правом, повинні переслідуватися на національному рівні» [1], а тому повинні переслідуватися в т.ч. із застосуванням відповідних міжнародних норм.

На прикладі, Римського статуту Міжнародного кримінального суду розглянемо практичні аспекти впровадження міжнародних стандартів у національний кримінальний процес щодо захисту прав людини в умовах збройного конфлікту [5, с. 135].

Римський статут Міжнародного кримінального суду, 1998 р. (далі – Римський статут) – це міжнародно-правовий акт, який визначає порядок створення, організаційно-структурні аспекти, повноваження, окремі етап процесуальної діяльності першого постійнодіючого судового органу

(Міжнародного кримінального суду) до юрисдикції якого відноситься розгляд міжнародних злочинів (злочинів геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів, злочинів агресії). Зокрема, Статут визначає порядок розслідування та кримінального переслідування, судового розгляду, оскарження та перегляду справ, а ст. 55 «Права осіб у ході розслідування» Римського статуту безпосередньо закріплює права людини в контексті діяльності Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) [8, с. 188]. – «Стосовно розслідування, яке проводиться відповідно до цього Статуту, особа: а) не може бути примушена свідчити проти самої себе або визнавати свою вину; б) не може бути піддана примусу, тиску або погрозам у будь-якій формі, катуванню чи іншим жорстоким, нелюдським чи таким, що принижують гідність, видам поведження або покарання; с) якщо допит проводиться мовою, яку ця особа не розуміє повною мірою і якою вона не розмовляє, безоплатно користується допомогою кваліфікованого перекладача й такими перекладами, які є необхідними для дотримання вимог справедливості; і d) не може бути піддана свавільному арешту або затриманню, а також не може бути позбавлена волі, крім як на таких підставах і відповідно до таких процедур, які встановлені у Статуті» [1].

Слід зауважити, що Україна пройшла тривалий шлях від підписання Римського статуту у 2000 р. до його ратифікації у 2024 р., оскільки з політичних мотивів за поданням Л.Кучми (Президента України 1994–2005 рр.) Конституційний суд України постановив «визнати Римський Статут Міжнародного кримінального суду, підписаний від імені України 20 січня 2000 р., який вноситься до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість, таким, що не відповідає Конституції України, в частині, що стосується положень абзацу десятого преамбули та статті 1 Статуту, за якими «Міжнародний кримінальний суд ... доповнює національні органи кримінальної юстиції»» [3].

Ратифікація Римського статуту зумовила внесення ряду змін, в т.ч. і до Кримінального процесуального кодексу України, щодо застосування у кримінальному провадженні за принципом універсальної юрисдикції, який дозволяє національним судам здійснювати кримінальне переслідування осіб за певні міжнародні злочини, незалежно від місця вчинення злочину, громадянства та місця постійного проживання обвинуваченого і потерпілого, шкоди національним інтересам держави [6, с. 236]. Також ратифікація Римського статуту надає можливість доступу постраждалим від воєнних злочинів в ході російсько-української війни до цільового фонду МКС, що суттєво підвищує вірогідність отримання відповідної компенсації. Наприклад, такі зміни запропоновано у Проекті Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського

статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» О.С.Бакумова (посв. № 374) та ін. [4] та Проекті Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього 11484 від 15.08.2024 р. Дані проекти передбачають зміни у Кримінальному процесуальному кодексі України, які стосуються здійснення спеціального досудового розслідування щодо кримінальних правопорушень передбачених новою статтею КК України 442-1 «Злочини проти людяності» та забезпечення повного обсягу співробітництва з МКС [7, с. 108].

На підставі викладеного варто констатувати, що ратифікація Римського статуту зумовила низку необхідних змін у кримінальному процесуальному законодавстві України, зокрема щодо впровадження принципу універсальної юрисдикції, здійснення спеціального досудового розслідування, забезпечення повного обсягу співробітництва з МКС тощо.

Література:

1. Стефанів Н. Воєнні злочини: особливості кваліфікації за міжнародним та національним законодавством. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_voen_zlochunu_NSHSU.pdf

2. Римський статут Міжнародного кримінального суду: ООН від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#n422

3. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут): Конституційний Суд України від 11.07.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01#Text>

4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Проект Закону України О.С.Бакумова (посв. N 374) та ін. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/J11556A?an=2>

5. Свиначенко Ю. П. Шкута О. О. Нормативно-правове регулювання взаємодії оперативних підрозділів з органами дізнання та досудового слідства. *Правові новели*. Т. 3. № 22. 2024. С. 131–136. http://legalnovels.in.ua/journal/22-3_2024/23.pdf

6. Шкута О.О. Актуальні питання запобігання крадіжкам в умовах воєнного стану в Україні. *Правові новели*. 2024. № 22. С. 235–241. http://legalnovels.in.ua/journal/22_2024/22_2024.pdf

7. Oleh Shkuta, Maksym Korniienko, Mykola Yankovyi (2022) Foreign experience of preventing military and economic crimes. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 8 № 4. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. P. 185–190. <http://baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/1937/1946>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-425-5-23>

**ПРАКТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ
У НАЦІОНАЛЬНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС
ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ**

Міськевич Сергій Андрійович

*заступник керівника Рівненської обласної прокуратури
м. Рівне, Україна*

Філюк Юрій Олександрович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії)
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Необхідність впровадження міжнародних стандартів у національний кримінальний процес в сфері захисту прав людини в умовах збройного конфлікту обумовлено рядом чинників серед яких можна виділити, зокрема: масове порушення прав людини (в т.ч. вчинення воєнних злочинів), неможливість забезпечення належного розслідування кримінальних правопорушень в зоні бойових дій, на тимчасово окупованих територіях та прифронтових районах, розслідування резонансних справ по відношенню до високопосадовців-зрадників та значної кількості справ щодо колабораційної діяльності, дезертирства, залишення місця служби, незаконного перетину державного кордону військовозобов'язаними особами, корупційної діяльності та ін. Воєнні злочини відносяться до категорії міжнародних, як такі, що «порушують фундаментальні цінності, що захищаються імперативними нормами породжують зобов'язання для всіх держав по їх переслідуванню, загрожують миру, безпеці та добробуту всього людства, заборонені загальним (звичайним) міжнародним правом, повинні переслідуватися на національному рівні» [1], а тому повинні переслідуватися в т.ч. із застосуванням відповідних міжнародних норм.

Особливий вплив на обсяг реалізації прав людини під час збройного конфлікту є правомірне їх обмеження, в т.ч. шляхом введення воєнного стану. Зокрема, за висновками правозахисних груп наразі «введення на території України правового режиму воєнного стану є правомірним з огляду на вітчизняне законодавство та міжнародне право і відповідає стану самозахисту, в якому перебуває Україна» [2].

Впровадження міжнародних стандартів у національний кримінальний процес в Україні можливо шляхом ратифікація, інкорпорування, підписання, затвердження, приєднання до договору та прийняття договору. Так, ратифіковані міжнародно-правові договори є джерелами українського кримінального процесуального законодавства (у відповідності до п. 2 ст. 1 Кримінального процесуального кодексу України «Кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу та інших законів України» [3]).

До таких джерел відносяться:

- Загальна декларація прав людини (1948 р.);
- Римський статут Міжнародного кримінального суду (1998 р.);
- Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою (1985 р.);
- Основні принципи незалежності судових органів (1985 р.);
- Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень (2005 р.);
- Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999 р.);
- Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи (2003 р.);
- Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (1948 р.) та ін.

Застосування міжнародних стандартів кримінального процесу в умовах збройного конфлікту ґрунтується на практиці регулювання кримінально-процесуальних відносин, співвідношенні міжнародного і національного права та дозволяє:

- встановити правові рамки для належного розслідування та судового переслідування злочинів агресії, геноциду, воєнних злочинів, злочинів проти людяності та інших кримінальних правопорушень, забезпечити їх належну правову кваліфікацію;
- визначити порядок притягнення винних осіб до відповідальності на міжнародному рівні;

– гармонізувати національне законодавство у відповідності до міжнародного, що дозволяє державі діяти в правовому полі та зумовлюють виконання державами-учасниками міжнародних договорів і конвенцій щодо впровадження норм міжнародного права у національне законодавство;

– зобов'язують держави гарантувати справедливе, незалежне, прозоре та безстороннє судочинство навіть у часи конфлікту, включаючи право на захист, презумпцію невинуватості, незалежність суду та право на справедливий і публічний розгляд справи;

– зміцнюють довіру до національної системи правосуддя як серед населення, так і на міжнародному рівні, що особливо важливо в умовах постконфліктного відновлення;

– допомагає уникнути незаконних дій з боку державних інституцій, таких як свавільні арешти, затримання без суду або інші порушення прав і свобод громадян;

– дозволяє національним органам правопорядку ефективніше співпрацювати з міжнародними інституціями (наприклад, Міжнародним кримінальним судом) у розслідуванні та переслідуванні осіб, відповідальних за міжнародні злочини та ін. [4, с. 18].

На підставі викладеного, можемо зробити висновок, що стандарти міжнародного кримінального права поєднують в собі норми матеріального, процесуального, організаційного, виконавчого права, процесуально-процедурні інститути, закріплюються у відповідних міжнародно-правових джерелах та впроваджуються до кримінального процесуального законодавства України шляхом ратифікація, інкорпорування, підписання, затвердження, приєднання до договору та прийняття договору. Ратифікація відповідних міжнародних НПА передбачає включення їх до джерел кримінального процесуального законодавства (наприклад, ратифікація Римського статут зумовила ряд необхідних змін у кримінальному процесуальному законодавстві України, зокрема щодо впровадження принципу універсальної юрисдикції, здійснення спеціального досудового розслідування, забезпечення повного обсягу співробітництва з МКС), а положення нератифікованих міжнародних нормативно-правових актів використовуються в сфері законопроектної діяльності, підвищення кваліфікації, наукових досліджень, налагодженню партнерських відносин та ін.

Література:

1. Стефанів Н. Воєнні злочини: особливості кваліфікації за міжнародним та національним законодавством. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_voen_zlochunu_NSHSU.pdf (дата звернення: 04.07.2024 р.).

2. Чому Україна не оголосила стан війни? *Юридична газета online*. Всеукраїнське професійне юридичне видання. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/chomu-ukrayina-ne-ogolosila-stan-viyni.html> (дата звернення: 08.07.2024 р.).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

4. Shkuta, Oleh, Tarasenko, Oleksandr, Shvets, Dmytro. Legal Regulation of Access to Justice in Cases Related to the Protection of the Rights of Military Officers and Conscript During the Conditions of Martial State in Ukraine. *Law of Justice Journal*. 38 (2). 2024. 6-21. DOI: 10.5335/rjd.v38i2.15920

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-425-5-24>

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СЛУЖБОВИХ ОСІБ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Олійник Андрій Миронович

*аспірант кафедри міжнародного та кримінального права,
Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

Кримінальне законодавство виділяє широке коло видів спеціального суб'єкта корупційних кримінальних правопорушень. Ключовим серед них, безумовно, є службова особа, статус якої в законодавстві та теорії кримінального права пов'язується з виконанням однієї з трьох функцій – представника влади, організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських.

Аналіз ч. 3 ст. 18 КК України дає підстави виділити серед службових осіб дві категорії осіб: представники влади; особи, які виконують організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції [1].

Водночас, згідно з приміткою до ст. 364 КК України, службовими особами в ст. 364 («Зловживання владою або службовим становищем»), ст. 368 («Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»), ст. 369 («Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі»), зокрема, є представники влади та особи, які здійснюють організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські функції – в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях. Натомість службова особа юридичної особи

приватного права незалежно від організаційно-правової форми є суб'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст. 364-1 («Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»), ст. 368-3 («Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми») [1].

Отже, поняття «службові особи» є збірним, серед яких кримінальний закон передусім виокремлює суб'єктів у публічній (державній та комунальній) та приватній сферах. Окрім цього, КК України передбачає розмежування відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди за спеціальним суб'єктом з огляду на наявність чи відсутність статусу службової особи та виду юридичної особи (публічного чи приватного права), а також надання публічних послуг. Так, службові особи юридичних осіб публічного права є суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України; службові особи юридичної особи приватної права незалежно від організаційно-правової форми – ст. 368-3 КК України; особи, які надають публічні послуги – ст. 368-4 КК України, а працівники, які не є службовими особами юридичної особи незалежно від форми власності та організаційно-правової форми – ст. 354 КК України [1].

Аналогічно, за суб'єктним складом у КК України розмежовані: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364), зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364-1), зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст.365-2) [1].

Диференціація кримінально-правового регулювання протидії корупційним правопорушенням призвела до встановлення різних за жорсткістю кримінально-правових наслідків за вчинення однакових за об'єктивною та суб'єктивною сторонами діянь, які вчинені в різних сферах здійснення діяльності відповідних спеціальних суб'єктів. Це свідчить про наявність закономірності – посилення правового режиму протидії корупції в публічному секторі управління з підвищенням значущості службового становища суб'єкта, який піддається такому впливу [2, с. 363].

Разом з тим суб'єктом корупційних кримінальних правопорушень, передбачених ст. 364 та ст. 368 КК України, є як представники влади, так і особи, які виконують організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції у юридичних особах публічного права, що, на нашу думку, зменшує ефективність кримінально-правової протидії корупції у сфері державного управління. Така ситуація склалася в кримінальному законодавстві історично, оскільки раніше зазначені статті були єдиними, що регламентували відповідальність за пасивний підкуп та зловживання владою або службовим становищем серед службових злочинів. Нині ж

унаслідок розвитку антикорупційної реформи законодавець втілює концепцію розмежування корупції в публічній та приватній сферах, а також диференціації відповідальності за корупційні правопорушення за рівнем значущості становища, виділивши, зокрема, такі нові спеціальні суб'єкти як: службова особа юридичної особи приватного права; особа, яка надає публічні послуги; працівник, який не є службовою особою.

Тому, активного обговорення потребує питання щодо розмежування відповідальності за пасивний підкуп, а також зловживання владою або службовим становищем представників влади (осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування), з одного боку, і службових осіб юридичних осіб публічного права, які до таких не належать, з другого.

Вирішити таку проблему можна, зокрема, через доповнення кримінального закону новою ст. 368-1 «Підкуп службової особи юридичної особи публічного права», відповідно скоригувавши назву та суб'єктний склад ст. 368 КК України (передбачивши в ній відповідальність лише осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування). За прикладом ст. 368-3 КК України, зазначена стаття може охопити склади кримінального правопорушення, що вчиняються у формі як пасивного, так і активного підкупу.

Аналогічним чином варто вчинити і щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із зловживанням владою або службовим становищем, розмежувавши відповідальність представників влади (ст. 364) і окремо інших публічних службових осіб (доповнивши кодекс новою статтею).

Закріплення розмежування кримінальної відповідальності публічних службових осіб відповідатиме ієрархічній градації суб'єктів корупційних правопорушень, що відображена в ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»: 1) особи, уповноважені на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування; 2) особи, які прирівнюються до таких, зокрема: посадові особи юридичних осіб публічного права; особи, які надають публічні послуги тощо; 3) службові особи юридичних осіб приватного права й особи, які не є службовими особами [3].

Як зазначає Д. Г. Михайленко, саме корупція у вищих ешелонах влади (*grand corruption*) становить найвищу суспільну небезпеку з усіх типів корупції, що, відповідно, відображається в антикорупційному законодавстві у вигляді встановлення спеціального правового режиму протидії цьому виду корупції, але в результаті критично низької політичної волі протидіяти їй ефективність антикорупційних інструментів є близькою до нуля [2, с. 363–364]. В обрубування цієї тези можна навести й міркування В. М. Трепака, який з покликанням на М. І. Мельника, зазначає, що неправильне, передусім в силу вибіркового підходу, застосування правових норм призводить до того, що виявляються переважно прояви «дрібної»

корупції, а це породжує «легальну» великомасштабну корупцію, яка «прикривається» неправомірними за суттю, але відповідними за формою офіційними рішеннями [4, с. 81].

Зрештою, означена пропозиція має підтримку у наукових колах. Наприклад, на думку Р. Л. Максимовича, кримінальна відповідальність службових осіб має бути диференційована залежно від змісту їхніх повноважень, при цьому більш суворій відповідальності повинні підлягати представники влади, оскільки ширше коло їхніх повноважень надає ширші можливості для зловживання й унаслідок учинення ними посягань створюється загроза чи заподіюється значно серйозніша шкода об'єкту. З цією метою варто розділи поняття службової особи та представника влади, розуміючи під останнім осіб, які здійснюють функції публічної влади [5, с. 68, 71–81].

Немає жодного сумніву, що ступінь суспільної небезпеки корупційного діяння, вчиненого посадовою особою органу державної влади, яка вправі приймати обов'язкові до виконання рішення для інших учасників суспільних відносин, є значно вищим порівняно з такими ж діяннями, наприклад, службових осіб комунального підприємства. Тому, розмежування в кримінальному законодавстві відповідальності цих категорій осіб передусім за пасивний підкуп та зловживання службовим становищем, по-перше, відповідатиме загальноприйнятому підходу щодо посилення відповідальності із вищим рівнем правового статусу особи, а, по-друге, сприятиме кримінально-правовій протидії корупції саме у сфері здійснення владних повноважень.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5.04.2001. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 28.08.2024).
2. Михайленко Д. Г. Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні : дис. докт. юрид. наук : 12.00.08. Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2018. 505 с.
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014. №1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення 28.08.2024).
4. Трепак В. М. Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.08. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2020. 467 с.
5. Максимович Р. Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. Справ, 2008. 304 с.

БОРОТЬБА З ТЕРОРИЗМОМ, КОНТРАБАНДОЮ ТА НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Оліневич Олександр Анатолійович

здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

Контрабанда наркотичних речовин, психоактивних речовин, їх аналогів або прекурсорів, а також підроблених лікарських засобів, є одним з основних джерел постачання наркотичних речовин на ринок. Європа стала пріоритетним ринком для виробників та постачальників наркотиків. Саме через розташування України на перехресті декількох міжнародних транзитних маршрутів, незаконний обіг наркотичних речовин досяг тривожних розмірів на регіональному, національному та міжнародному рівнях. Пов'язана з цим міжнародна злочинна діяльність є загрозою для державної безпеки [1, с. 29–32]. Слово «контрабанда» італійського походження: від словосполучення *contrabando*, що в перекладі означає «протиурядового указу», тобто дія, заборонена державою в установленому законом порядку [2, с. 243]. Поняття контрабанди, яке містить КК України, є вдалим, оскільки воно дає більш розширене тлумачення контрабанди, а також цим поняттям охоплюються всі способи її вчинення. Митний кодекс України та ст. 70 Кримінального кодексу України визначають контрабанду як переміщення товарів, валюти, цінностей та інших предметів поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене у великих розмірах або групою осіб, які організувалися для заняття контрабандою, а також незаконне переміщення історичних і культурних цінностей, наркотичних засобів, отруйних речовин, зброї. Караються такі діяння відповідно до кримінального законодавства позбавленням волі на строк від 3 до 10 років з конфіскацією майна. Об'єктом контрабанди є суспільні відносини в галузі митної справи, інтереси держави, яким причиняється шкода злочинними діями. Із суб'єктивної сторони контрабанда передбачає наявність прямого умислу. Винний усвідомлює обставини і характер незаконного переміщення зазначених предметів через митний кордон і бажає їх вивезення (ввезення) з порушенням встановлених правил [3].

Україні передбачення обов'язкової конфіскації предметів контрабанди, оскільки наркотичні засоби є речовими доказами. Вирішення питання щодо речових доказів регулюється ст. 81 КПК України. Боротьба

з тероризмом, контрабандою та незаконним обігом наркотиків є одним із пріоритетних завдань правоохоронних органів. Ці негативні явища становлять серйозну загрозу для міжнародної спільноти та національної безпеки різних країн, що надає ускладнюючі фактори для боротьби з ними.

Правоохоронні органи реалізують різні заходи та стратегії для ефективного протидії тероризму, контрабанді та незаконному обігу наркотиків:

1. Розвідка та розвідувальні дії: Правоохоронні органи здійснюють розвідувальні операції з метою збору інформації про потенційні загрози тероризму, контрабанди та незаконного обігу наркотиків. Вони проводять слідчі дії, залучають агентів-провокаторів та встановлюють зв'язки зі злочинними структурами для отримання оперативної інформації.

2. Контроль та патрулювання: Правоохоронні органи здійснюють постійний контроль та патрулювання коридорів, портів та інших територій з метою виявлення незаконних вантажів, суден та осіб, що перебувають у морському просторі. Вони використовують різноманітні технічні засоби, включаючи радари, супутникову спостереження та беспілотні літальні апарати, для забезпечення ефективного контролю.

3. Міжнародне співробітництво: Правоохоронні органи співпрацюють з іншими країнами та міжнародними організаціями для обміну інформацією, координації спільних операцій та затримання злочинців. Міжнародні угоди та механізми співробітництва допомагають у забезпеченні ефективного реагування на транснаціональні злочинні мережі та терористичні організації.

4. Запобігання фінансуванню тероризму: Правоохоронні органи зосереджуються на виявленні та припиненні фінансування терористичних організацій через міжнародні фінансові транзакції та перекази коштів. Вони проводять фінансовий аналіз, слідкують за небанківськими фінансовими структурами та розслідують незаконні операції.

5. Вдосконалення правової бази: Правоохоронні органи працюють над вдосконаленням національного та міжнародного законодавства для усунення юридичних прогалин у боротьбі з тероризмом, контрабандою та незаконним обігом наркотиків. Це включає виявлення та переслідування злочинів, належне карання злочинців та конфіскацію незаконних активів [4, с. 141].

Ці заходи спрямовані на забезпечення безпеки морського простору і запобігання потенційно небезпечним подіям, що стосуються тероризму, контрабанди та незаконного обігу наркотиків. Вони сприяють забезпеченню стабільності та безпеки у регіоні, а також формують основу для ефективного співробітництва міжнародних партнерів у боротьбі з цими загрозами.

Отже, боротьба з тероризмом, контрабандою та незаконним обігом наркотиків на морі є надзвичайно важливою для забезпечення безпеки та стабільності в світі. Подібні проблеми мають глобальний характер і вимагають спільних зусиль від міжнародної спільноти. Одним з ключових аспектів боротьби – це ефективна співпраця між державами, а також різними правоохоронними та інформаційними організаціями. Країни повинні обмінюватись розвідувальною інформацією, координувати спільні операції та спільно працювати над розробкою стратегій боротьби з цими загрозами.

Особливу увагу слід приділяти також співпраці з країнами-виробниками наркотиків, оскільки це дозволить належним чином відслідковувати та зупиняти постачання наркотичних засобів, а також оскаржувати особи і організації, причетні до контрабанди. Крім того, міжнародна спільнота повинна підтримувати країни, які перебувають у з економічних, політичних чи соціальних умовах, що сприяють розповсюдженню тероризму, та наркотиків. Надання допомоги у вирішенні економічних проблем, зміцненні правової системи, а також розвитку освіти та свідомості може значно зменшити ризики.

Література:

1. Відомості Верховного Суду України. 2004. № 8 (48). С. 29–32.
2. Аналіз розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені організованими групами або злочинними організаціями (за даними судової статистики). *Відомості Верховного Суду України*. 2004. № 8 (48). С. 29–32.
3. Кримінальний Кодекс України. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Антонов К. Перебудова правоохоронної діяльності митних органів України в контексті Європейських стандартів: оперативно-розшукові аспекти / К. Антонов, В. Варава, В. Ченцов. *Право України*. 2008. № 7. С. 141–146.

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ РИЗИКАМ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ МИТНИХ ПРОЦЕДУР ЯК ЧИННИК ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Пай Інна Іванівна

*аспірантка кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності,*

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Корупція та її наслідки, є однією із найнебезпечніших загроз правам людини, демократії, правопорядку, чесності та соціальній справедливості [1, с. 166]. Виявлення потенційних корупційних ризиків є однією з важливих передумов протидії корупції в системі органів виконавчої влади, а їх оцінки надає можливість визначити недоліки у цій системі, які породжують корупцію [2, с. 57] в тому числі й митній сфері, зокрема при здійсненні митних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України. Сфера державної митної справи як галузі суспільних відносин, що являє собою сукупність заходів, спрямованих на реалізацію державної політики у сфері митної справи виходячи змісту ст. 7 Митного кодексу України. Відмітимо, що Митний кодекс України визначає термін «митна процедура» як зумовлені метою переміщення товарів через митний кордон України сукупність митних формальностей та порядок їх виконання (п. 21 ч. 1 ст. 4 МК України), а митні формальності – це сукупність дій, що підлягають виконанню відповідними особами та митними органами з метою дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи (п. 29 ч. 1 ст. 4 МК України).

Виявлення потенційних корупційних ризиків при здійсненні митних процедур в цій роботі розглядається в межах публічного адміністрування у сфері державної митної справи. Так, категорію «публічне адміністрування у державній митній справі» окремі дослідники розуміють як самостійний вид публічної діяльності, яка не є законотворчістю та правосуддям, має підзаконний виконавчо-впорядковуючий характер, здійснюється суб'єктами владних повноважень на засадах гласності та спрямована на реалізацію митних інтересів України шляхом організаційно-правового забезпечення відносин, що виникають у зв'язку із переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон, владно-установчим або статусним супроводженням такого переміщення [3, с. 76].

О.М. Шевчук зазначає, що корупція в митних органах заподіює значну шкоду державному бюджету, фінансовій безпеці України, перешкоджає

розвитку зовнішньої торгівлі та притоку іноземних інвестицій, негативно впливає на імідж України на міжнародній арені, а також породжує недовіру до митних адміністрацій з боку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, особливо в умовах воєнного стану в Україні [4, с. 159]. Окремі автори зазначають, що в сучасних умовах корупція в митних органах становить загрозу сталому розвитку держави. Вона негативно впливає на розвиток зовнішньоекономічної діяльності держави та транзитний потенціал, створює несприятливі умови для прискорення пасажиропотоку через митний кордон України, створює умови для розвитку контрабанди та порушень митних правил [5, с. 53]. Тобто, виявлення потенційних корупційних ризиків при здійсненні митних процедур є однією з важливих передумов протидії корупції у сфері державної митної справи. У митній сфері України діють стабільні корупціогенні чинники різного характеру й ступеню детермінаційного впливу на свідомість і волю посадових осіб митних органів. Одні з них утворюються у сфері організації й управління державною митною справою, другі – випливають із зловживання владними повноваженнями та службовим становищем посадовими особами митних органів та порушень здійснення митних процедур [6, с. 18].

Закон України «Про запобігання корупції» від 14 листопада 2014 року № 1700-VII містить низку норм, що стосуються необхідності дотримання законодавства щодо запобігання корупційних ризиків. Приміром, згідно ст. 61 Закону «Про запобігання корупції» від 14 листопада 2014 року № 1700-VII визначено, що «керівник, засновники (учасники) юридичної особи забезпечують регулярну оцінку корупційних ризиків у її діяльності і здійснюють відповідні антикорупційні заходи». У положеннях ст. 62 та 63 цього Закону детально перераховують складові змісту антикорупційних програм, що формуються також з урахуванням оцінки корупційних ризиків і мають містити «комплекс правил, стандартів і процедур щодо виявлення, протидії та запобігання корупції у діяльності юридичної особи».

Стосовно визначення категорії «запобігання корупційним ризикам при здійсненні митних процедур» яка не є визначеною у МК України. Так, у міжнародних актах, ратифікованих Україною, термін «корупційний ризик» не застосовується. Однак визначено такі конструкції: «ризик, які пов'язані з корупцією» (п. с. ст.7 Конвенції ООН проти корупції від 31.10.2003 р.; а також застосовується дефініція «ризиків корупції в державному управлінні» (п. с. ст.10 Конвенції). У підзаконних нормативно-правових документах категорія «корупційний ризик» передбачена у Рішенні Національного агентства запобігання корупції «Про затвердження Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади» від 02.12.2016 р. № 126 та визначається як «ймовірність того, що відбудеться подія корупційного правопорушення чи правопорушення,

пов'язаного з корупцією, яка негативно вплине на досягнення органом влади визначених цілей та завдань». У приписах наказу Національного агентства з питань запобігання корупції України від 28 грудня 2021 року № 830/21 передбачено термін «корупційний ризик» як імовірність вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, що негативно вплине на діяльність організації.

Так, згідно з наведеними даними в Антикорупційній стратегії України на 2021–2025 роки щодо рівня корупції, найбільш пріоритетним напрямом боротьби з корупцією є митна сфера (32 відсотків), та визначено низку проблем у цій сфері, а саме: (1) недостатня прозорість та ефективність роботи митних органів, надмірний обсяг дискреційних повноважень у працівників митниці; (2) непрозорість підходів у класифікації товарів, визначенні їх митної вартості та призначенні перевірок; (3) недосконала процедура адміністративного оскарження дій посадових осіб митних органів. У Державній антикорупційній програмі на 2023–2025 роки вищенаведені проблеми доповнюються ще такою проблемою у митній сфері як втручання правоохоронних органів у роботу митних органів та зловживання під час передачі орієнтувань про здійснення переогляду товарів. Важливим є те, що у положеннях Антикорупційної програми Державної митної служби України на 2023–2025 роки передбачено окремий самостійний розділ «Оцінювання корупційних ризиків».

Законом України «Про запобігання корупції» від 14 листопада 2014 року № 1700-VII визначено роль є НАЗК, яка, зокрема, здійснює координацію та надання методичної допомоги щодо виявлення державними органами корупційних ризиків у своїй діяльності та реалізації ними заходів щодо їх усунення, у тому числі підготовки та виконання антикорупційних програм. Важливе значення у виявленні потенційних заходів запобігання корупційних ризиків при здійсненні митних процедур відіграє діяльність Державної митної служби України. У Державній митній службі України формується щорічний звіт за результатами оцінки корупційних ризиків. У Державній митній службі України функціонує Комісія з оцінки корупційних ризиків, яка є постійно діючим консультативно-дорадчим органом. Окрім цього, у структурі Державної митної служби України функціонує Управління внутрішньої безпеки та є Департамент відомчої безпеки та контролю, який має Відділ з питань запобігання та виявлення корупції, які наділені компетенцією, що стосується системної протидії корупції. Зокрема, з метою забезпечення повноти оцінювання корупційних ризиків на 2024 рік оновлено персональний склад робочої групи з оцінювання корупційних ризиків у Держмитслужбі, затверджений наказом Державної митної служби України від 14.10.2022 № 449 «Про затвердження Положення про робочу групу з оцінювання корупційних ризиків та її персонального складу».

Таким чином, запобігання корупційних ризиків при здійсненні митних процедур виходячи із аналізу Закон України «Про запобігання корупції» від 14 листопада 2014 року № 1700-VII охоплює «трьохрівневу» систему планування та виявлення корупційних ризиків у цій сфері включаючи засади антикорупційної політики, державну програму виконання стратегії та антикорупційні програми. Запобігання корупційним ризикам при здійсненні митних процедур є передумовою протидії корупції у державній митній справі в системі органів публічного адміністрування.

Література:

1. Shevchuk V. Testing of drugs in the implementation of customs control in Ukraine: legal aspects / V. Shevchuk, O. Shevchuk, N. Matyukhina, D. Zatenatskyi, O. Chub. *Georgian medical news*. 2020. Iss.1 (298). P. 165–169.
2. Балакаєва І. М. Корупційні ризики в системі органів державної влади: деякі аспекти. Корупція в Україні: організаційно-правові аспекти протидії / за заг. ред. проф. В. М. Гаращука. Х. : ФОП Панов А. М., 2016. 121 с.
3. Яковлев І. П. Форми і методи публічного адміністрування у державній митній справі : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2016. 224 с.
4. Шевчук О. М. Запобігання корупції у Державній митній службі України: окремі проблеми реформування. *Публічна служба: вектори реформування в умовах воєнного стану* : збірник наукових праць Всеукраїнського наук.-практичн. круглого столу з нагоди Дня державної служби (21 червня 2024 р.). Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2024. С. 158–162.
5. Teslenko J. Pragmatism countering corruption in the Customs Service of Ukraine. *Zarządzanie. Teoria i Praktyka*. 2013. Nr 2 (8), P. 47–54.
6. Олійник Д. О. Запобігання корупційним злочинам, що вчиняються при здійсненні митних процедур : монографія. Харків : Право, 2018. 200 с.

ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ: ЕЛЕМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ АБО ЗНАРЯДДЯ КОРУПЦІЙНОГО ВПЛИВУ

Пархоменко Павло Іванович

кандидат юридичних наук,

суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду

м. Київ, Україна

Позбавлення батьківських прав є надзвичайно складною категорією справ, рішення в яких впливає на майбутнє життя дитини та її батьків. Основним учасником цієї процедури, безумовно, є дитина, а основна цінність – її інтереси. Рішення у справі про позбавлення батьківських прав повинно ґрунтуватися на всебічному дослідженні специфіки ситуації щодо конкретної дитини. На одну шальку терезів суддя повинен поставити питання реальної загрози правам дитини на піклування, захист, здоров'я та освіту, а на іншу – втручання в право дитини на сімейне оточення [1, с. 113].

Нажаль, в умовах сьогодення і враховуючи мобілізаційні заходи, інститут позбавлення батьківських прав стає способом отримання відстрочки від військової служби, що тягне за собою ряд корупційних елементів. Фіктивні розлучення та відмова матері від дитини часто лягають в основу обґрунтування для позбавлення батьківських прав, що не охоплюється самою метою описуваного інституту та якнайкращими інтересами дитини.

В одному із досліджень на основі аналізу судових рішень, а також положень чинного нормативного регулювання було виокремлено корупційогенні фактори (фактори ризику) під час розгляду судами справ за позовами батька дитини в релевантних справах. Зокрема дослідники звернули увагу на:

- аномальне зростання кількості справ;
- нетипову швидкість судового розгляду;
- безспірний характер справи;
- розгляд справи без залучення органів опіки та піклування;
- розгляд справи без участі сторін;
- ігнорування права дитини бути вислуханою, що стосується її інтересів;
- ігнорування суворості механізму позбавлення батьківських прав і застосування його не як крайнього заходу;
- маніпуляція авторозподілом [2, с. 16–28].

Ми хотіли б наголосити, що інститут позбавлення батьківських прав слід розглядати не лише як правову категорію, важливо розуміти його природу: що він собою являє, для чого потрібен та які наслідки спричинює.

«Позбавлення батьківських прав – це, безумовно, крайній захід. Цей інститут неприпустимо використовувати лише, наприклад, для того, щоб вивести дитину за кордон, отримати матеріальну допомогу, якісь пільги чи преференції», забезпечити власні інтереси тощо.

Важливо, що позбавлення батьківських прав слід розглядати як втручання в право на повагу до сімейного життя, яке гарантоване статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, і суд має дослідити пропорційність та обґрунтованість такого втручання.

Необхідно пам'ятати, що в разі втручання в сімейне життя держава має позитивні обов'язки, які повинна виконати в інтересах дитини. Тобто вирішення справи про позбавлення батьківських прав – це не виключно приватна категорія спору між батьками, а питання інтересів дитини. Тут важливе значення мають соціальні послуги держави, робота служби у справах дітей та ін.

Виробити універсальний алгоритм для судді в таких випадках дуже складно, оскільки кожна справа є індивідуальною і має свої особливості.

Однак певні орієнтири можна прослідкувати із міжнародних стандартів, які можуть стати дієвим інструментом для перевірки обґрунтованості втручання в сімейне життя та дотримання якнайкращих інтересів дитини.

Ми робили аналіз рішень Європейського Суду з прав людини у справах «Ахім проти Румунії» та «Савіні проти України» [3]. Він демонструє можливість побачити певний алгоритм поведінки держави. Зокрема, для застосування такого крайнього заходу, як позбавлення батьківських прав, суду попередньо необхідно провести серйозну роботу: дослідити, чи виконала держава свої позитивні обов'язки, як вона працювала із сім'єю або одним із батьків, чи вживались інші заходи для вирішення проблеми тощо.

Розгляд справи про позбавлення батьківських прав та рішення, ухвалені за його результатами, мають свої особливості. Передусім у таких справах суд повинен застосовувати принцип забезпечення якнайкращих інтересів дитини й мотивувати застосування цього принципу у своєму рішенні.

Важливе значення має обґрунтування вимог позивача та заперечень відповідача. На позивача покладається тягар доказування наявності підстав для позбавлення батьківських прав.

Водночас самого тільки факту заперечення проти позову про позбавлення батьківських прав недостатньо для того, щоб підтвердити наявність

справжнього та належного інтересу відповідача до власної неповнолітньої дитини. Суд зауважив, що мотиви такого заперечення можуть бути різними. Наприклад, це може бути пов'язано не з прагненням турбуватися про свою дитину, а з бажанням отримати в майбутньому піклування від неї. Тому до уваги треба брати всі обставини конкретної справи [4].

Навіть визнання відповідного позову матір'ю не може бути основою для її позбавлення батьківських прав, адже такі дії самі по собі є неправозгідними, суперечать моральним засадам суспільства та не відповідають інтересам дитини [5].

Проводячи узагальнення викладеному зробимо наступні висновки:

- за своєю правовою природою інститут позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, який застосовується до батьків і повинен бути реалізований у виключних випадках, коли ситуацію по вихованню дитини іншими способами виправити неможливо;

- саме позбавлення батьківських прав може спричинити шкідливий вплив на дитину, який можна побачити через багато років, після його застосування;

- без сумніву позбавлення батьківських прав не потрібно використовувати як знаряддя звільнення від військової служби, оскільки це не є метою такого крайнього заходу;

- важливо, що в судовому рішенні мають бути відображені такі елементи: найкращі інтереси дитини; думка дитини; наслідки судового рішення для неї.

Література:

1. Василь Даценко. Забезпечення інтересів дитини у справах про позбавлення батьківських прав. *Слово національної школи суддів України*. № 1 (34). 2021. С. 103–117. DOI 10.37566/2707-6849-2021-1(34)-9

2. Грищенко К., Серeda М. У найкращих інтересах батька: як зловживають правами дітей під час мобілізації. Київ, 2024. 59 с.

3. Павло Пархоменко. Як має діяти держава в питанні щодо відібрання дитини. URL: <https://www.vectornews.net/news/politics/72745-yak-maye-dyati-derzhava-v-pitann-schodo-vdbrannya-ditini.html> (дата звернення 26.08.2024 р.).

4. Постанова Верховного Суду від 15 травня 2019 року у справі № 661/2532/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81841749> (дата звернення 26.08.2024 р.).

5. Постанова Верховного Суду від 10 листопада 2023 у справі № 401/1944/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114904591> (дата звернення 26.08.2024 р.).

СПІВВІДНОШЕННЯ МЕДІАЦІЇ ТА УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Свстлічний Ігор Валерійович

*аспірант відділу проблем кримінального права, кримінології
та судоустрою, адвокат,
Інститут держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Свстлічна Дар'я Ігорівна

*здобувач освіти, Київське територіальне відділення
Малої академії наук України (Київська Мала академія наук),
Спеціалізована школа I–III ступенів № 155
з поглибленим вивченням англійської мови
Шевченківського району міста Києва
м. Київ, Україна*

Медіація, як її визначає закон, це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів, у тому числі в цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення сторін.

Медіація є одним з інструментів відновного правосуддя, як і угода про примирення (з потерпілим) та угода про визнання винуватості (з прокурором), які укладаються в порядку глави 35 КПК України. Проте, інститут угод в кримінальному процесі має свої недоліки і в деяких випадках є недостатнім для виправлення неповнолітніх. Доведено, що примирення сторін та відновлення стосунків значно ефективніше відбувається за допомогою медіації, що має наслідком відповідну угоду та є результатом застосування принципів відновного правосуддя. Пропозиції авторів щодо гармонізації кримінального законодавства України стосуються кримінальних процесуальних норм та пробачійного законодавства з урахуванням кращих світових практик відновного правосуддя.

Медіація у відновному правосудді застосовується при укладанні угод про примирення в кримінальному процесі щодо неповнолітніх та в деяких випадках є **обов'язковою**. Ця норма передбачена пілотним проектом “Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є

підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення” від 22.07.2024 № 2176/5/501/176, який успішно реалізується в Україні.

За визначенням Н. Крестовської відновне правосуддя – це одночасно і нова, і стара концепція. Етика, що покладена в її основу, з часів стародавніх цивілізацій визнавала важливість примирення та відновлення стосунків. Англійський філософ Томас Гоббс, засновник теорії суспільного договору, на початку 1600 років стверджував, що мир і співпраця є сприятливішими для самозбереження, ніж насильство або конкуренція. Природний закон – прагнути миру і дотримуватись його. З цим перекликаються і дослідження О. Костенка, і християнські заповіді, і сури Корану [1].

Філософія відновного правосуддя виходить з того, що встановлення та підтримка відносин з іншими людьми є базовою потребою людини. Правопорушення, спори, конфлікти в першу чергу руйнують міжособистісні відносини, але результат такої поведінки може поширювати свій вплив на друзів, сім’ю, соціальне оточення тощо. Саме тому відновлення порушених відносин має ефект зцілення не тільки жертви правопорушення, але й впливає на спільноту, сім’ю, громаду і навіть на суспільство [2].

Як зазначає відомий дослідник відновного правосуддя Говард Зер, прощення та примирення не є основними цілями відновного правосуддя. Такі результати можуть мати місце, але не є обов’язковими. Основною ціллю відновного правосуддя є справедливість, оскільки колективна гармонія є її основною метою [3, с. 42].

Нільс Крісті обвинувачував державу у привласненні монополії на вирішення конфліктів та у перетворенні правосуддя на індустрію, яка переробляє конфлікти за допомогою професійних юристів. На думку Н. Крісті, суспільству слід повернути собі функцію залагодження конфліктів без будь-якої участі держави та юристів [4, с. 10–11].

Існує думка, що в інквізиційному (офіційному сучасному) правосудді жертва майже усунута від розгляду спору, суд може винести вирок і без участі жертви, тому що на першому місці стоїть потреба карати. Потерпілий, особливо неповнолітній, як би стає жертвою двічі: перший раз від рук злочинця і другий раз у процесі такого інквізиційного правосуддя, витрачається головний ресурс – час та життя. У випадках неповнолітніх потерпілих це є вторинною віктимізацією в процесі здійснення правосуддя. Таке правосуддя приносить більше шкоди ніж користі дітям (у контакті або конфлікті з законом), як молодим несформованим особистостям [5].

Згідно досліджень Н. Крестовської, Р. Коваля, О. Светлічної, Аліреза Ахмаді філософія відновного правосуддя базується на справедливості та активній участі сторін у вирішенні конфлікту. Відновне правосуддя покликане сприяти усвідомленню цінності прощення через відчуття

сорому, відповідальності, вибачення, виправлення, відновлення стосунків потерпілого громади, родичів або батьків у випадку неповнолітнього [1].

Процеси відновного правосуддя, так би мовити, адаптовані місцевими традиціями до особливостей різних культур (згадаємо Нову Зеландію, Схід, Європу та Америку). У країнах континентальної Європи та Північної Америки реалізація відновного правосуддя може здійснюватися в різних формах: медіація; посередництво, яке передбачає участь, окрім сторін правопорушення, нейтрального і неупередженого посередника; сімейні групові конференції (family group conferencing), в яких беруть участь крім потерпілих та правопорушників також члени сім'ї конфлікуючих сторін, їх родичі; кола правосуддя (sentencing circles), що надають можливість жертвам і правопорушникам брати участь у розв'язанні кримінальних конфліктів [6].

Важливою є також концепція соціальної стигми та сорому Джона Брейтвейта, послідовника Говарда Зера. Брейтвейт досліджуючи як окремі країни з низьким рівнем злочинності (на прикладі Японії), так і європейську історію (на прикладі Англії), доводить, що в основі соціального регулювання злочинності лежить почуття сорому. Саме навіювання сорому може, на його думку, стати силою, яка покращує суспільство. На думку Брейтвейта, спосіб запобігти злочинам – це імплементувати почуття сорому. Він виокремлює позитивну роль громадського осуду, що викликає сором, у підтримці порядку. В світі не існує культур без традицій відновного правосуддя. В усіх культурах світу цінують добровільне відшкодування шкоди, надійність, гідність, гармонію, засновану на почутті справедливості та взаємодопомоги, колективну синергію. Ці цінності є універсальними тому, що всі вони важливі для емоційного виживання людей, для можливості жити, не відчуваючи при цьому постійної загрози насильства [7, с. 19].

Щодо застосування методів відновного правосуддя у протидії злочинності в антикорупційних провадженнях зазначимо, що чинне кримінальне процесуальне законодавство має інструменти, які можна назвати відновлювальними, в тому числі щодо корупційних злочинів. До прикладу, таким є інструмент закриття провадження за строком давності, як було застосовано в антикорупційному кримінальному провадженні, розглянутому Шевченківським районним судом міста Києва за участі Светлічного І. В. в якості адвоката-захисника (справа № 761/13008/19).

Крім цього, в якості інструментів відновного правосуддя можливо розглядати й угоди про визнання винуватості з прокурором. Як відомо, багато правозахисників критикують можливість укладення угоди щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією та звільнення за цією угодою корупціонера від відбування покарання. Не будемо зупинятися на моральному та етичному аспекті цього питання в даному

дослідженні. На думку Светлічного І. В. (ORCID: 0000-0001-7328-548X) ці правові інструменти є відновними і можуть бути застосовані в провадженнях щодо корупційних злочинів [8].

До прикладу, у справі № 991/175/23 Вищий антикорупційний суд керувався наступними мотивами. Згідно з ч. 2 ст. 75 КК України суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання вини. Злочин, передбачений ч. 3 ст. 368 КК України, відповідно до примітки до ст. 45 КК України віднесено до корупційних кримінальних правопорушень. Норма частини 1 ст. 75 КК України містить обмеження права суду на ухвалення рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у разі засудження особи за корупційне кримінальне правопорушення. Зміни про таке обмеження були внесені тільки в частину першу цієї статті Законом України “Про Національне антикорупційне бюро України” в редакції № 1698-VII від 14.10.2014. Проте частина друга вказаної статті такого обмеження не містить, та діє до тепер в редакції, чинній на момент внесення зазначених змін. Внесення у кримінальний закон обмеження “крім корупційних злочинів” в розділи, які регулюють питання звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання та його відбування (статті 45, 46, 47, 48, 74, 75, 79, 81 КК України) має чітко виражений характер, який очевидно свідчить про цілеспрямованість та конкретність таких обмежень саме в тих випадках, які мав на меті законодавець. Положення цієї норми є послідовною реалізацією законодавцем принципів невідворотності покарання та пропорційності покарання щодо осіб, які, будучи обвинуваченими у вчиненні корупційних кримінальних правопорушень, виявили бажання співпрацювати з органом досудового розслідування щодо викриття інших корупційних кримінальних правопорушень, та з урахуванням дотримання законодавчих фільтрів, визначених статтями 468-476 КПК України, є ефективним інструментом попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, а також запобігання вчиненню нових (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/109350554>).

Як зазначено вище, відчуття сорому притаманно людям усіх культур та роль відчуття сорому є ключовою у примиренні та відновленні стосунків. Засудження людини (офіційно або товаришським, родинним судом) викликає відчуття сорому не тільки в засудженого, а його рідних, знайомих, друзів. В більшості випадків в подальшому людина виправляється, особливо неповнолітній, починає нове життя, що безумовно є одним із здобутків відновного правосуддя [9].

Як вважає один з авторів цього дослідження Дар’я Светлічна (ORCID: 0009-0005-3194-1131), кожна людина хоче бути не тільки виправданою, а ще й коханою, подобатися іншим людям. Безумовно, цей підхід має

глибоке культурне підґрунтя [10]. Для чого подобатися іншим людям? Для того, щоб добре себе почувати серед інших людей, в соціумі. Навіть не будучи досконалою людиною, маючи свої вади та недоліки, людина, якщо вона подобається іншим, не буде відчувати себе винною за свої недоліки. Згадаємо доктрину християнської теології, згідно якої людина створена за образом і подобою Бога [Буття 1:26]. Вважається, що образ Бога – це тіло людини, її руки, ноги (дідусь з бородою, який сидить серед хмар, є людським образом), а подоба – це ті внутрішні якості, які допомагають людині жити, розвиватися, бути кращою, перетворювати світ. Це любов, співчуття, емпатія, бажання миру, свобода волі, здатність до творчості, розумна ініціатива, працьовитість, синергія, людський розум та свідомість тощо. З прадавніх часів людській культурі притаманна концепція що Бог є любов. Любов прощає, як зазначає теологія. *“Коли ми свої гріхи визнаємо, то Він вірний та праведний, щоб гріхи нам простити, та очистити нас від неправди всілякої”* [1 Івана 1:9].

В текстах Корану в сурі 42:40 зазначено наступне: *“відплатою за зло є таке ж саме зло! Та якщо хто простить і встановить мир, винагорода його буде за Аллагом! Воістину, Він не любить несправедливих!”*. Сучасні дослідники ісламу називають відновне правосуддя духом ісламської справедливості. Так, *сульха* (араб. *الصلحة*) – церемонія примирення в ісламському праві, під час якої дві конфліктуючі сторони укладають мирний договір. Договір укладається у присутності посередників і має чіткі правила. Сульха встановлює примирення, під час якого сторони ведуть переговори. Згодом, після виплати компенсації, укладений мир може стати постійним, сульха скасовує кровну помсту. Постраждала сторона повинна погодитися на сульху і встановлює розмір компенсації. Сульха враховується судом для пом’якшення вироку [1].

Таким чином, аналізуючи вищенаведене, можемо зробити висновок, що відновне правосуддя, як ми його розуміємо, це комплексний підхід, медіація є одним з інструментів відновного правосуддя, як і угоди про примирення та визнання винуватості за чинним КПК. Інститут угод має свої недоліки і в деяких випадках є недостатнім для виправлення неповнолітніх [11]. Примирення сторін та відновлення стосунків, як показано вище, може бути результатом як медіації, так і інших правових інструментів з арсеналу відновного правосуддя [12].

Пропозиції авторів включають відповідні доповнення процесуальних норм та пробаційного законодавства.

Література:

1. Светлічний І., Ахмаді А., Светлічна М. Відновне правосуддя у протидії злочинності в країнах сходу: традиційні цінності та кримінальне

право. *Молодий вчений*. 2024. № 4 (128). С. 179–182. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-4-128-34> (дата звернення: 03.09.2024).

2. Svietchnyi I. V. The role of restorative justice in countering juvenile delinquency. *Juridical scientific and electronic journal*. 2022. № 1. С. 254–257. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-1/63> (дата звернення: 03.09.2024).

3. Гоббс Т. Левиафан / пер. з англ. Київ : Дух і Літера, 2000. 606 с.

4. Christie N. Conflicts as property*. *The British Journal of Criminology*. 1977. Т. 17, № 1. С. 1–15. URL: <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjcr.a046783> (дата звернення: 03.09.2024).

5. Светлічний І. В., Светлічна О. В. Деякі позитивні та негативні аспекти застосування відновного правосуддя у протидії злочинності неповнолітніх. *Права людини та публічне врядування в сучасних умовах*. 2023. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-314-2-85> (дата звернення: 03.09.2024).

6. Svietchnyi I. Restorative justice as an element of criminal protection of children's rights. *Law Review of Kyiv University of Law*. 2020. № 4. С. 383–386. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2020.69> (дата звернення: 03.09.2024).

7. Braithwaite J. Restorative Justice and a Better Future. *Dalhousie Review*. 1996. V. 76, № 1. P. 20. URL: https://dalspace.library.dal.ca/bitstream/handle/10222/63177/dalrev_vol76_iss1_pp9_31.pdf (дата звернення: 03.09.2024).

8. Светлічний І. В., Зейкан Я. П. Практика провадження в антикорупційних справах : наук.- практ. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 452 с.

9. Светлічна О., Светлічний І. Актуальні питання протидії злочинності неповнолітніх засобами відновного правосуддя. *Молодий вчений*. 2021. № 11 (99). С. 28–31. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-6> (дата звернення: 03.09.2024).

10. Svietchna D. I., Svietchna M. I., Svietchnyi I. V. Humanitarian aspects of the issue of finding distances between skew lines. *World economy and civilizational progress amidst polystructural changes: economic-technological, resource, political-legal, security-social factors*. 2024. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-39> (дата звернення: 03.09.2024).

11. Светлічний І. В. Актуальні проблеми реалізації функції захисту неповнолітніх осіб на досудовому розслідуванні при вирішенні питань без участі законного представника, педагога чи психолога, лікаря. *Проблеми досудового розслідування в сучасних умовах: правові та організаційні аспекти*. 2021. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6adf4eb5-303f-467c-9cc8-1ac331f3764c/content#page=81> (дата звернення: 03.09.2024).

12. Светлічний І. В., Светлічна О. В., Малець О. О. Практика протидії злочинності неповнолітніх засобами відновного правосуддя. *Maritime*

security of the baltic-black sea region: challenges and threats. 2022.
URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-266-1-43> (дата звернення:
03.09.2024).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-425-5-29>

**КОРУПЦІЙНІ ЗВ'ЯЗКИ
ЯК СИСТЕМОУТВОРЮЮЧИЙ КОМПОНЕНТ
КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ
СУЧАСНИХ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ
В УКРАЇНІ**

Семенюк Олександр Георгійович

*доктор юридичних наук,
перший заступник керівника,
Міжвідомчий науково-дослідний центр
з проблем боротьби з організованою злочинністю
при Раді національної безпеки і оборони України
м. Київ, Україна*

Веденєєв Дмитро Валерійович

*доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник,
Міжвідомчий науково-дослідний центр
з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді
національної безпеки і оборони України
м. Київ, Україна*

У спеціальних профільних дослідженнях запроваджене трактування організованої злочинності (ОЗ) як згуртування кримінального середовища та утворення стійких, згуртованих, ієрархічно побудованих злочинних угруповань (співтовариств), зорієнтованих на тривалу спільну злочинну діяльність з метою здобування постійних значних доходів, часто із замаскованим використанням економічних і організаційних структур, а також корумпованих елементів державного апарату. Чимало науковців у детермінації ОЗ основну небезпечну роль відводять *корупції*, панування якої впливає на відчуття безкарності учасникам організованої злочинності, а можливість вирішити будь яке питання шляхом хабарництва породжує більш впевнений розвиток організованої злочинності [1–2].

У вітчизняній правовій та спеціальній науці утвердилися такі основні ознаки, які властиві сучасним організованим злочинним структурам та прямо або опосередковано споріднені із корупційними проявами: наявність корумпованих зв'язків в органах влади й управління, правоохоронних органах та судовій системі; політизація злочинної діяльності, яка полягає в намаганні членів злочинних структур увійти до органів державної влади й управління або у встановленні тісних відносин з представниками таких органів, що дозволило б впливати на фінансово-господарську та кримінальну політику з метою розширення своєї злочинної діяльності та уникнення соціального контролю; вплив організованої злочинності на легальну сферу економіки, фінансово-кредитну і банківську сфери, а також здійснення контрольних функцій над професійною злочинною діяльністю (наркобізнес, проституція тощо) [3, с. 8–12].

Про системоутворююче значення корупції в утворенні організованих злочинних угруповань (ОЗУ) в Україні свідчить така статистика. Лише за 2022 р. за матеріалами підрозділів Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України направлено до суду 160 кримінальних проваджень стосовно ОЗУ, серед яких 33 мали встановлені корумповані зв'язки. Корумповані зв'язки входять до тих сутнісних кримінологічних характеристик ОЗУ, котрі сприяє ефективності опору з їх сторони діяльності правоохоронних органів, і одночасно закладають організаційно-тактичні передумови для посилення їх деструктивного впливу на управлінську систему держави: прикриттям високопоставлених корумпованих осіб користувалося 32 % ОЗУ.

Найбільш тривожною обставиною, на думку провідних дослідників-кримінологів, виступає налагодження корумпованих діяльність в Україні ОЗУ екстремістської спрямованості, що породжує загрозу національній безпеці, дестабілізації соціально-політичної ситуації, загрожує порушенням дієздатності органів державної влади. Особливу загрозу становлять транснаціональні форми ОЗУ, котрі будують корупційні «парасольки» для таких видів особливо небезпечної кримінальної діяльності як наркобізнес, торгівля людьми, нелегальна міграція, кіберзлочинність, екологічні злочини [4, с. 2, 18–19].

Звертає на себе увагу і те, що саме ОЗУ з наявними зв'язками в органах влади та управління скеровані на творення загроз національній безпеці, державному ладу й системі управління. Для них властиві (на основі аналізу кримінальних правопорушень, вчинених у складі організованих груп і злочинних організацій 2015–2021 рр.): злочинний вплив на економіку та політику (62,4 %); великі прибутки від кримінального бізнесу (94,4 %); намагання перебрати низку державних функцій (46,5 %); значна соціальна база (33,7 %); насильницькі методи вирішення конфліктних

ситуацій (79,5 %); прагнення до легалізації в економіці та соціальній сфері (46,5 %); політизація діяльності (33,7 %) [4, с. 16].

Модерна оргзлочинність, на думку кримінологів, вирізняється високим рівнем використання управлінських технологій та інтелектуального забезпечення. За даними Європолу, використання корупції та паразитування на законних бізнес-структурах є ключовими рисами організованої злочинності в Європі. Дві третини злочинців регулярно підтримують корупційні зв'язки, понад 80% злочинних мереж використовують легальний бізнес. Відповідно, це розширює можливості суб'єктів ОЗ із впливу на державно-управлінську сферу, перетворюючи їх на «альтернативний контур влади» [5].

Корупційна ураженість управлінських і владних структур дозволила організованим злочинним групам функціонувати у багатьох сферах економіки. Фахівці пояснюють такий стан речей тим, що залишаються невирішеними проблемні питання, як-от: невідповідність наявного інституційного забезпечення рівню поширення корупції; застарілість і розбалансованість законодавчих та інших нормативно-правових актів, що визначають засади протидії корупції та повноваження органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю; редуційні методи управління, бюрократія, неузгодженість дій уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції; відсутність єдиного механізму інформаційно-аналітичного забезпечення уповноважених суб'єктів тощо.

У професійному середовищі все частіше ставиться питання про подолання *«політичної корупції»*, системно пов'язаної із ОЗ. При цьому під політичною корупцією розуміється «корисливе зловживання владними повноваженнями посадових осіб, що формують внутрішню і зовнішню політику держави, здійснюють законодавчу та нормотворчу діяльність, а також забезпечують формування самої влади через здійснення виборчих процесів». Сутнісними рисами політичної корупції («конвертації політичного і владного ресурсу у матеріальні цінності та особисту вигоду») вважаються діяння, спрямовані на розширення доступу до влади певних політичних сил, ігнорування результатів референдумів, зміни виборчого законодавства в сторону звуження права людини обирати і бути обраним, лобіювання рішень про фінансування політичних партій, виділення «прохідних місць» у списках партій за винагороду, підкуп виборців чи виборчих комісій, а також фальсифікація виборів [6].

Промовистими є результати проведеного у лютому 2024 р. Центром внутрішньополітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень експертного опитування (ведеться з 2023 р. у рамках аналітичного дослідження «Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики», його метою є виявлення загроз внутрішній

політиці та оцінка рівня загроз для національної безпеки). Експертне оцінювання здійснювалося за 5-бальною шкалою (5 – найвищий рівень) за двома позиціями: дестабілізаційний потенціал (ДП) та ЙР (ймовірність реалізації) певного фактора загроз. Заслужують на увагу такі визнані експертами фактори небезпек:

1. У сфері воєнної безпеки:

– загроза «корупційні скандали в МО» отримала оцінку за ДП у 3,22 (в 2023 р. – 3,69), за ЙР – 3,08 (відповідно – 3,49);

2. В «системі державного управління та політичних процесів»:

– загроза «корупційні скандали» – ДП 3,64 (3,56), ЙР 3,72 (3,51).

Загрозу «Корупційні скандали в МО» у 2023 р. експерти назвали найбільшою небезпекою в групі загроз у сфері воєнної безпеки (загалом виокремлювалося шість загроз), натомість у 2024 р. вона стала четвертою за актуальністю загрозою. У групі загроз у системі державного управління та політичних процесів експерти, як і в 2023 р., визначили головним ризиком корупційні скандали [7, с. 8–10].

Література:

1. Прокоф'єва-Янчиленко Д. М. Теоретико-правові основи управління ризику в сфері протидії корупції та організованій злочинності : дис. ... доктора юрид.наук : 21.07.01. К. : НА СБУ, 2015. 510 с.

2. Ткаченко П. І. Детермінація організованої злочинності: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти. *Протидія організованій злочинності: проблеми теорії та практики* : матеріали всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Дніпро, 09 грудня 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2022. С. 100–102.

3. Боротьба з корупцією та організованою злочинністю : підручник : у 2 т. Т.1 : Боротьба з організованою злочинністю / І. М. Гриненко, Ю. Р. Гавдьо, В. А. Пентегов та ін. Київ : НА СБУ, 2019. 280 с.

4. Єпринцев П. С. Теорія і практика запобігання організованій злочинності в Україні : реферат дис. доктора юрид. наук. 12.00.08. Хмельницький, НА ДПСУ, 2023. 40 с.

5. Крамаренко Ю. М. Окремі питання підготовки фахівців до аналітичної роботи в сфері протидії організованій злочинності. *Протидія організованій злочинності: проблеми теорії та практики* : матеріали всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Дніпро, 09 грудня 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 47–49.

6. Тертишник В. Проблеми протидії політичній корупції в Україні. *Протидія організованій злочинності: проблеми теорії та практики* : матеріали всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Дніпро, 09 грудня 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 93–96.

7. Потапенко В. Г., Павленко І. А., Нагірний В. М., Маляревський С. В. Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики. К. : НІСД, 2024. 31 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-425-5-30>

ПРАВОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА НАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ

Семенюк Ірина Юріївна

*здобувач другої вищої освіти ступеня бакалавра факультету «Право»,
Навчально-науковий інститут заочного та дистанційного навчання
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Ми не обираємо епоху. Ми може тільки вирішувати,
як жити в ту епоху, яка обрала нас.
Джон Толкін

Корупція в Україні є однією з найгостріших та найзагрозливіших проблем, що стоять перед державою та суспільством. Вона вкорінена в усіх рівнях влади та практично у всіх сферах життя, що призводить до серйозних негативних наслідків для економіки, політики та суспільства в цілому.

Україна посідає одні з найнижчих позиції в Індексі сприйняття корупції (СРІ), який щорічно публікує Transparency International. У 2023 році країна отримала 33 бали зі 100, що свідчить про значні корупційні ризики та проблеми з підзвітністю владних інститутів. Корупція в Україні має системний характер, вона охоплює всі гілки влади – від найвищого державного рівня до місцевих адміністрацій [2].

Відповідно до Закону [3], корупція – використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Міжнародні організації відіграють ключову роль у боротьбі з корупцією, забезпечуючи держави-члени стандартами, рекомендаціями та методологією, які допомагають у запобіганні та подоланні корупційних проявів.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) прийняла одну з найважливіших міжнародних угод у сфері боротьби з корупцією – Конвенцію ООН проти корупції (UNCAC). Ця конвенція стала першим загальновизнаним документом, який охоплює широкий спектр заходів боротьби з корупцією, включаючи запобігання, криміналізацію, міжнародну співпрацю та повернення викрадених активів. Конвенція вимагає від держав-учасниць впровадження заходів для забезпечення доброчесності, прозорості та підзвітності в управлінні публічними справами [4]. Вона активно підтримує антикорупційні реформи у різних країнах, включаючи надання технічної допомоги, підготовку кадрів та підтримку громадянського суспільства у моніторингу урядових дій.

Transparency International (TI) – це глобальна неурядова організація, яка займається боротьбою з корупцією та просуванням принципів прозорості та підзвітності. TI відома своїми аналітичними звітами, дослідженнями та ініціативами, спрямованими на посилення антикорупційної діяльності в різних країнах світу [5]. Індекс сприйняття корупції є одним з найвідоміших інструментів, розроблених TI. Він щорічно оцінює рівень сприйняття корупції в різних країнах, що дозволяє проводити порівняння між ними та мотивує уряди до впровадження антикорупційних реформ.

Група держав проти корупції (GRECO) – це орган Ради Європи, який займається моніторингом виконання державами-учасницями антикорупційних стандартів. Організація проводить регулярні оцінки національних антикорупційних стратегій та надає рекомендації щодо їхнього вдосконалення. GRECO використовує механізм взаємного оцінювання, де експерти з різних країн аналізують та оцінюють національні системи боротьби з корупцією, пропонуючи конкретні рекомендації щодо їх покращення [6].

Міжнародні конвенції є важливим інструментом для встановлення єдиних стандартів боротьби з корупцією, забезпечуючи державам рамкові умови для імплементації антикорупційних заходів.

Конвенція Ради Європи є ще одним важливим міжнародним інструментом, який встановлює кримінальні санкції за корупційні злочини. Вона охоплює як державний, так і приватний сектори, включаючи криміналізацію підкупу, хабарництва, зловживання владою та незаконного збагачення. Конвенція зобов'язує держави встановлювати кримінальну відповідальність за корупційні дії та запроваджувати ефективні механізми їх розслідування та переслідування [7].

Рейтинги та індекси відіграють важливу роль у мотивації держав до проведення антикорупційних реформ. Вони не тільки надають можливість порівняти рівень корупції у різних країнах, але й стають інструментом для оцінки ефективності антикорупційних заходів.

Індекс сприйняття корупції, розроблений Transparency International, щорічно оцінює рівень сприйняття корупції в понад 180 країнах. Рейтинг базується на опитуваннях експертів та бізнесменів і є одним з найвідоміших інструментів для оцінки рівня корупції у світі [2].

Глобальний барометр корупції, важливий індекс, розроблений Transparency International, що базується на опитуваннях населення щодо їхнього досвіду з корупцією у повсякденному житті. Він показує, як громадяни оцінюють корупційні ризики у своїй країні, і часто використовується як індикатор необхідності впровадження нових антикорупційних заходів.

Таким чином, міжнародні організації, конвенції та індекси відіграють критичну роль у формуванні глобальної антикорупційної політики та надають країнам важливі інструменти для боротьби з корупцією. Для України важливо не тільки дотримуватися цих стандартів, але й активно використовувати міжнародний досвід для вдосконалення своїх власних антикорупційних механізмів.

Одним із ключових викликів впровадження міжнародних антикорупційних практик в Україні є правові та інституційні бар'єри. Адаптація міжнародного досвіду вимагає узгодження із національним законодавством, яке не завжди є гнучким або придатним для запровадження нових стандартів.

Вивчення міжнародного досвіду боротьби з корупцією надає Україні цінні уроки та інструменти, які можуть бути використані для підвищення ефективності національних антикорупційних зусиль. Досвід країн, що успішно впоралися з корупцією, показує, що одним із ключових факторів успішної боротьби із нею є комплексний підхід, що поєднує ефективні правові рамки, сильні інституції, незалежну судову систему та високий рівень прозорості в управлінні державою.

Література:

1. Джон Роналд Руел Толкін URL: https://gazeta.ua/articles/opinions-journal/_mi-ne-obirayemo-epohi-mozhemo-tilki-virishuvati-yak-zhiti-v-tu-scho-obrala-nas/1066712

2. Національне агентство з питань запобігання корупції. Індекс сприйняття корупції – 2023. 30.01.2024. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/indeks-spryunnyattya-koruptsii-2023-ukraina-pokraschyla-sviy-pokaznyk-na-3-baly/>

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 31.10.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
5. Як Transparency International боровся з корупцією у 2023 році. Новини. URL: <https://www.transparency.org/en/news/how-transparency-international-fought-corruption-2023>
6. Двадцять керівних принципів боротьби з корупцією (резолюція (97) 24). URL: <https://www.coe.int/en/web/greco/home>
7. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173)
8. Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 27.01.1999 № ETS173 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-425-5-31>

ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ ТА УРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сергієнко Анфіса Сергіївна

*старший викладач кафедри фундаментальних і галузевих юридичних
наук, уповноважена з питань запобігання та виявлення корупції,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

Розвиток України як демократичної, соціальної, правової, незалежної держави, її європейська інтеграція вимагають від суспільства і національного законодавства адаптації правових норм до європейській і світових вимог, удосконалення і підвищення ефективності дії таких норм та упровадження результативних шляхів їх реалізації.

Національне антикорупційне законодавство України розвивається відповідно до вимог часу, з'являються нові категорії, поняття, визначення, процедури і механізми. Створюються нові антикорупційні органи (Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро, Державне бюро розслідувань, Вищий антикорупційний суд тощо), які за час свого існування доводять свою ефективність і необхідність.

Зважаючи на зазначені обставини і чинники, виникає необхідність приведення внутрішніх локальних нормативно-правових актів підприємств, установ, організацій у відповідність до чинних антикорупційних норм. І саме заклади вищої освіти у цьому процесі відіграють провідну роль, оскільки саме в них навчають і виховують покоління спеціалістів, фахівців, які мають розвивати існуючі державні стандарти, удосконалювати їх і працювати для відбудови незалежної, сильної і не корумпованої держави.

Хоча на державні заклади вищої освіти (далі – ЗВО) переважно не поширюються вимоги ст. 62 Закону України «Про запобігання корупції» [1], розробка та затвердження антикорупційної програми ЗВО є свідченням того, що у такому закладі розроблені антикорупційні процедури, існує антикорупційна етика і здійснюється ідентифікація та оцінка корупційних ризиків.

Досить поширеним, на нашу думку, є ризик виникнення конфлікту інтересів у діяльності працівників ЗВО. Закон України «Про запобігання корупції» не забороняє спільну роботу працівників освіти з близькими особами, але вимагає урегулювання конфлікту інтересів у разі його виникнення.

Хоча дія указанного закону (п. а ч. 2 ст. 3) і обов'язок урегулювання конфлікту інтересів (ст. 28) поширюється на посадових осіб юридичних осіб публічного права та їх заступників, тобто на керівників закладів вищої освіти і їх заступників, необхідність урегулювання конфлікту інтересів у діяльності інших працівників ЗВО є очевидною. Адже робота в умовах конфлікту інтересів є саме тим корупційним ризиком, якого потрібно уникати, особливо у бюджетній сфері.

Коли мова йде про урегулювання конфлікту інтересів і подолання цього корупційного ризику у діяльності керівників ЗВО, то окрім посадових обов'язків щодо безпосереднього управління діяльністю закладу вищої освіти, керівники ЗВО наділені також дискреційними повноваженнями. Виходом у даній ситуації може стати позбавлення керівника закладу вищої освіти дискреції його повноважень, тобто створення таких умов, за яких керівник буде позбавлений можливості обирати варіанти поведінки або варіанти рішень стосовно близьких осіб самостійно. Функцію прийняття рішень стосовно близьких до ректора осіб можна покласти на наглядову раду закладу вищої освіти [2, с. 254], яка створюється відповідно до статті 37 Закону України «Про вищу освіту» [3].

Що стосується інших працівників ЗВО, то процедуру урегулювання конфлікту інтересів можна закріпити у внутрішніх нормативно-правових актах, розроблених відповідно до чинного антикорупційного законодавства. Наприклад, розробити у закладі вищої освіти положення про запобігання та урегулювання конфлікту інтересів у діяльності працівників

ЗВО. У вказаному положенні зазначити перелік посадових осіб, на яких воно поширюється – керівник, заступники керівника, керівники структурних підрозділів, керівники інститутів, факультетів, завідувачі кафедр, працівники приймальної комісії, уповноважені з питань запобігання та виявлення корупції. Також у вказаному положенні варто:

- визначити види конфлікту інтересів, його складові;
- дати роз'яснення таких категорій як: приватний інтерес, службові повноваження особи, суперечність між приватним інтересом та службовими повноваженнями;
- викласти приблизний перелік позаслужбових стосунків, що можуть зумовлювати виникнення приватного інтересу (сімейні стосунки, особисті стосунки, дружні стосунки, тощо);
- викласти типові обставини та ситуації, що свідчать про наявність приватного інтересу чи зумовлюють його виникнення;
- окреслити права та обов'язки осіб, на яких поширюється дія положення;
- зазначити процедуру урегулювання конфлікту інтересів;
- описати заходи зовнішнього та самостійного урегулювання конфлікту інтересів.

Дане положення пропонується розробити із урахуванням особливостей і автономії закладу вищої освіти. Також з метою зниження імовірності виникнення корупційного ризику – конфлікту інтересів (реального або потенційного) у діяльності працівників ЗВО, уповноваженою особою з питань запобігання та виявлення корупції регулярно повинні проводитись семінари, вебінари, інші просвітницькі заходи для працівників, на яких вони можуть ознайомитися з антикорупційним законодавством, з локальними антикорупційними актами ЗВО, а також можуть взяти участь у розробленні антикорупційної політики закладу вищої освіти, долучитися до створення проєктів положень, порядків, інструкцій, антикорупційної програми шляхом громадського обговорення та внесення своїх пропозицій.

Таким чином, конфлікт інтересів (реальний або потенційний) у діяльності працівників закладів вищої освіти є корупційним ризиком, який можна виявити і показник якого можна мінімізувати завдяки затвердженню внутрішніх антикорупційних нормативно-правових документів, розробці та впровадженню дієвої внутрішньої антикорупційної політики закладу вищої освіти та ефективній роботі уповноважених з питань запобігання та виявлення корупції, спрямованої на інформування та навчання працівників ЗВО, формування у них культури доброчесності та нульової толерантності до корупції.

Література:

1. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. № 1700-VII.
2. Сергієнко А. С. Урегулювання конфлікту інтересів у діяльності керівників закладів вищої освіти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 252–254.
3. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. № 1556-VII.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-425-5-32>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КРАДІЖКАМ У КОРПОРАТИВНІЙ СФЕРІ ВЧИНЕНИМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Тимошук Владислав Сергійович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Шишлов Володимир Андрійович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Крадіжка – це кримінальне правопорушення, яке характеризується, як таємне викрадення майна пов'язане із незаконним оборотом чужого майна на користь винного або інших осіб, за ступенем соціальної небезпеки є менш небезпечне діяння, ніж розбій та грабіж.

Основою інформаційно-аналітичних заходів запобігання крадіжкам в умовах воєнного стану в Україні є результати кримінологічних та соціологічних досліджень, статистичні дані та інші джерела інформації, зокрема: повідомлення про злочин (в т.ч. і в медіа), матеріали кримінальних справ та дані отримані в ході оперативно-розшукових дій, зокрема, подання слідчого та органу внутрішніх справ яке містить рішення щодо виявлення та вжиття заходів з усунення умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень та покладає на посадових осіб обов'язок їх усунути [5, с. 136].

Узагальнення відповідної інформації сприяє не тільки визначенню стану злочинності, але й дослідженню питання ефективності застосування

заходів запобігання крадіжкам. Наприклад, зі статистичними показниками такого виду кримінальних правопорушень, як крадіжка можна ознайомитися у офіційних звітах та на платформах правоохоронних органів України. Так, на сторінці Офісу Генерального прокурора діє інтерактивна мапа облікованих кримінальних правопорушень з показниками злочинності за окремими категоріями кримінальних правопорушень та показників регіонів/районів/громад у загальній кількості та кількості кримінальних правопорушень на 10 тис. населення. Наведемо приклад такої мапи по відношенню до облікованих крадіжок (без показників крадіжок з квартир та автомобілів) за період січень-квітень 2024 р. на 10 тис. населення.

Крадіжки у корпоративній сфері обумовленні рядом причин, зокрема неналежним рівнем корпоративної культури, відсутністю системи моніторингу ризиків та контролю, бажанням працівників підвищити свої доходи, недоліками управління та бізнес-процесів, відсутністю чітко регламентованого внутрішнім нормативними актами порядку руху товарно-матеріальних цінностей та методів контролю власника за ним, діяльність в межах корпорації організованої злочинності, неправомірне списання матеріально-технічних цінностей, отримання т.з. «відкатів» від компаній-підрядників, тривалий процес доведення вини злочинця та відшкодування шкоди на основі проведення досудового розслідування та вступу у законну силу судового обвинувального вироку, поява нових предметів крадіжок (наприклад, об'єкти права інтелектуальної власності, ноу-хау, об'єкти промислової власності) ін. [6, с. 128].

Запобігання крадіжкам в корпоративній сфері може ґрунтуватися на житті наступних заходів: нульова толерантність до будь-яких крадіжок; внутрішня антикорупційна політика; підкріплення позицій виявлених фактів крадіжок (акти внутрішньої перевірки, показання свідків, відеодані системи спостереження); система моніторингу та фіксації ризиків; введення контрактних застережень щодо можливих причин звільнення у зв'язку із крадіжками; ознайомлення працівника під час прийняття його на роботу з порядком обігу товарно-матеріальних цінностей; ротация персоналу; форензик аудит; включення до внутрішніх нормативних документів положення щодо застосування поліграфу при прийомі на роботу, що дозволяє відсіяти осіб потенційно схильних до крадіжок; ведення аудіо- та відеоконтролю в межах організацій; огляду працівників та їх особистих речей співробітниками охорони; оперативний облік матеріальних цінностей; акредитація контрагентів; особистий відбір власником підприємства працівників на ключеві посади та ін. [2; 1].

На нашу думку, окремого значення в корпоративній сфері набуває запобігання крадіжкам на підприємствах сільськогосподарської сфери, оскільки в Україні формування цієї галузі економіки ґрунтувалося

на спадку радянських колгоспів і традиції «колгоспне – значить і моє теж», що в свою чергу вплинуло на розповсюдження крадіжок на сільсько-господарських підприємствах. До профілактики крадіжок на сільгоспідприємствах можна віднести, окрім превенції крадіжок (яка повинна носити постійний, а не ситуативний характер), побудову внутрішньої комунікації заснованої на системі матеріальної і нематеріальної мотивації співробітників та командної співпраці в досягненні результатів, яка вигідніша та ефективніша ніж крадіжки [3].

Література:

1. Романюк А. Погано лежало: як попередити крадіжки в компанії. *MIND*. URL: <https://mind.ua/openmind/20216730-pogano-lezhalo-yak-poperediti-kradizhki-v-kompaniyi> (дата звернення: 10.04.2024)
2. Кисельов А. Корупція усередині компанії: методи захисту. *LIGAZAKON*. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/196992_yak-zakhistiti-bznes-vid-shakhraystva-zlovzhivan--kradzhok-personalu (дата звернення: 12.04.2024).
3. Капустіна К. Як захистити господарство від крадіжок: філософія від AgroOnline. <https://kurkul.com/spetsproekty/922-yak-zahistiti-gospodarstvo-vid-kradizhok-filosofiya-vid-agroonline> (дата звернення: 15.04.2024).
4. Дмитренко Н. А., Шкута О. О. Злочинність у Збройних Силах України: кримінологічна характеристика та запобігання : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 186 с. <https://dspace.oduvs.edu.ua/bitstreams/db467388-632a-4f75-9874-753c9a465f31/download>
5. Halunko Vira, Shkuta Oleh, Predmestnikov Oleh, Petrenko Nataliia, Holenko Nina. (2021) International experience in assessing the effectiveness of law enforcement agencies in crime prevention (Зарубіжний досвід оцінки ефективності правоохоронних органів у сфері запобігання злочинності). *Cuestiones Políticas*. Vol. 39 №º 68 (enero-junio 2021). P. 343–355. <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/35419/37520>
6. Oleh Shkuta, Maksym Korniienko, Mykola Yankovyi (2022) Foreign experience of preventing military and economic crimes (Зарубіжний досвід запобігання військово-економічній злочинності). *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 8. № 4. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», (2022). P. 185–190. <http://baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/1937/1946>

ОСНОВНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Тихонова Дар'я Сергіївна

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри конституційного, адміністративного, екологічного
та трудового права,*

*Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
м. Полтава, Україна*

Корупція є найгострішою проблемою як для України та і для всього світу, і саме її запобігання є одним із найважливіших завдань нашого суспільства. Першочерговий законодавчий акт, до якого ми звертаємось, з питань запобігання корупції, це Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 року. В законі зазначені правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень. Аналізуючи дане питання та головні показники в Corruption Perceptions Index – CPI за 2023 рік хочу зазначити, що антикорупційні результати України з часів Революції гідності і початком великого реформування за 10 років додала загалом 11 балів у дослідженні. Зростання навіть під час повномасштабної війни в Індексі сприйняття корупції – 2023 стало можливе завдяки активній роботі антикорупційних та інших державних органів.

Відповідно до даних Transparency International Ukraine, з досліджень, Україна отримала 36 балів зі 100 можливих в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) за 2023 рік, завдяки чому посідає 104 місце серед 180 країн світу. Ми отримали на 3 бали більше і це один із найкращих результатів за минулий рік у світі. Також Україна стала однією з 17 країн в цьогорічному CPI, що продемонстрували свій найкращий показник за увесь час [1]. Уряд нашої країни показує непогані результати, але цього замало, щоб бути тією державою де рівень корупції низький, тому не вагаючись можна стверджувати, що продовжувати роботу із запобігання корупції в нашій державі це питання дуже актуальне.

Україна намагається в посиленому режимі втілити усі антикорупційні реформи і багато вітчизняних науковців пропонують безліч напрямів в протидії корупції, ось наприклад науковець І. Яцків пропонує: 1) подальше вдосконалення законодавчої бази; 2) запобігання корупції; 3) виявлення, припинення та розслідування корупційних правопорушень;

4) забезпечення покарання осіб, винних у вчиненні корупційних правопорушень; 5) поновлення порушених корупційними діяннями законних прав та інтересів осіб; 6) усунення наслідків корупційних діянь [2, с. 161]. Продовжуючи аналіз проблематики запобігання корупції вбачається однакова думка більшості науковців, які стверджують що необхідно створити та посилити активну правову базу та обов'язково залучати громадські організації до протидії корупційним виявам.

На мою думку для більш ефективного запобігання та протидії корупції мають стати такі основні заходи, які будуть включати в собі: 1) впровадження державних електронних реєстрів, саме розробку нових та модернізацію діючих державних електронних реєстрів забезпечуючи доступність та рівність до державних послуг; 2) забезпеченість прозорості та підзвітності, шляхом публікації відкритих даних щодо діяльності органів державної влади; 3) посилення державного антикорупційного законодавства, завдяки вдосконалюючи нормативно-правові актів, які регулюють антикорупційні питання до норм законодавства країн Європейського Союзу, а також посилення відповідальності за корупційні правопорушення; 4) підвищення свідомості серед населення. Обов'язково необхідно сформувати у населення громадянську свідомість, щодо настання ризиків при здійсненні корупційних вчинків. Для цього необхідні базові тренінги, лекції, освітні програми на робочих місцях, в закладах освіти тощо; 5) незалежні антикорупційні органи. Підтримка діяльності незалежних органів, при здійсненні своїх повноважень; 6) захист викривачів корупції. Підтримка та гарантування захисту з боку держави, осіб які сприяють та повідомляють про факт достовірного корупційного діяння, для запобігання морального тиску на них; 7) міжнародна практика та співробітництво. Регулярна співпраця з міжнародними організаціями позитивно впливає на результати в боротьбі з корупцією.

Отже, з вище викладеного можна зазначити, що корупція – це складне, різностороннє явище, яке важко зовсім подолати, але можливо зробити так, щоб її в державі стало в рази менше. Запропоновані заходи запобігання корупції мають бути реалізовані та удосконалені в нашому житті, звичайно це потребує часу, але це позитивно сприятиме для держави та підвищить рівень довіри громадян до суспільства.

Література:

1. Індекс сприйняття корупції – 2023 рік Transparency International Ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2023/> (дата звернення: 13.08.2024).

2. Яцків І. І. Механізм, причини та заходи протидії корупції: загальна характеристика. Держава і закон: теорія, практика, методика : зб. наук. пр. Івано-Франківськ : ПЮІ ЛьвДУВС, 2008. Вип. 3. С. 155–163.

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Топольський Вадим Миколайович

*адвокат, здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Шолодько Сергій Віталійович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Анексія російською федерацією АР Крим, військовий конфлікт на Сході України, і як результат введений 17 березня 2014 р. особливий період в Україні [1] та оголошений 24 лютого, у зв'язку з повномасштабним військовим вторгненням РФ, воєнний стан [2] стали приводом до істотних ускладнень оперативної обстановки, що нерідко вимагає від Державного бюро розслідувань неординарних підходів і специфічних методів, спрямованих на вирішення поставлених завдань.

Однією з відмінних особливостей дій Державного бюро розслідувань в умовах воєнного стану є створення системи оперативного управління силами та засобами, що зумовлено складністю завдань, швидкими і різними змінами оперативної та надзвичайної обстановки, концентрацією сил та засобів.

Успіх діяльності Державного бюро розслідувань в умовах воєнного стану значною мірою залежить від рівня їх оперативно-розшукового забезпечення, суть якого полягає в комплексному та максимальному використанні сил та засобів оперативних апаратів для одержання достатньо повної і точної інформації, яка забезпечує прийняття оптимальних та своєчасних рішень із попередження та припинення протиправних діянь, документування кримінально-протиправних проявів, звільнення заручників тощо.

До основних завдань Державного бюро розслідувань в умовах воєнного стану слід віднести:

- налагодження каналів отримання оперативної інформації;
- попередження, припинення та розкриття кримінальних правопорушень;
- виявлення і знешкодження організованих та інших злочинних груп;

- розшук осіб, які переходять від слідства та суду або ухиляються від кримінального покарання;
- розшук осіб, які зникли безвісти;
- встановлення особи невідомих трупів;
- сприяння кримінальному судочинству, виконанню покарань та відшкодуванню збитків;
- виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, з метою їх усунення.

В умовах воєнного стану нерідко відбувається зміщення деяких аспектів оперативно-розшукової діяльності в конкретній ситуації та зміна їх пріоритетності. Ці особливості можуть бути розділені на ті, що носять загальний характер, обумовлений самим фактом діяльності Державного бюро розслідувань в умовах воєнного стану і видом цих умов, та специфічні, що залежать від функціонального напрямку діяльності оперативного апарату, у зв'язку з чим основними напрямками завдань оперативних апаратів та Державного бюро розслідувань в умовах воєнного стану є:

- попереджувальний;
- активно-протидіючий;
- завершальний.

До першої групи слід віднести усі завдання, що підпорядковані головній і основній меті – отримання оперативно-значущої та достовірної інформації, що дозволяє своєчасно приймати або змінювати управлінські рішення щодо комплексного використання всіх сил та засобів для попередження протиправних дій ще на стадії їх зародження.

Другу групу складають завдання, що з'являються під час безпосереднього виникненні надзвичайної обстановки та особливих умов діяльності Державного бюро розслідувань.

Третя група завдань утворюється на завершальному етапі розвитку надзвичайної обстановки та особливих умов – при локалізації і ліквідації наслідків.

Проведений аналіз зазначених вище завдань надає підстави стверджувати, основними вимогами до оперативно-розшукового забезпечення дій Державного бюро розслідувань в умовах воєнного стану є:

- обов'язковість – передбачає безумовну організацію оперативно-розшукового забезпечення діяльності Державного бюро розслідувань в особливих умовах – незалежно від характеру явища, що викликано їх виникненням.

- плановість – оперативно-розшукове забезпечення у разі виникнення особливих умов не може здійснюватися експромтом, а повинно реалізовуватися за планами, що розробляються заздалегідь, на основі глибокого та всебічного аналізу оперативної та надзвичайної обстановки.

– функціональність – передбачає обов'язкове збереження функцій даного оперативного апарату при організації та здійсненні оперативно-розшукового забезпечення.

– всебічність – означає, що здійснення оперативно-розшукового забезпечення повинно відбуватися в тісній взаємодії оперативних апаратів. Повинно бути забезпечено максимальне використання всіма оперативними апаратами і кожним оперативним працівником своїх можливостей для вирішення завдань оперативно-розшукового забезпечення.

– безперервність та інтенсивність – особливої важливості під час дії Державного бюро розслідувань в умовах воєнного стану набуває безперервність оперативно-розшукового забезпечення. Обсяг завдань оперативних апаратів, які доводиться вирішувати в особливих умовах, як правило, значно зростає, внаслідок чого різко зростає і навантаження на оперативних працівників. Ці обставини, а також необхідність безперервного оперативно-розшукового забезпечення передбачають підвищену інтенсивність роботи оперативних працівників, яка досягається шляхом оптимальної організації їх праці.

– сталість управління – сталість управління оперативними апаратами забезпечує ефективність оперативно-розшукового забезпечення дій Державного бюро розслідувань в умовах воєнного стану. Виконання цієї вимоги передбачає сувору диференціацію службових обов'язків та повноважень посадових осіб, підвищення їх персональної відповідальності за доручену ділянку роботи з одночасним створенням умов для взаємозамінності.

Література:

1. Про оборону України Закон України від 06.12.1991 № 1932-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>
2. Про правовий режим воєнного стану Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ПОДАТКОВИХ СПОРАХ: ПРИЧИНИ ТА СПОСОБИ ПРОТИДІЇ

Фатьянов Руслан Александрович
аспірант,

*Київський інститут інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Київ, Україна*

Попередження корупційних ризиків в умовах воєнного стану має критичне значення для збереження національної безпеки, стабільності держави та ефективності управління ресурсами. У таких умовах країна стикається з надзвичайними викликами, коли ресурси – фінансові, матеріальні та людські – використовуються на забезпечення обороноздатності, підтримку армії та населення. Корупція може призвести до нецільового використання цих ресурсів, що безпосередньо підриває здатність держави ефективно протистояти агресії.

Податкові спори є невід’ємною частиною функціонування податкової системи, однак вони часто стають полем для корупційних зловживань, що підриває довіру до судової системи та державних інституцій.

В умовах воєнного стану державні структури працюють в посиленому режимі, часто спрощуються процедури закупівель та управління ресурсами, що може створювати додаткові корупційні ризики. Недостатній контроль за використанням бюджетних коштів, призначених на оборону, гуманітарну допомогу чи інші критично важливі сфери, може призвести до їх неефективного або навіть злочинного використання.

Попередження корупції в цих умовах також важливо для підтримки міжнародної підтримки. Багато країн та міжнародних організацій надають фінансову та гуманітарну допомогу, і коли виникнуть підозри у корупції, це може негативно вплинути на готовність партнерів продовжувати підтримку.

На сьогодні, коли країни прагнуть підвищити ефективність податкових надходжень для забезпечення сталого економічного розвитку, особливо важливо забезпечити справедливість у вирішенні податкових спорів. Корупція у цій сфері може призвести до викривлення процесу правосуддя, ухилення від сплати податків, а також створює несприятливі умови для ведення бізнесу. Це не лише знижує податкові надходження, але й негативно впливає на економічний розвиток та інвестиційний клімат.

Крім того, у сучасних умовах глобалізації економічних процесів і посилення міжнародного співробітництва, питання боротьби з корупцією

у податковій сфері набуває особливого значення. Наявність корупційних ризиків у податкових спорах може стати серйозним бар'єром для інтеграції у світову економіку, оскільки міжнародні партнери очікують дотримання високих стандартів правопорядку.

Дослідження цієї теми також важливе для формування ефективних антикорупційних механізмів, які дозволять мінімізувати корупційні ризики у податкових спорах. Вивчення цієї проблематики сприятиме розробці рекомендацій для вдосконалення законодавства та управлінських практик, що, у свою чергу, зміцнить правову основу податкової системи та сприятиме підвищенню рівня довіри громадян до держави.

Корупційні ризики є значним викликом у процесі вирішення податкових спорів, що може суттєво впливати на справедливість та ефективність правосуддя. Основними джерелами корупційних ризиків у цій сфері є недосконалість законодавства, низький рівень підзвітності та прозорості, а також можливість зовнішнього впливу на суддів і державних службовців.

По-перше, складність та неоднозначність податкового законодавства створюють передумови для маніпуляцій під час тлумачення норм закону. Відсутність чітких критеріїв для вирішення спорів дозволяє зацікавленим особам використовувати різні інтерпретації закону у своїх інтересах, що може призвести до корупційних дій, таких як підкуп або тиск на суддів та чиновників.

По-друге, низький рівень прозорості в ухваленні рішень також підвищує корупційні ризики. Відсутність належного контролю за діями суддів та податкових органів створює умови для зловживань владою. Зокрема, це може включати приховані домовленості між сторонами спору або надання неправомірних переваг одній зі сторін у процесі вирішення спору.

По-третє, значний вплив на корупційні ризики має недостатня підзвітність державних службовців та суддів. У випадках, коли немає ефективних механізмів контролю та покарання за неправомірні дії, це створює сприятливі умови для корупції. Важливу роль відіграє і політичний тиск, який може впливати на рішення суддів або посадовців, примушуючи їх ухвалювати вигідні для певних осіб чи груп рішення.

Протидія корупції при вирішенні податкових спорів є важливою складовою забезпечення прозорості та справедливості в податковій системі. Запропонуємо такі способи для протидії корупції:

1. Запровадження електронних систем розгляду податкових спорів: використання цифрових технологій та електронних платформ для подання, розгляду і моніторингу податкових спорів може значно знизити ризики корупції. Електронний документообіг мінімізує контакти між платниками податків та державними службовцями, що знижує можливість зловживань та хабарництва.

2. Посилення внутрішнього контролю та аудиту: важливо створити незалежні органи внутрішнього контролю та регулярного аудиту рішень у податкових спорах. Це може включати перевірку діяльності суддів та податкових інспекторів, а також випадковий або регулярний перегляд справ для виявлення можливих корупційних дій.

3. Підвищення прозорості та підзвітності: забезпечення прозорості процесу розгляду податкових спорів є ключовим елементом у протидії корупції. Публікація рішень у відкритому доступі, звітування про діяльність суддів та податкових органів, а також створення механізмів зворотного зв'язку від громадян та бізнесу допоможе знизити ризики корупції.

4. Навчання та етичні стандарти для суддів та податкових службовців: запровадження програм навчання з антикорупційної тематики для суддів та податкових інспекторів, а також розробка і впровадження чітких етичних стандартів може допомогти у формуванні культури доброчесності та відповідальності серед тих, хто приймає рішення у податкових спорах.

5. Забезпечення незалежності судової системи: незалежність суддів є критично важливою для запобігання корупції у податкових спорах. Це включає захист суддів від зовнішнього впливу, тиску та спроб підкупу, а також створення умов для прийняття об'єктивних рішень на основі закону, а не особистих інтересів.

Таким чином, корупційні ризики при вирішенні податкових спорів є багатогранною проблемою, яка потребує комплексного підходу до її вирішення. Для зниження цих ризиків необхідні вдосконалення податкового законодавства, підвищення прозорості та підзвітності у процесі ухвалення рішень, а також створення ефективних механізмів контролю та запобігання корупції. Лише за умов посилення інституційної спроможності та забезпечення неупередженості у вирішенні податкових спорів можна знизити корупційні ризики та забезпечити справедливість і правопорядок у цій сфері.

Боротьба з корупцією в умовах воєнного стану є необхідною для забезпечення ефективності державного управління, збереження довіри суспільства та міжнародних партнерів, а також успішного захисту національних інтересів.

Дослідження корупційних ризиків у податкових спорах є актуальним та необхідним для забезпечення стабільності та прозорості фінансово-економічної системи, що є важливим чинником економічного розвитку та соціального добробуту країни.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КРАДІЖКАМ, ВЧИНЕНИМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Хоменко Андрій Анатолійович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Ковальов Руслан Валерійович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Основою інформаційно-аналітичних заходів запобігання крадіжкам в умовах воєнного стану в Україні є результати кримінологічних та соціологічних досліджень, статистичні дані та інші джерела інформації, зокрема: повідомлення про злочин (в т.ч. і в медіа), матеріали кримінальних справ та дані отримані в ході оперативно-розшукових дій, зокрема, подання слідчого та органу внутрішніх справ яке містить рішення щодо виявлення та вжиття заходів з усунення умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень та покладає на посадових осіб обов'язок їх усунути [6, с. 136].

Узагальнення відповідної інформації сприяє не тільки визначенню стану злочинності, але й дослідженню питання ефективності застосування заходів запобігання крадіжкам. Наприклад, зі статистичними показниками такого виду кримінальних правопорушень, як крадіжка можна ознайомитися у офіційних звітах та на платформах правоохоронних органів України. Так, на сторінці Офісу Генерального прокурора діє інтерактивна мапа облікованих кримінальних правопорушень з показниками злочинності за окремими категоріями кримінальних правопорушень та показників регіонів/районів/громад у загальній кількості та кількості кримінальних правопорушень на 10 тис. населення. Наведемо приклад такої мапи по відношенню до облікованих крадіжок (без показників крадіжок з квартир та автомобілів) за період січень-квітень 2024 р. на 10 тис. населення.

В межах даного дослідження наведемо приклади організаційних заходів та заходів, що впливають на криміногенні фактори в залежності від різновиду крадіжок та інших ключових ознак [7, с. 148].

Реакційне запобігання крадіжкам. Кримінальне покарання виступає складовим елементом системи запобігання кримінальних правопорушень,

зокрема, застосування кримінального покарання має певний вплив на запобігання крадіжок, оскільки це сприяє ізоляції злочинця від суспільства, його виправленню та має профілактичний психологічний вплив на членів суспільства в цілому. Проте, застосування виключно кримінального покарання, як заходу запобігання крадіжок є низькоефективним, оскільки ще за часів середньовічної Русі за крадіжку передбачалося вирізання ніздрів або таврування, повторно скоєну – відсікання кінцівок, вчинену в третій раз – смертну кару, що загалом мало впливало на рівень крадіжок у той період [5, с. 121].

Віктимологічне запобігання крадіжкам. Важливим для запобігання кримінальним правопорушенням є визначення віктимологічних ознак потенційних жертв кримінального посягання, які в певних життєвих ситуаціях можуть стати потерпілими від злочинних дій. Такі особистісні характеристики потенційних жертв повинні бути враховані під час розробки та вдосконалення методики запобігання крадіжок, тому, одним із заходів запобігання крадіжкам є т.з. віктимологічне запобігання яке включає в себе заходи зниження рівня індивідуальної чи групової віктимності жертв даного виду кримінального правопорушення. Зокрема, на думку О.В. Сіренко «віктимологічна профілактика – це система взаємопов'язаних, організаційно забезпечених державних, громадських та індивідуальних заходів, спрямованих на виявлення та усунення або нейтралізацію чинників, які формують особисту чи масову можливість стати жертвою злочину» [3, с. 310].

Запобігання крадіжкам вчиненим дітьми. Причинами крадіжок серед дітей можуть бути нерозуміння, що скоюється крадіжка (3–5 років), бажання спробувати вчинити щось нове бо мати у власності привабливі для дитини речі (6-10 років), вплив груп однолітків, булінг, відсутність кишенькових грошей, недостатня увага з боку батьків (підлітковий вік). Заходами запобігання та профілактики крадіжок серед дітей є задоволення економічних та емоційних потреб дитини, зокрема, придбання необхідного для дітей, надання кишенькових грошей, приділення увагу та проведення більше часу разом, проявлення підтримки та ін. [7].

Запобігання крадіжкам в корпоративній сфері. Як зауважує А. Романюк «крадіжки майна компаній найманими працівниками під час виконання трудових обов'язків – одна із суттєвих проблем українського бізнесу» [8].

Крадіжки у корпоративній сфері обумовленні рядом причин, зокрема неналежним рівнем корпоративної культури, відсутністю системи моніторингу ризиків та контролю, бажанням працівників підвищити свої доходи, недоліками управління та бізнес-процесів, відсутністю чітко регламентованого внутрішнім нормативними актами порядку руху товарно-матеріальних цінностей та методів контролю власника за ним,

діяльність в межах корпорації організованої злочинності, неправомірне списання матеріально-технічних цінностей, отримання т.з. «відкатів» від компаній-підрядників, тривалий процес доведення вини злочинця та відшкодування шкоди на основі проведення досудового розслідування та вступу у законну силу судового обвинувального вироку, поява нових предметів крадіжок (наприклад, об'єкти права інтелектуальної власності, ноу-хау, об'єкти промислової власності) ін. [8, с. 128].

Крадіжка – це кримінальне правопорушення, яке характеризується, як таємне викрадення майна пов'язане із незаконним оборонням чужого майна на користь винного або інших осіб. Крадіжка за ступенем суспільної небезпеки та шкідливості менш небезпечно діяння, ніж розбій і грабїж, а з точки зору кримінології складає значний відсоток від загальних показників злочинності та має вплив на її структуру. Запобігання злочинності – це комплексна система дій державних органів та елементів громадянського суспільства, яка ґрунтується на внутрішньо-зовнішній діяльності держави і політиці превенції та спрямована на запобігання злочинності та використовує спеціально-кримінологічні заходи відвернення та/або припинення кримінальних правопорушень. Запобігання крадіжкам має форму загально-соціального і спеціально-кримінологічного запобігання, які ґрунтуються на загальних і індивідуальних мірах. Запобігання крадіжкам реалізовується шляхом застосування інформаційно-аналітичних, організаційних заходів та заходів, що впливають на криміногенні фактори. Основою інформаційно-аналітичних заходів запобігання крадіжок є результати кримінологічних і соціологічних досліджень та інших джерел інформації, статистичні дані узагальнення яких сприяє не тільки визначенню стану злочинності, але й дослідженню питання ефективності застосування заходів запобігання крадіжкам. Застосування організаційних заходів та заходів, що впливають на криміногенні фактори в залежності від різновиду крадіжок та інших ключових ознак, зокрема, вікомологічних характеристик потерпілим від крадіжки осіб, осіб правопорушника, місця та умов вчинення крадіжки та ін.

Література:

1. Резніченко Г. С., Матвієнко О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання крадіжкам: загальнодержавний і регіональний виміри. *Юридичний бюлетень*. Випуск 17. 2020. С. 294–302. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f3197cc0-b879-4f04-9119-996c92a75af0/content> (дата звернення: 16.04.2024).

2. Волкова С. Чому діти крадуть та як з цим боротися – поради психолога. URL: https://ye.ua/syspilstvo/65550_Chomu_diti_kradut_ta_yak_z_cim_borotisy___poradi_psihologa.html (дата звернення: 11.04.2024).

3. Романюк А. Погано лежало: як попередити крадіжки в компанії. *MIND*. URL: <https://mind.ua/openmind/20216730-pogano-lezhalo-yak-poperediti-kradizhki-v-kompaniyi> (дата звернення: 10.04.2024).

4. Кисельов А. Корупція усередині компанії: методи захисту. *LIGAZAKON*. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/196992_yak-zakhistiti-bznes-vid-shakhraystva-zlovzhivan--kradzhok-personalu (дата звернення: 12.04.2024)

5. Капустіна К. Як захистити господарство від крадіжок: філософія від AgroOnline. <https://kurkul.com/spetsproekty/922-yak-zahistiti-gospodarstvo-vid-kradijok-filosofiya-vid-agroonline> (дата звернення: 15.04.2024)

6. Дмитренко Н. А., Шкута О. О. Злочинність у Збройних Силах України: кримінологічна характеристика та запобігання : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 186 с. <https://dspace.oduvs.edu.ua/bitstreams/db467388-632a-4f75-9874-753c9a465f31/download>

7. Halunko Vira, Shkuta Oleh, Predmestnikov Oleh, Petrenko Nataliia, Holenko Nina. (2021) International experience in assessing the effectiveness of law enforcement agencies in crime prevention (Зарубіжний досвід оцінки ефективності правоохоронних органів у сфері запобігання злочинності) *Cuestiones Políticas*. Vol. 39 №º 68 (enero-junio 2021). P. 343–355. <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/35419/37520>

8. Oleh Shkuta, Maksym Korniienko, Mykola Yankovyi (2022) Foreign experience of preventing military and economic crimes (Зарубіжний досвід запобігання військово-економічній злочинності). *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 8, № 4. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», (2022). P. 185–190. <http://baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/1937/1946>

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ТРИБУНАЛІВ У ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ

Хоронжак Василь Григорович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Попович Іван Васильович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Практика сучасних воєнних конфліктів свідчить про масштабні порушення норм міжнародного гуманітарного права, які включають в себе воєнні злочини, злочини проти людяності, акти геноциду, злочини агресії. Незважаючи на наявність міжнародних правових механізмів, більшість таких злочинів залишаються без належного розслідування і покарання, що ставить під сумнів ефективність функціонування міжнародних трибуналів. А тому, в умовах російсько-української війни актуальним залишається проблема дослідження ефективності та реальної ролі цих міжнародних судових органів у забезпеченні правосуддя під час та після збройних конфліктів.

Міжнародний кримінальний суд (далі – МКС), діє на підставі Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 р. (далі – Римський статут). Ст. 1 Римського статуту визначає, що МКС є «постійнодіючою установою та має повноваження здійснювати юрисдикцію стосовно осіб за найбільш тяжкі злочини, що викликають занепокоєння міжнародного співтовариства, як зазначено в цьому Статуті, та доповнює національні системи кримінального правосуддя» [1]. Римський статут регламентує порядок роботи МКС, а також визначає перелік злочинів, які підпадають під його юрисдикцію (ст. 5 «а) злочин геноциду; б) злочини проти людяності; с) воєнні злочини; d) злочин агресії» [14, с 188].

Попри значимість для міжнародного права та актуальність діяльності міжнародних трибуналів виділяють ряд недоліків їх функціонування:

1. Політизація процесів та селективність правосуддя в силу тиску з боку основних геополітичних гравців та/або об'єднань держав, блокування розслідування, невизнання юрисдикції міжнародних трибуналів або не притягнення до відповідальності окремих осіб [15, с. 75]. Наприклад, США не тільки не ратифікували Римський статут, але й відкликали свій

підпис, оскільки керівництво країною вважало, що діяльність МКС «загрожує американським військовим і порушує національний суверенітет» [2], а у 2016 р. президент рф в.путін видав указ в якому прямо заборонив ратифікувати Римський статут. Україна підписала Римський статут ще у 2000 р., проте, вже у 2001 р. Конституційний суд України за поданням Л. Кучми (президента України 1994–2005 рр.) визнав положення Римського статуту як такі, що не відповідають нормам Конституції України – «визнати Римський Статут Міжнародного кримінального суду, підписаний від імені України 20 січня 2000 р., який вноситься до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість, таким, що не відповідає Конституції України, в частині, що стосується положень абзацу десятого преамбули та статті 1 Статуту, за якими «Міжнародний кримінальний суд ... доповнює національні органи кримінальної юстиції»» [12]. Після тимчасової окупації рф АР Крим та ОРДЛО у 2014 р. та 2015 р. Верховна Рада України ухвалила заяви про визнання юрисдикції МКС щодо розслідування міжнародних злочинів вчинених на території України за період починаючи з 21.11.2013 р., а в 2016 р. внесла відповідні зміни до Конституції України – ст. 124 «Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду» [13]. Попри неодноразові політичні заяви представників українського уряду про ризики ратифікації Римського статуту України в умовах російсько-української війни у 2024 р. було прийнято Закон України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» [14], що, як зауважує Прес-служба Апарату Верховної Ради України, «сприятиме запобіганню і стримуванню вчинення особливо тяжких злочинів у майбутньому, Україна зможе ефективно співпрацювати з цією міжнародною установою, що сприятиме забезпеченню покарання осіб, винних у скоєнні особливо тяжких злочинів, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства» [15].

2. Обмежена територією, воєнним конфліктом або положенням міжнародного права юрисдикція міжнародних трибуналів та судових організацій. Наприклад, лише Рада Безпеки ООН передає на розгляд Міжнародного кримінального суду справи щодо країн, які не ратифікували Римський статут, при цьому таке рішення може бути заблоковано постійними членами Ради ООН, як, зокрема відбулося коли рф та Китай заблокували кілька резолюцій Ради Безпеки щодо Сирії, що унеможливило передачу справи до Міжнародного кримінального суду для розслідування воєнних злочинів, вчинених у ході сирійського конфлікту. Зокрема, юрисдикція Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії стосувалася лише злочинів скоєних на території колишньої Югославії під

час збройних конфліктів (1991–2001 рр.), злочини вчинені в ході інших воєнних конфліктів даним трибуналом не розглядалися [8, с. 44].

3. Тривалість розгляду справ у зв'язку із складністю доказової бази, необхідність взаємодії з органами різної юрисдикції, дослідження значних обсягів інформації. Наприклад, Міжнародний трибунал з Югославії діяв у 1993–2017 рр., Міжнародний трибунал з Руанди – у 1994–2015 рр., Спеціальний суд у справах Сьєрра-Леоне – у 2002–2013 рр., що викликало у потерпілих та правозахисників сумніви щодо справедливості судового процесу.

4. Недостатнє фінансування діяльності міжнародних трибуналів та судових організацій, оскільки вони часто стикаються з браком фінансових і людських ресурсів, а також фінансування їх діяльності здійснюється за рахунок держав-членів, що призводить до тривалих термінів розгляду справ, зниження якості розслідувань і можливих компромісів у справедливому судочинстві,

5. Міжнародні трибунали та судові організації не мають власних виконавчих органів для забезпечення виконання своїх рішень, що ставить їх в залежність від добровільного співробітництва держав та часто призводить до невиконання вироків або уникнення підсудними відповідальності. Зокрема, уникнути арешту за обвинуваченням МКС вдалося таким високопосадовцям, як: Омар аль-Башир (екс-президент Судану) при візиті до Йорданії, Саїф аль-Іслам Каддафі (син колишнього лівійського лідера М. Каддафі) після захоплення лівійськими збройними угрупованнями, Вільям Самоей Арап Руту (президент Кенії) після виборів, в.п.утін (президент рф) під час візиту до Монголії та ін.

6. Складність формування доказової бази в умовах воєнного конфлікту. Наприклад, для подолання даного недоліку в діяльності Міжнародного кримінального суду в умовах російсько-української війни було створено Міжнародний центр з переслідування за злочини агресії проти України (за підтримки Європарламенту, Парламентської асамблеї Ради Європи, Євроюсту, Парламентської асамблеї ОБСЄ, Парламентської асамблеї НАТО, Міністерства юстиції США та ін. держав). [15, с. 18]. В межах діяльності центру «незалежні прокурори з різних країн зможуть щодня співпрацювати в єдиному місці, швидко та ефективно обмінюватися доказами та узгоджувати спільну стратегію розслідування та обвинувачення, центр сприятиме ефективній підготовці справ і братиме участь в будь-якому майбутньому судовому переслідуванні за злочин агресії, незалежно від юрисдикції, до якої будуть подані на розгляд справи» [13].

Література:

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду: ООН від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 23.06.24).

2. Рада ратифікувала Римський статут. Що це означає. BBC NEWS Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c5ydp427j61o> (дата звернення: 15.06.24).

3. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут): Конституційний Суд України від 11.07.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01#Text> (дата звернення: 05.07.24).

4. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4761> (дата звернення: 11.07.24).

5. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 21.08.2024 р. № 3909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#Text> (дата звернення: 12.07.24).

6. Верховна Рада України ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду та поправки до нього. *Прес-служба Апарату Верховної Ради України*. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/252711.html> (дата звернення: 17.07.24).

7. В Гаазі офіційно розпочав свою роботу Міжнародний центр з переслідування за злочин агресії проти України (ICPA). Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/v-gaazi-oficiino-rozpocav-svoyu-robotu-miznarodnii-centr-z-peresliduvannya-za-zlocin-agresiyi-proti-ukrayini-icpa> (дата звернення: 15.07.24).

8. Дезертирство в Україні: кримінально-правовий та кримінологічний аспект : монографія / А. О. Кавунська, М. В. Корнієнко, О. О. Шкута. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. 212 с. <https://dspace.oduvs.edu.ua/bitstreams/709dee25-1201-4e68-ab35-9a1a07514d1e/download>

9. Свиarenко Ю. П. Шкута О. О. Нормативно-правове регулювання взаємодії оперативних підрозділів з органами дізнання та досудового слідства. *Правові новели*. 2024. № 22 Т. 3. С. 131–136. http://legalnovels.in.ua/journal/22-3_2024/23.pdf

10. Свиarenко Ю. П. Шкута О. О. Особливості взаємодії оперативних підрозділів з органами дізнання та досудового слідства. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2024. № 1 (83), том 2 С. 42–46. http://law.stateandregions.zp.ua/archive/1-2_2024/9.pdf

11. Leheza, Y., Len, V., Shkuta, O., Titarenko O., & Cherniak, N. (2022). Foreign experience and international legal standards for the application of artificial intelligence in criminal proceedings (Зарубіжний досвід та міжнародно-правові стандарти застосування штучного інтелекту у кримінальному процесі). *Revista De La Universidad Del Zulia*, 13(36), 276–287. <https://www.produccioncientificaluz.org/index.php/rluz/article/view/37557/41177>

12. Oleh Shkuta, Maksym Komiienko, Mykola Yankovyi (2022) Foreign experience of preventing military and economic crimes. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 8 № 4. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», (2022). P. 185–190. <http://baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/1937/1946>

13. Shkuta, O., Leheza, Y., Telelym, I., Anosienkov, A., & Yaroshak, O. (2024). National Security in the Conditions of the Russia-Ukraine War: Legal Regulation and Islamic Law Perspectives. *Al-Ahkam*, 34(1), 99–120. <https://doi.org/10.21580/ahkam.2024.34.1.20413>

14. Shkuta, Oleh, Tarasenko, Oleksandr, Shvets, Dmytro. Legal Regulation of Access to Justice in Cases Related to the Protection of the Rights of Military Officers and Conscript During the Conditions of Martial State in Ukraine. *Law of Justice Journal*. 38 (2). 2024. 6–21. DOI: 10.5335/rjd.v38i2.15920

15. Shkuta O.O. Crimes in the Military Sphere: Reasons and. *European Reforms Bulletin*. № 2, 2020. С. 74–77. <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1845/1/74-77.pdf>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-425-5-38>

ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ СУДДЯМИ

Ціпотан Юрій Павлович

*заступник начальника відділу НАБУ,
аспірант кафедри криміналістичного забезпечення
та судових експертиз*

*Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Корупція є однією із найбільших загроз розвитку та стабільності держави за часів незалежності. Корупція сьогодні є однією з основних загроз економічній безпеці України. 36 балів зі 100 можливих отримала

Україна в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) за 2023 рік, і тепер наша країна посідає 104 місце поміж 180 країн [1].

Розслідування будь-якого кримінального правопорушення потребує проведення комплексу слідчих (розшукових) дій. Відповідно до структури глави 20 КПК України до системи слідчих (розшукових) дій відноситься, в тому числі, проведення експертизи [2].

Українські вчені-криміналісти та процесуалісти багато приділяють уваги вивченню питань теоретичним засадам проведення експертизи, залучення експерта до кримінального провадження та проведення експертизи. Привертають увагу праці вчених та практиків, присвячені різним аспектам судової експертизи: А. В. Бідняка, Г. С. Бідняка, В. Г. Гончаренко, І. В. Гори, А. В. Іщенко, Н. І. Клименка, Ю. О. Пілюкова, І. В. Пиріга, Є. Ю. Свобода, М. Й. Сегай, Е. Б. Сімакова-Єфремян, Р. Л. Степанюк, О. М. Шрамка, М. Г. Щербаковського, В. В. Юсупова, які на монографічному рівні дослідили концептуальні положення використання спеціальних знань при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень, підкресливши значення судової експертизи як процесуальної форми використання спеціальних знань.

Процесуальною формою використання спеціальних знань, що дозволяє слідству та суду отримувати нові відомості, які мають доказове значення і не можуть бути здобуті іншим процесуальним способом, є судова експертиза.

Судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [3].

При розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень, вчинених судьями важливо та необхідно використовувати всі наявні та доступні законні засоби збирання доказів, до яких, у тому числі, відноситься проведення експертизи. За період з 2016 по 2023 рр. Вищий антикорупційний суд ухвалив 34 вироки відносно суддів. Мотивувальна частина майже кожного із цих вироків містить посилання на висновки судових експертів

М. Г. Щербаковський відносить проведення експертизи до слідчих (розшукових) дій та зазначає, що «... вчені у слідчих (розшукових) діях стосовно їх сутності розглядають переважно процесуальну сторону, яка унормована кримінально-процесуальним законом, тому з поля їхнього зору випадає пізнавальна сутність слідчих (розшукових) дій». Також вчений констатує, що «пізнавальна сторона слідчої дії полягає в отриманні фактичних даних і відомостей про обставини кримінального правопорушення, що підлягають доказуванню» [4, с. 281].

І.В. Пиріг пропонує розрізняти поняття «проведення експертизи» та «призначення експертизи» включаючи ознаки, притаманні слідчим (розшуковим) діям, виключно в «призначенні експертизи» [5, с. 59, 64].

Підтримуємо точку зору вчених, які схильні користуватися конструкціями, визначеними законодавцем, та розглядати проведення експертизи як слідчу (розшукову) дію, метою якої є отримання доказів у вигляді фактичних даних, викладених у висновках експертів.

Таким чином, законодавець визначає відповідне місце в структурі КПК України, проведення експертизи цілком відповідає пізнавальній сутності слідчої (розшукової) дії: в результаті проведення експертизи відбувається отримання доказів – фактичних даних про обставини кримінального правопорушення, які містяться у висновку експерта.

Ми погоджуємося з науковцями, що стверджують, що проведення експертизи – це специфічна слідча (розшукова) дія, оскільки суб'єктом безпосереднього отримання фактичних даних про обставини, пов'язані з подією правопорушення, виступає не слідчий чи прокурор, а інший суб'єкт, залучений до проведення експертизи. Висновки експертів є процесуальним джерелом доказів, а, відповідно, фактичні дані, викладені в ньому, – доказами [6, с. 1044].

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом. Причому виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних та судово-психіатричних експертиз.

В ч. 2 ст. 7 Закону «Про судову експертизу» наведений вичерпний перелік державних спеціалізованих установ, до яких належать: науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства Юстиції України; науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України [3].

Під час анкетування детективів НАБУ та вивчення судових вироків ми проаналізували, що орієнтовно 90% звернень для проведення експертизи – це звернення до експертних служб МВС України (ДНДЕКЦ МВС України; Київський НДЕКЦ МВС України) та СБУ України (Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз СБУ України), науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства

Юстиції України (Київський науково-дослідний інститут судових експертиз, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. Проф. М. С. Бокаріуса), а також Львівська обласна клінічна психіатрична лікарня(40%), Київська обласна клінічна психіатрична лікарня (60%).

Для того, щоб правильно визначити та розуміти, який клас (вид) експертизи планується провести з метою встановлення фактичних даних про обставини корупційного кримінального правопорушення, слід керуватися класифікацією судових експертиз, наведеною в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень

Згідно з результатами вивчення кримінальних проваджень, аналізу вироків, проведених наукових досліджень під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених суддями найбільш поширеними експертизами є: судова криміналістична експертиза аудіо-, відеоматеріалів; судова експертиза документів; судова портретна експертиза; судова почеркознавча експертиза; судова комп'ютерно-технічна експертиза; судова дактилоскопічна експертиза; психологічна експертиза; судова лінгвістична (семантико-текстуальна) експертиза. Перелічені види експертиз вирішують ідентифікаційні та діагностичні завдання, а саме: встановлення виконавця рукописного тесту (підписів) у документі на паперових носіях; належність слідів рук конкретним особам, що залишені на предметах неправомірної вигоди; тотожність зразків голосу людини з голосом на фонограмі та інші[8, с. 116–117].

Отже, судова експертиза є найбільш вагою формою використання спеціальних знань у процесі доказування обставин корупційного кримінального правопорушення. Використання можливостей експертизи як засобу збирання доказів, набуває вагомого значення, на наш погляд, під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених суддями

Література:

1. Індекс сприйняття корупції-2023. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryinyattya-koruptsiyi-2023/>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 18.08.2024).

2. Про судову експертизу: закон України від 25.02.1994 року № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення 18.08.2024).

3. М.Г. Щербаківський. (2015) Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле. 560 с.

4. Пиріг І.В. Щодо питання віднесення судової експертизи до слідчих (розшукових) дій. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. (64). С. 58–68.

5. П.Є. Антонюк, І.В. Сорока, О.В. Чупріна. Проведення експертизи як засіб збирання доказів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з державним фінансуванням галузі охорони здоров'я. *Наукові перспективи*. 2024. № 2 (44). С. 1042–1053. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-2\(44\)-1042-1053](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-2(44)-1042-1053)

6. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.98 року № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>. (дата звернення 18.08.2024)

7. Svoboda Eugenia, Tsipotan Yurii. Use of forensic examination opportunities during the investigation of corruption criminal offenses committed by judges. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2024, Issue 1. P. 115–118.

8. Судова почеркознавча експертиза у кримінальних провадженнях про корупційні правопорушення: методичні рекомендації / В. В. Юсупов, Є. Ю. Свобода, О. М. Шрамко, Ю. О. Пілюков, А. А. Саковський. Київ : нац. акад.внутр.справ, 2023. 46 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-425-5-39>

ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У СПРАВАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ З КОРУПЦІЙНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ: АДМІНІСТРАТИВНИЙ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Черкашин Ілля Володимирович

адвокат

Боротьба з корупційною злочинністю та хабарництвом є однією з найгостріших соціальних проблем сучасності, вирішення якої має ключове значення для багатьох країн. Це стосується і України, де хабарництво вже давно стало деструктивним фактором, що ставить під загрозу національну безпеку та основи конституційного ладу країни. В процесі здійснення кримінального провадження у справах пов'язаних з фактами корупції важливе значення набуває забезпечення конфіденційності учасників процесу.

Персональні дані давно вже стали важливою соціальною цінністю в інформаційному суспільстві, а їх захист від несанкціонованого доступу та використання є ключовим завданням для держав і організацій, що займаються збором та обробкою таких даних. Інформація та інформаційні технології, стимулюючи позитивні зміни в суспільстві, формують потребу у нових підходах і науковому переосмисленні можливостей використання віртуального середовища.

Значна кількість сучасних досліджень акцентує увагу на цивільних, конституційних та адміністративно-правових аспектах захисту прав персональних даних громадян. Меншою мірою це питання стосується сфери кримінально-процесуальної та нового розуміння принципу «таємниці слідства»

Кримінальний процесуальний кодекс України, лише відносно нещодавно було доповнено положеннями які стосуються окремих елементів використання персональних даних громадян. Діючий КПК України, по-перше, відносить персональні дані до змісту охоронюваної законом таємниці, яка міститься в речах і документах (ч. 1 ст. 165 КПК України) та, по-друге, формує засади правового захисту персональних даних анонімного викривача (ч. 3 ст. 130-1 КПК України) [1].

Положення ч. 3 ст. 130-1 КПК України стосуються засад захисту персональних даних «викривача» [1]. Викривач має право захищати свої інтереси під час розгляду питання щодо виплати винагороди як особисто, так і через представника, зокрема адвоката. Це може бути здійснено навіть анонімно, що особливо важливо до моменту ухвалення рішення про виплату винагороди. У разі розкриття особистих даних викривача під час судового розгляду, для захисту його персональної інформації можуть бути застосовані додаткові заходи безпеки. До таких заходів належать забезпечення конфіденційності відомостей про особу викривача, а також можливість проведення закритого судового засідання, що дозволяє мінімізувати ризики розголошення інформації, яка може загрожувати безпеці викривача. Ці заходи підкреслюють важливість захисту прав викривачів та забезпечення їхньої безпеки під час судового процесу, що є ключовим елементом для підтримки системи викриття корупції та інших правопорушень.

Водночас, елементом правового статусу викривача положення щодо забезпечення захисту персональних даних у кримінальному судочинстві вичерпується. При цьому багато сучасних науковців наголошують на необхідності захисту персональних даних потерпілих у кримінальному провадженні.

Завдання кримінального провадження включають захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, а також охорону прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального процесу.

Потерпілий у кримінальному провадженні наділений певними правами, закріпленими в Кримінальному процесуальному кодексі України, однак, як свідчить практика, існують проблеми, які потребують вирішення для забезпечення гарантій дотримання прав потерпілих [2].

Захист прав потерпілого є одним із ключових завдань кримінального судочинства, що забезпечує справедливість і правопорядок у суспільстві. Потерпілий, як особа, яка зазнала шкоди внаслідок злочину, має право на захист своїх законних інтересів, компенсацію завданої шкоди та участь у кримінальному процесі.

При цьому наголосимо, що питання захисту персональних даних взаємопов'язане з категоріями «вразливості інформації» та як наслідок з «вразливими категоріями потерпілих».

Кримінальне процесуальне законодавство України не виділяє окремо таку категорію потерпілих як «вразливі потерпілі», проте така термінологія активно використовується і в міжнародних стандартах, і в рекомендаціях щодо змін та доповнень до кримінального процесуального законодавства України. Зокрема, слід звернути увагу на окремі міжнародні стандарти, наголошує І. Гловлюк [3].

Посібник ООН з питань правосуддя для потерпілих приділяє особливу увагу категоріям потерпілих, які є особливо вразливими через специфіку своїх обставин або статусу [4]. До таких категорій належать мігранти, представники національних та етнічних меншин, постраждали від сексуальних правопорушень, а також ті, хто постраждав від організованої злочинності. Посібник підкреслює необхідність врахування особливих потреб і прав цих категорій потерпілих, забезпечення їх захисту та надання відповідної підтримки в рамках правосуддя.

Враховуючи специфіку кримінальних проваджень та положення ст. 291 КПК України, персональними даними потерпілих є прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство. Утім насправді для ідентифікації потерпілого у певних випадках може бути достатньо і місця проживання (зокрема, якщо йдеться про «медійний» випадок вчинення кримінального правопорушення та невеликий населений пункт), підкреслює І. Гловлюк [3].

У зв'язку з цими факторами, слід безумовно погодитись, що задля уникнення моральних страждань та повторної віктимізації потерпілих осіб будь-які кримінально-процесуальні документи та рішення у справах щодо вчинення сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, у відкритому доступі не повинні містити відомості про місце проживання (перебування), дату народження та прізвище, ім'я та по батькові потерпілої особи; надмірну деталізацію вчинення злочину; інші дані, що дозволяють без жодних перешкод ідентифікувати потерпілу особу. Це натомість

потребує не тільки зміни практик, а й уточнення законодавства задля підґрунтя цих прогресивних практик [3].

У підсумку наголосимо, що у сучасному інформатизованому світі персональні дані фізичних осіб набули особливо важливого значення, як важливий управлінський ресурс, засіб здійснення публічно-правової діяльності та об'єкт правової охорони. У національній правовій системі сформовано засади правового регулювання суспільних відносин пов'язаних з захистом персональних даних у сфері цивільних, адміністративних, конституційно-правових відносин.

Меншою мірою це питання стосується сфери кримінально-процесуальної та нового розуміння наповнення змісту принципу «таємниці слідства». Наголосимо, що персональні дані громадян необхідно *відносити до змісту «таємниці слідства», як категорії, що відповідає процесуальному розумінню доказової та орієнтуючої інформації.*

Підкреслимо, що нормативно-правове регулювання персональних даних відзначається сьогодні своєю комплексністю, охоплюючи елементи властиві для предмету правового регулювання галузі як кримінально-процесуального так і адміністративного права. Нормативно-правове регулювання суспільних відносин у сфері персональних даних передбачає застосування низки законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які визначають права та обов'язки суб'єктів відносин у цій сфері у субсидіарному до кримінально-процесуальних відносин порядку. В Україні існують законодавчі акти, які стосуються захисту персональних даних та регламентують їх обіг, зокрема Закон України «Про захист персональних даних», Закон України «Про інформацію» тощо.

До числа таких законодавчих актів необхідно також віднести і Кримінальний процесуальний кодекс України, який відносить персональні дані до змісту охоронюваної законом таємниці, яка міститься в речах і документах (ч. 1 ст. 165 КПК України) та формує засади правового захисту персональних даних анонімного викривача (ч. 3 ст. 130-1 КПК України). Таким чином, адміністративно-правові засади регламентування використання та порядку доступу до персональних даних мають повною мірою мати своє застосування у сфері кримінального судочинства при виникненні необхідності забезпечення захисту персональних даних учасників під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень. Найбільш важливим при цьому виступає забезпечення захисту персональних даних потерпілих від кримінального правопорушення, як особливої «вразливої» категорії учасників судочинства.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 11.07.2024 р.).
2. Ахтирська Н. М. Права потерпілих у кримінальному провадженні: виклики та державна стратегія удосконалення правового статусу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* Том 2. № 80 (2023). С. 116–123. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/296945> (дата звернення 11.07.2024 р.).
3. Гловлюк І. Процесуальні можливості захисту персональних даних вразливих потерпілих. URL: <https://jurfem.com.ua/protsesualni-mozhlyvosti-zakhystu-danykh-vrazlyvykh-poterpilykh/> (дата звернення 11.07.2024 р.).
4. Handbook on Justice for victims URL: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UNODC_Handbook_on_Justice_for_victims.pdf (дата звернення 11.07.2024 р.).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-425-5-40>

ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ КОРУПЦІЇ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Чопорова Ольга Юріївна

магістр права,

Міжрегіональна Академія управління персоналом

м. Київ, Україна

Корупція – це негативне явище, яке впливає абсолютно на всі сфери суспільного життя, стає на заваді повноцінного проведення реформ, знижує довіру громадян до публічно-владних інститутів та викликає загрозу національній безпеці України. А саме, є суспільною проблемою, котра охопила не тільки окремо взяті країни, а й світову спільноту в цілому. Тому, варто підкреслити вагомість антикорупційної політики, що має базуватися на розумінні її сутності та основних характеристик, функцій даного напрямку боротьби з корупційними злочинами [1, с. 8]. Таким чином, процвітання корупції та слабкий контроль влади на внутрішньому рівні становить загрозу для міжнародного миру та безпеки. Розкрадання та нецільове використання державних коштів зменшують кількість державних ресурсів, доступних до перерозподілу, та підривають якість та доступність публічних послуг. Що ускладнює боротьбу

із бідністю, голодом та нерівністю, забезпечуючи при цьому хорошу охорону здоров'я та освіти [6, с. 95].

Після російської анексії Криму та часткової окупації Донбасу у 2014 році корупція стала загрозою існування України як суверенної держави. Усвідомлюючи цю небезпеку, Україна стала на шляху реформ, щоб якомога більше мінімізувати корупцію. За допомогою Заходу та чіткого запиту суспільства в Україні створено низку інституцій, завданням яких є запобігання (НАЗК), розслідування (НАБУ), переслідування (антикорупційна прокуратура) та покарання (антикорупційний суд) корупції. Було значно підвищено прозорість: державні закупівлі мають відбуватися через платформу ProZorro, політичні діячі (та їхні сім'ї) повинні розкривати свої доходи та витрати тощо. Патрульну поліцію реформували, щоб усунути дрібне хабарництво [7]. Важливі закони, які мали сприяти у боротьбі з корупцією: Закон України від 23 серпня 2023 року № 3337-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення державного фінансування та контролю за діяльністю політичних партій» [3], Закон України від 19 грудня 2019 року № 410-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції» [4].

Згідно з дослідженнями міжнародної організації «Transparency International», у четвірку світових лідерів та аутсайдерів Індексу сприйняття корупції у 2023 році ввійшли: Данія, Фінляндія, Нова Зеландія, Норвегія. Україна посіла 104 місце поміж 180 країн, що доводить зростання України на 3 бали за минулий рік у світі. Також, Україна стала однією з 17 країн в CPI-2023, що продемонстрували свій найкращий показник за увесь час. У 2023 році було відкрито: 101 кримінальне провадження, у яких НАБУ і САП повідомили про підозру 257 особам; 100 обвинувальних актів, щодо 233 осіб НАБУ і САП передали до Вищого антикорусуду; та 65 вироків ухвалив ВАКС за 2023 рік, 83 особи засуджено, а 6 осіб – виправдано [8]. Отже, щоб досягти зменшення рівня корупції до безпечного в Україні, нам вкрай необхідно, вивчати та втілювати у життя закордонний досвід боротьби із цим вкрай негативним соціальним явищем. В першу чергу успішно діючих в інших країнах політичних, правових та організаційних механізмів подолання корупції. Виділення та вивчення закордонних програм, які спрямовані на протидію хабарництву та корупції, що на практиці довели свою ефективність та перспективи для запозичення позитивного іноземного досвіду [2].

У своєму дослідженні, ми розглянули досвід зарубіжних країн, які сформували на державному рівні антикорупційну стратегію: Данія, Нова Зеландія, Канада, Нідерланди, США, Японія. Особливостями організації антикорупційної діяльності у зазначених країнах є – визначення урядом «корупції», як серйозну проблему національній безпеці, а також як

зовнішня, так і внутрішня загроза. Система боротьби з корупцією у *Нідерландах* включає ключові процедурні та інституційні заходи: система моніторингу виникнення корупційних дій у державних і громадських організаціях, та судового контролю за діяльністю осіб, які знаходяться в цих точках. Система підбору осіб на посаду, які мають ризик з точки зору корупції; система покарань за корупційні діяння; система заохочень позитивних дій посадових осіб; створена система державної безпеки по боротьбі з корупцією. Кримінальний кодекс *Канади* прирівнює хабарництво до порушення конституції та акту державної зради. До кримінального покарання притягуються особи, що отримали хабара, так і ті, що його дали. Норми конституційного права Канади спрямовані як проти залежності парламенту від бізнесу, так і проти використання депутатами службового становища з корисною метою. В *Японії* пріоритетними у сфері боротьби з корупцією стали: заходи політичної економії; реформа державної служби; забезпечення громадянських свобод. *США* стали першою державою, яка прийняла закон «про зарубіжну корупційну практику» (1977 р.), який забороняє підкуп іноземних чиновників [5]. За оцінками «Transparency International», *Данія* та *Нова Зеландія* є – однією із двох найменш корумпованих країн у світі. Чому сприяють, насамперед, зрілість громадського суспільства, пропаганда нульової толерантності до корупції, чітке антикорупційне законодавство, ефективна система громадського та парламентського контролю за діями виконавчої влади. В *Данії*, більшість компаній дотримуються політики «абсолютної нетерпимості» до хабарництва як в межах власної фірми, так і у взаємодії із зовнішніми партнерами. При працевлаштуванні обов'язковим є підписання спеціальної угоди, що містить зобов'язання про відмову брати чи давати хабарі. Порушення угоди тягне звільнення із зазначенням в особовій справі та характеристиці працівника причини розірвання трудових відносин. Для спостереження за діями політиків й чиновників, в країні існує ефективна система громадського контролю в особі інститутів громадського суспільства. Завдяки прозорості інформації про рух коштів, посадовці практично не в змозі приховувати свої доходи та видатки. Спираючись на норму Закону «Про поліцію», будь-який громадянин має право, звернутися до правоохоронних органів із заявою про перевірку того чи іншого корупційного порушення. Відповідно до п. 20 Конституційного регламенту парламенту Данії (Фолькетинг) будь-який його депутат може отримати інформацію про позицію будь-якого міністра, відповіді публікуються на веб-сайті Фолькетингу. Пакет антикорупційних законів в Данії включає близько двадцяти законодавчих актів й передбачає кримінальну та адміністративну відповідальність приватних та юридичних осіб. Найбільш дієвим виявився прийнятий у 2002 році закон, який

зобов'язує членів Уряду щорічно публікувати інформацію про свої доходи та майно [9].

Отже, спираючись на досвід світових лідерів, нам в край необхідно зменшити рівень корупції до безпечного, що можливе лише за умови впровадження реформ. Особливе занепокоєння викликає корупція серед правоохоронних органів, суддів, політиків, що сприяє безкарності та процвітанню цього вкрай негативного явища. На нашу думку, буде цілком доречно, впровадити в Україні антикорупційні механізми досліджуваних країн: прозорість бюджетного процесу; контроль розподілу ресурсів; доступ громадськості до урядової інформації; система покарань за корупційні діяння та хабарництва; чітке антикорупційне законодавство; система громадського та парламентського контролю за діями виконавчої влади; прозорість інформації про рух коштів посадовців. Таким чином, боротьба з корупцією, має стати ключовим фактором для досягнення миру.

Література:

1. Біла М. О. Формування антикорупційної політики в Україні: досягнення та проблеми: кваліфікаційна робота бакалавра ... бакалавр: 281 «Публічне управління та адміністрування» / Університет митної справи та фінансів. Дніпро, 2024. 77 с.

2. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією / Антикорупція / Всеукраїнське громадське об'єднання «Успішна Україна». Офіційний сайт / Всеукраїнське громадське об'єднання «Успішна Україна». URL: <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html> (дата звернення: 13.08.2024).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення державного фінансування та контролю за діяльністю політичних партій: Закон України від 23 серпня 2023 року № 3337-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3337-20#Text> (дата звернення: 09.08.2024).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції: Закон України від 19 грудня 2019 року № 410-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/410-20#Text> (дата звернення: 09.08.2024).

5. Прилуцька міська рада. Корупція: досвід боротьби зарубіжних країн. URL: <https://pryluky.cg.gov.ua/blind/index.php?id=7831&tr=1> (дата звернення: 13.08.2024).

6. Щириков, Олександр Сергійович. Корупція як фундаментальна загроза миру та безпеці. 2024. С. 93–99.

7. Юрій Городніченко, Тимофій Милованов. Спротив російській культурі корупції в Україні: боротьба за верховенство права та емпатію. VoxUkraine | «Вокс Україна» – більше ніж найкраща аналітика про

Україну. URL: <https://voxukraine.org/sprotyv-rosijskij-kulturi-koruptsiyi-v-ukrayini-borotba-za-verhovenstvo-prava-ta-empatiyu> (дата звернення: 09.08.2024).

8. Transparency International Ukraine. Індекс сприйняття корупції СРІ 2023. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org> (дата звернення: 09.08.2024).

9. Volodymyr Mishchenko. Антикорупційний досвід Данії.: Ресурсний центр ГУПТ. URL: <https://www.gurt.org.ua/articles/49562/> (дата звернення: 24.08.2024).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-425-5-41>

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА ЯК ОСНОВНИЙ ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Шевчук Микола Миколайович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Хомич Андрій Олександрович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Питання національної безпеки для України – це питання виживання нашої держави, адже у зв'язку із тимчасовою окупацією частини українських територій у 2014 р. та повномасштабним вторгненням росії у 2022 р. Дослідження питання національної безпеки допомагає розробляти та вдосконалювати політику і стратегію забезпечення безпеки держави, ідентифікувати загрози та виклики, що стоять перед українською нацією за умови гібридної російсько-української війни. Співпраця України із міжнародною спільнотою в сфері забезпечення національної безпеки є надзвичайно важливою. Зокрема, вона сприяє отриманню міжнародної підтримки, доступу до фінансових, військових, інформаційних ресурсів, розвитку партнерських відносин та інтеграції у світове товариство на різних рівнях, ізоляції росії у міжнародних відносинах тощо. На сьогоднішній момент криза архітектури міжнародної безпеки не дозволяє у повній мірі досягти Україною цілей відновлення національної безпеки. Саме недоліки системи міжнародної безпеки загалом зумовили можливість збройної

агресії росії проти української держави, адже окупація частини її територій у 2014 р. не викликала адекватної реакції міжнародної спільноти та не зумовила притягнення РФ до міжнародної відповідальності. Враховуючи зауважене вважаємо, що роль архітектури міжнародної безпеки, як фактору забезпечення національної безпеки держави є ключовою у сучасному світі, оскільки взаємодія міжнародних відносин і внутрішньополітичних процесів стає все більше важливою для глобальної стабільності і безпеки у світі.

Дослідження співвідношення правового інституту «національної безпеки» та «міжнародної безпеки» дозволило нам зауважити наступне:

1) національна безпека зазвичай охоплює заходи, спрямовані на забезпечення безпеки, обороноздатності та її внутрішньої стабільності в межах конкретної країни або нації, а міжнародна безпека стосується взаємодії між країнами та регіонами з метою запобігання конфліктам, забезпечення миру та вирішення міжнародних криз;

2) такі глобальні виклики, як розповсюдження ядерної зброї, кліматичні зміни та пандемії, впливають як на національну, так і на міжнародну безпеку, їх вирішення в свою чергу вимагає співпраці між країнами та координації зусиль на міжнародному рівні;

3) співпраця у сфері міжнародної безпеки включає дипломатичні зусилля країн, укладання ними міжнародних договорів, створення альянсів та міжнародних організацій, які спільно працюють для забезпечення стабільності та миру у світі, регіоні та окремо взятій країні;

4) боротьба з такими транснаціональними загрозами, як тероризм, кіберзлочинність, торгівля людьми та ін. теж потребують співпраці країн та міжнародних організацій для ефективної їм протидії;

5) національна економічна безпека є важливою для забезпечення добробуту та стабільності в межах країни, але вона також залежить від стану світової економіки та міжнародної торгівлі, адже міжнародні економічні кризи, санкції та торговельні конфлікти можуть впливати на економічну безпеку країн у всьому світі.

В умовах системної кризи міжнародного права відбувається формування багатопольярного світу, змінюється архітектура міжнародної безпеки із зменшенням рівня домінування окремих держав та використання їх політичного, економічного і військового потенціалу для вирішення міжнародних безпекових проблем. Воєнна агресія росії проти України підтвердила тезу, що наявні міжнародні безпекові правила та інститути втрачають свою дієвість, а політико-дипломатичні засоби забезпечення безпеки є малоефективними, відбувається девальвація ролі міжнародних колегіальних інститутів безпеки (ООН, ОБСЄ та ін.) та їх витіснення відповідними коаліційними суб'єктами міжнародних відносин (НАТО, ЄС) [2, с. 182]. При цьому, у протистоянні російській агресії

забезпечення національної безпеки силами лише України не вбачається можливим, адже сторони конфлікту мають різний військовий, економічний та політичний потенціал і без задіяння механізму міжнародної безпеки реалізувати цілі та основні засади державної політики національної безпеки для нашої країни наразі недосяжно [6].

Співвідношення інститутів національної та міжнародної безпеки свідчить про їх обумовленість та взаємовплив, оскільки кожний із видів безпеки має на меті вирішення ідентичних питань на рівні держави та міжнародної спільноти в цілому, зокрема, питання соціальної, економічної, політичної безпеки та забезпечення миру, подолання міжнародних криз не можливо розглядати у відриві окремо взятої країни від міжнародної спільноти. В умовах системної кризи міжнародного права відбувається формування багатополярного світу, змінюється архітектура міжнародної безпеки із зменшенням домінування окремих держав, наявні міжнародні безпекові правила та інститути втрачають свою дієвість, політико-дипломатичні засоби забезпечення безпеки є малоефективними, відбувається девальвація ролі міжнародних колегіальних інститутів безпеки та їх витіснення відповідними коаліційними суб'єктами міжнародних відносин.

Література:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 16.02.24)/
2. Житник О. М., Гриценко А. А. Вплив трансформації архітектури міжнародної безпеки на формування державної політики національної безпеки в умовах формування нового світового порядку: концепція управління майбутнім. *Право та державне управління*. 2019. № 2 (35), том 1. С. 181–190.
3. Країна-спонсор тероризму: що означає такий статус і хто у світі його вже отримав. *CHAS.NEWS*. URL: <https://chas.news/current/yak-kraini-sponsori-terorizmu-otrimali-svii-status-ta-chi-priednaetsya-do-nih-rosiya> (дата звернення: 08.02.24).
4. Європарламент визнав Росію державою-спонсором тероризму. Що це значить. *BBC.NEWS*. Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63730807> (дата звернення: 11.02.24).
5. Shkuta O. Peculiarities of the Investigator's Interaction with the Operational Subdivisions of law Enforcement Authorities in the Investigation of Illegal Reproduction and Restrictions *European Reforms Bulletin*. 2021. № 2. С. 106–110. <https://dspace.oduvs.edu.ua/bitstreams/bb8f5efe-2a29-4440-b3ad-d79b0862bfcc/download>

6. Oleh Shkuta, Maksym Korniienko, Mykola Yankovyi (2022) Foreign experience of preventing military and economic crimes. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 8, № 4. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», (2022). P. 185–190. <http://baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/1937/1946>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-425-5-42>

ТИПОЛОГІЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ПОГЛЯД

Шевчук Олександр Михайлович

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності,*

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Згідно з вимогами Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (2014 р.), Сторони співробітничать у боротьбі з корупцією у державних органах (ст. 22), а в Конвенції ООН проти корупції, ратифікованій Україною, визначено, що кожна Держава-учасниця прагне створювати, підтримувати й зміцнювати системи, які сприяють прозорості діяльності й запобігають виникненню корупційних ризиків зокрема, й у сфері охорони здоров'я. Охорона здоров'я громадян є одним із ключових пріоритетів держави. З метою реалізації права громадян України на охорону здоров'я держава забезпечує доступність найнеобхідніших лікарських засобів, а також встановлює пільги і гарантії окремим групам населення та категоріям громадян щодо забезпечення їх лікарськими засобами у разі захворювання [1, с. 143]. Систему охорони здоров'я необхідно розглядати як одну із з ключових сфер, що забезпечує національну безпеку держави. Інтеграція України в європейський медичний простір передбачає переорієнтацію всієї системи охорони здоров'я, у тому числі й правового забезпечення, з метою створення умов для безперешкодної реалізації права людини на охорону здоров'я, подальше впровадження пацієнтоорієнтованої моделі медичної реформи, гармонізації вітчизняних і міжнародних стандартів надання медичної допомоги і приведення нормативно-правових актів України у відповідність до законодавства Європейського Союзу. У той саме час на заваді стоїть корупція у сфері охорони здоров'я [2, с. 15].

Повномасштабне вторгнення російської федерації році мало руйнівний вплив на систему охорони здоров'я України. Зокрема, у 2024 році загалом видатки становлять 239 млрд грн, що на 31 млрд більше, ніж у 2023 р. Бюджетні асигнування в цій галузі були значно збільшені для вирішення термінових потреб, таких як лікування поранених, забезпечення лікарень медикаментами та обладнанням, а також підтримка розширення мережі медичних установ. Запроваджено державні закупівлі лікарських засобів та медичних виробів через так званий «електронний каталог» [3]. Зазначимо, що саме державні закупівлі та проведення тендерів лікарських засобів та медичних устаткувань слід розглядати як основні фактори зростання корупційних ризиків в умовах воєнного стану.

Стосовно змісту категорії корупційних ризиків у сфері охорони здоров'я. Так, у Посібнику з оцінки корупційних ризиків та розробки планів протидії корупції Програми USAID/FINREP-II визначені окремі категорії такі як «корупційних ризик» так «корупційний вчинок», а також «управління корупційними ризиками» та ін. Зокрема, корупційний ризик – це ймовірність виникнення та наслідки від корупційного вчинку. Корупційний вчинок – корупційне правопорушення та правопорушення, пов'язане з корупцією (як це визначено положеннями Закону «Про запобігання корупції»). Управління корупційними ризиками – це скоординовані дії, спрямовані на контроль та запобігання корупційних ризиків [4, с. 5].

Наприклад, Ю. Дмитрієв пропонує поділити на два види корупційних ризиків: (1) інституційні та (2) загально-системні. Перша група – це фактори, що негативно впливають на поведінку державного службовця, перетворюючи її на корупційну, та усунення яких належить до компетенції адміністративного органу, в якому працює (або який очолює) такий службовець. Друга група – це ризики, пов'язані із загальними недоліками створення та функціонування публічної адміністрації, аналізуються лише в частині рівня корупції при підготовці, прийнятті та виконанні управлінських рішень [5].

У роз'ясненнях Міністерства юстиції України від 12 квітня 2011 року вказано, що поширеністю доцільно виділити наступні корупційні ризики в діяльності державних службовців: недоброчесність державних службовців, виникнення конфлікту інтересів, безконтрольність з боку керівництва, наявність дискреційних повноважень [6]. На нашу думку, корупційні ризики у сфері охорони здоров'я доцільно поділити на дві групи: (1) зовнішньоорганізаційні (загальні). Серед яких доцільно виокремити: (1) нормативну невизначеність, (2) колізійність правових приписів, (3) наявність дискреційних повноважень, (4) вади організаційних змін. А друга група спеціальні (внутрішньоорганізаційні ризики) серед яких доцільно віднести: (1) недоброчесну поведінку, (2) конфлікт інтересів та ін. Питання запобігання конфлікту у сфері охорони здоров'я звертали

увагу окремі науковці [7]. Так, згідно положень Державної антикорупційної програми на 2023–2025 рр. однією із проблем є недостатньо прозорі процедури добору кадрів у закладах охорони здоров'я знижують конкуренцію та створюють можливості для проявів корупції при призначенні на такі посади. Корупційні ризики у сфері охорони здоров'я пов'язані, зокрема, з поведінкою недоброчесних медичних працівників.

Зазначимо що, ще із 2020 року НАЗК запустило новий напрям експертного стратегічного аналізу корупційних ризиків для виявлення і усунення корупційних схем. Так, у сфері охорони здоров'я виявлено «Топ-10 корупційних схем забезпечення осіб з інвалідністю технічними засобами реабілітації», Топ-10 корупційних ризиків медико-соціальної експертизи щодо встановлення інвалідності; Корупційні ризики під час обмеження обігу лікарських засобів в умовах воєнного стану. Приміром, у 2023 році НАЗК спільно з фахівцями профільних громадських організацій провели комплексне дослідження «Корупційні ризики у процедурі оцінки медичних технологій» та виокремили низку корупційних ризиків, зокрема: вплив на процедуру ОМТ уповноважених органів у сфері охорони здоров'я; відсутність алгоритму проведення експертиз з ОМТ та відповідальності експертів; непрозорість скороченої процедури ОМТ за ініціативи МОЗ України; безпелаяційність результатів ОМТ тощо [8].

Зокрема, в наукових джерелах до потенційних корупційних ризиків у сфері охорони здоров'я, окремі автори відносять наступні, а саме: зловживання у сфері закупівель та проведення тендерів через зростаючі потреби в медичному обладнанні, товарах й послугах; несправедливе призначення на посади через відсутність прозорих процедур добору кадрів у закладах охорони здоров'я; непрозорий розподіл коштів всередині системи; бюрократизованість системи охорони здоров'я [9, с. 246]. Отже, корупційні ризики у сфері охорони здоров'я доцільно поділити на дві групи: зовнішньоорганізаційні (загальні). Серед яких доцільно виокремити: нормативну невизначеність, колізійність правових приписів, наявність дискреційних повноважень, вади організаційних змін у сфері охорони здоров'я. А друга група це спеціальні (внутрішньоорганізаційні ризики) у сфері охорони здоров'я серед яких доцільно віднести: (1) недоброчесну поведінку, (2) конфлікт інтересів у сфері охорони здоров'я та ін.

Література:

1. Shevchuk O., Legal regulation of procurement of narcotic drugs in Ukraine with involvement of international specialized organizations / Shevchuk, O., Shevchuk, V., Zuy, V., Chub, O., & Rzhavska, O. *Georgian Medical News*. № 11 (284). 2018. P. 143–149.

2. Мирошнікова А. Є. Адміністративно-правове забезпечення запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у сфері охорони здоров'я : дисерт. ... доктора філософії 081 «Право». Харків, 2023. 217 с.

3. У Держбюджеті-2024 видатки на охорону здоров'я збільшаться на 24,4 млрд грн. URL. <https://dzplatforma.com.ua/news/69176-v-derzhbyudzheti-2024-vidatki-na-okhoronu-zdorovya-zbilshatsya-na-244-mlrd-grn> (дата звернення: 15.08.2024).

4. Вінборн С., Сисоев В., Ткаченко В. Посібник з оцінки корупційних ризиків та розробки планів протидії корупції. Програма розвитку фінансового сектору (USAID/ FINREP-II). Київ, 2015. 72 с. URL. https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/posibn_USAID.pdf (дата звернення: 15.08.2024).

5. Дмитрієв Ю. Корупційні ризики у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави. *Вісник. Право знати все про податки і збори*. 2015. № 14 (14). URL: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/8207?issue=209> (дата звернення 15.08.2024).

6. Корупційні ризики в діяльності державних службовців: роз'яснення Міністерства юстиції України від 12.04.2011 року. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0026323-11#Text>(дата звернення 15.08.2024).

7. Shevchuk, O., Yarova, A. Prevention and settlement of conflicts of interest in health care of Ukraine as an administrative legal institute. *Juridical Tribune*, 2022. 12 (3). Pp. 387–398.

8. Корупційні ризики у процедурі оцінки медичних технологій. Київ, Національне агентство з питань запобігання корупції. 2023. 26 с. URL. <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/06/doslidzhennya-OMT-2023.pdf> (дата звернення: 15.08.2024).

9. Уткіна, М. С. Аналіз корупційних ризиків у сфері охорони здоров'я України на тлі збільшення бюджетних асигнувань у період воєнного стану. *Київський часопис права*. 2024. № 2. С. 242–247. doi: 10.32782/klj/2024.2.35.

КОЛАБОРАЦІОНІЗМ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ

Шпіля В'ячеслав Романович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Максимів Олег Олегович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Проблема колабораціонізму в незалежній Україні виникла задовго до тимчасової окупації АРК, частини Донецької та Луганських обл. у 2014 році, повномасштабного вторгнення рф на територію України у 2022 р. Адже підривна робота громадян України на користь росії тривала роками та була спрямована на повалення державного укладу української держави, системи її захисту та налагодження співпраці на міжнародному рівні. Протягом тривалого часу в Україні неодноразово вносили законопроекти щодо криміналізації колабораційної діяльності, проте, тільки 3.03.23 р. було прийнято відповідний кримінальний нормативно-правовий акт – Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» [1]. Відповідно до офіційної статистики кримінальних правопорушень в Україні за 2023 р. 1168 громадян України вчинили злочинні дії, кваліфіковані ст. 111-1 Кримінального кодексу України «Колабораційна діяльність» і тільки один іноземний громадянин ідентифікований на момент вчинення злочину [2]. Ця статистика не враховує показники окупованих територій та тих колаборантів, які виїхали у підконтрольні окупаційній владі регіони та в росію.

«Колабораціонізм» – це термін, який використовується для опису співробітництва з ворогом у період воєнного часу, яке завдає шкоди власній країні чи народові. З таким феноменом війни стикається кожна країна території якої перебували чи перебувають під окупацією, громадяни якої взаємодіють з окупантами, надають йому допомогу та ін. Вчинення дій з колаборації з окупаційною владою слід відрізнити від дій необхідних для виживання людей в окупації, оскільки окремі форми суспільної адаптації до умов окупації не слід вважати колаборацією. Наприклад, до проявів суспільної адаптації в окупації може бути віднесено сплата

податків, праця в адміністративних та освітніх установах, участь у культурному житті та інші дії в період окупації без ідеологічної підтримки окупаційного режиму. Тому, важливим залишається питання відмежування у правовій площинні дій тих громадян, які сприяли ворогові на окупованих територіях, від дій громадян, які стали заручниками обставин і змушенні були співпрацювати з окупаційним режимом для забезпечення власного виживання.

Співпраця із ворогом на шкоду власній країні відома ще з давніх історичних часів (наприклад, окремі князі Русі співпрацювали із Золотою Ордою та Монгольським ханством; деякі народи Америки обирали співпрацю із іспанцями-завойовниками та ін.), проте вперше поняття «колабораціонізм» було використано для позначення співпраці місцевих жителів Бельгії та Франції з німецькою окупаційною владою під час Першої світової війни, а в період Другої світової війни – дане поняття застосовувалося по відношенню до співпраці французького уряду Віші, громадян окупованих нацистським урядом країн (зокрема, Норвегії, Данії, Нідерландів, Франції, Бельгії та ін.) із фашистською Німеччиною.

Серед основних детермінантів що безпосередньо впливали на протиправну співпрацю громадян з ворогом варто віднести наступні:

- співпраця з окупантами може розглядатися як єдиний спосіб забезпечити свою безпеку і виживання, зберегти життя собі та своїм близьким;

- в результаті соціального тиску та впливу оточення, створення позитивного та соціально прийняттого образу співпраці з окупантами;

- підтримка ідеологічних поглядів та концепцій, які збігаються з ідеями окупаційних режимів;

- задоволення матеріальних та особистих інтересів, зокрема, отримання привілеїв, робочих місць, матеріальних ресурсів тощо;

- розчарування або неповага до діючої влади в країні, а співпраця із окупантами розцінюється як спосіб змінити ситуацію;

- здійснення фізичного чи психологічного тиску на особу та членів її сім'ї.

Як бачимо проблема колабораціонізму в незалежній Україні виникла задовго до подій 2014 та 2022 рр., оскільки відмічалася підривною роботою громадян України на користь рф протягом тривалого часу. «Колабораціонізм» – це термін, який використовується для опису співробітництва з ворогом, яка завдає шкоди власній країні чи народові, особливо в контексті політики у період воєнного часу. Важливим також є питання відмежування у правовій площинні дій тих громадян, які сприяють ворогові на окупованих територіях, від дій громадян, які змушенні співпрацювати з окупаційним режимом для забезпечення власного виживання. Співпраця з ворогом мала місце в усі історичні

епохи, проте вперше саме поняття «колабораціонізм» було використано для позначення співпраці з окупаційною владою у Першу та Другу світові війни.

На форму та ступінь співпраці із окупаційною владою в період Другої світової війни впливало ряд факторів, зокрема ресурси окупаційної влади та ресурси окупованих територій. Форми колабораціонізму є: політичний, військовий, економічний та соціальний колабораціонізм. До обставин та факторів, які можуть вплинути на те, чому окремі громадяни співпрацюють з ворогом відносяться: забезпечення безпеки і виживання; соціальний тиск та вплив оточення; підтримка ідеологічних поглядів та концепцій окупаційного режиму; задоволення матеріальних та особистих інтересів; розчарування або неповага до діючої влади в країні; здійснення фізичного чи психологічного тиску на особу та членів її сім'ї.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>
2. Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-425-5-44>

КОРУПЦІОГЕННІ ФАКТОРИ У ТЕКСТАХ СЛУЖБОВИХ ДОКУМЕНТІВ: ЇХ АНАЛІЗ І ВИДИ

Ялова Оксана Володимирівна
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правничої лінгвістики,
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

У реалізації політики Української держави чільне місце належить органам виконавчої влади в центрі й на місцях, органам місцевого самоврядування, які знаходяться найближче до громадян і місцевих громад. Діяльність цих органів нерозривно пов'язана з аналізом і узагальненням практики як власної роботи, так і роботи підприємств, установ та організацій, стану соціального і культурного життя країни, областей, районів, міст, селищ і сіл. Управлінські дії фіксують

у відповідних документах, які оформлюють за встановленими правилами на паперових або магнітних носіях. Підготовка, реєстрація, облік усіх службових документів органів державної влади і місцевого самоврядування, передусім тих, на які покладено обов'язки з організації роботи щодо запобігання проявам корупції, повинні здійснюватися за єдиною формою з дотриманням установлених правил, норм, вимог, стилю, традицій.

Документ – це засіб фіксації певним способом на спеціальному матеріалі інформації про факти, події, явища об'єктивної дійсності і розумової діяльності людини. Це результат відображення конкретної інформації на спеціальному матеріалі, за певним стандартом і формою. Документи – джерела й носії інформації, зберігають досвід, а тому мають вагомe значення для історії. Документи мають і правове значення, бо є засобом посвідчення і доказу певних фактів.

Службовий документ – це юридичний документ, який складається або отримується у процесі діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень та оформляється згідно зі встановленими вимогами і характеризується такими основними ознаками як юридична сила, інформативність, функціональна визначеність та засвідчення відомостей у формі, передбаченій чинними нормативними актами.

Досить важливим у полі правозастосування є зміст поняття «офіційний документ» – за визначенням юридичної енциклопедії – це інформація, відомості чи дані, зафіксовані на папері, фотоплівці, магнітному диску та інших матеріальних носіях, що мають законодавчий, нормативний, директивний або інформаційний характер, приймається і поширюється (публікується, видається, надсилається) в установленому порядку компетентними органами або відповідною посадовою (службовою) особою [6].

Дослідженню поняття «офіційний документ» в сучасній науковій доктрині приділяють велику увагу, проте погляди науковців, законотворців та практиків з цього приводу різняться.

Так, М. Коржанський вважає, що офіційними є лише письмові акти, що видаються державними, громадськими чи приватними підприємствами, установами або організаціями, які призначені для посвідчення фактів чи подій, що мають юридичне значення [5].

У Рекомендації Res (2002) 2 «Про доступ до офіційних документів» офіційний документ означено як будь-яку інформацію, що зафіксована в будь-якому вигляді, розроблена або отримана органами державної влади і пов'язана з державною або адміністративною функцією. Виняток становлять документи, які перебувають на стадії підготовки, тобто не були оприлюднені державними органами [1].

Укладаючи тексти документів, з метою унеможливлення корупційної мотивації у їх змісті, необхідно дотримуватися загальних вимог юридичної

техніки, які мають певну специфіку використання в документах положень, що можуть сприяти або полегшувати вчинення корупційних правопорушень.

Передусім необхідно врахувати положення наказу Міністерства юстиції України від 18 березня 2015 № 383/518, який затверджує Порядок проведення антикорупційної експертизи проєктів нормативно – правових актів на наявність корупціогенних норм, які мають практичне значення не лише для цих актів, а й є орієнтиром і зразком для підготовки документів у центральних та місцевих органах виконавчої влади, органах місцевого самоврядування [7].

Завдання антикорупційної експертизи є проведення комплексного дослідження нормативно – правових актів з метою виявлення корупціогенних факторів; підготовка обґрунтованих висновків щодо наявності або відсутності у нормативно – правових актах та проєктах нормативно-правових актів корупціогенних норм, надання пропозицій та рекомендацій щодо їх усунення.

Антикорупційна експертиза проводиться за методологією проведення антикорупційної експертизи, визначеною законодавством.

Експертиза на наявність корупціогенних норм – діяльність із виявлення в проєктах нормативно-правових актів, документах положень, що сприяють або можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень (корупціогенні фактори), та розробки рекомендацій з їх усунення.

Корупціогенний фактор (в широкому розумінні) – здатність нормативно-правової конструкції (окремого нормативного припису чи їх сукупності) самостійно чи у взаємодії з іншими нормами створювати ризик вчинення корупційних правопорушень [7].

Тобто укладачу документів потрібно знати техніку – юридичні недоліки документа, що можуть виступати як корупціогенні фактори. До таких недоліків належать:

- юридичні колізії нормативних приписів, що містяться в одному нормативно – правовому акті або в різних нормативно – правових актах, у тому числі невідповідність змісту нормативних приписів нормативно – правового акта, положенням нормативно – правового акта, який має вищу юридичну силу;
- розробка акта, видання (прийняття) акта органом (особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) з перевищенням своєї компетенції;
- порушення встановленої форми нормативно – правового акта;
- порушення вимог нормопроектувальної техніки;
- технічні помилки в тексті, тощо.

Зокрема йдеться про некоректне вживання оціночних понять, наприклад:

– за наявності поважних причин орган вправі надати...», «у виключних випадках особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, може дозволити...», «рішення може бути прийнято, якщо це не суперечить суспільним інтересам...» тощо. Подібні недоліки можна усунути шляхом уточнення невизначених формулювань, зменшення кількості «невизначених правових понять» або оціночних понять.

Оцінюючи можливу корупційність адміністративної процедури, особа, яка проводить експертизу, керується критеріями, що містяться в пункті 4.9.цих Методичних рекомендацій [1].

Корупціогенним фактором можуть вважатися і нечіткість формулювань (наприклад, нечітке визначення адміністративної процедури), необґрунтованістю окремих положень (наприклад, необґрунтованість регулювання конкурсних(тендерних) процедур), повторення і логічні розбіжності тощо.

Під час проведення експертизи здійснюються виявлення та оцінка таких корупціогенних факторів: 1) нечітке визначення функцій, прав, обов'язків і відповідальності органів державної влади та місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 2) створення надмірних обтяжень для одержувачів адміністративних послуг; 3) відсутність або нечіткість адміністративних процедур; 4) відсутність чи недоліки конкурсних процедур.

Варто звертати увагу також і на такі недоліки в документах як 1) наявність або відсутність вказівок на суб'єкт (орган, особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування), що приймає управлінське рішення, видає правозастосовний акт, здійснює юридично значущі дії; 2) види управлінських рішень, що приймаються, їх кількість, можливість вибору із одного із передбачених в документі рішень (відсутність розмежування проміжних і кінцевих рішень, якщо передбачається прийняття і тих і інших; невизначеність процесуальної форми прийняття управлінського рішення); 3) юридичне визначення підстав для прийняття управлінських рішень (невизначеність або недостатня визначеність підстав для прийняття управлінських рішень; можливість органу (особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) прийняти декілька видів рішень при нормативному закріпленні порядку або підстав прийняття тільки одного із них; відсутність обов'язку мотивувати управлінське рішення, що приймається); 4) строки реалізації владних повноважень, прийняття управлінських рішень, здійснення юридично значущих дій (відсутність формально визначених строків; можливість органу (особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування)

продовжити або скоротити встановлений строк без формально визначених підстав; право органу (особи...) поновити пропущений фізичною або юридичною особою строк на свій розсуд); 5) порядок відносин органу (особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) з фізичними та юридичними особами, іншими органами державної влади та місцевого самоврядування (відсутність в нормативно – правовому акті, проєкті нормативно- правового акта вказівок на юридичні факти (фактичний склад), що тягнуть за собою виникнення, зміну чи припинення правовідносин; можливість органу (особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) на свій розсуд ініціювати виникнення правовідносин, їх зміну або припинення, не вказуючи на юридично значущі обставини, що сприяли прийняттю такого роду рішення; право органу (особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) витребувати від фізичних та юридичних осіб додаткові відомості, документи, інформацію, здійсненні інших юридично значущих дій, не вказуючи вичерпних підстав для подібного роду рішень; 6) інші нормативно – правові приписи, що надають органу (особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) право приймати рішення на підставі власного розсуду [8, с. 266].

Таким чином, службовий документ, укладений з дотриманням усіх юридико – лінгвістичних вимог, буде зрозумілим для виконавців та осіб, для яких він підготовлений, сприятиме до прийняття правильного управлінського рішення, а отже сприятиме ефективній діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Література:

1. Рекомендації Ради Європи NR (2002)2 «Про доступ до офіційних документів» від 21 лютого 2002 року.

2. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 року № 170-VII зі змін. і доповн. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49.

3. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» від 14.10.2014 №1699-V.

4. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 №1698-VII.

5. Коржанський М. Й. Популярний коментар кримінального кодексу України [Текст] / М. Й. Коржанський, К. : Наукова думка, 1997, 695 с.

6. Юридична енциклопедія : в 6 томах. Шемшученко Ю. С. К. : Видавництво: Українська енциклопедія, 1998.

7. Деякі питання проведення антикорупційної експертизи: наказ Міністерства юстиції України від 18.03.2015 № 383/5.

8. Законодавча техніка: практ. посіб. нормопроектувальника / Анатолій Ткачук. К., 2015. 266 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-425-5-45>

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ НА ПУБЛІЧНІЙ СЛУЖБІ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ

Янюк Наталія Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцентка кафедри адміністративного та фінансового права,

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Враховуючи той факт, що корупція пов'язана з неналежним використанням влади, значна увага фокусується на публічній службі, яка є вразливою сферою для корупції. Публічні службовці доволі часто контактують з громадянами, зокрема щодо оформлення ліцензійно-дозвільних документів, здійснення контрольно-наглядової діяльності, через що можуть виникати спокуси поставити приватний інтерес над інтересами держави чи місцевого самоврядування. Безперечно, діджиталізація публічного адміністрування і запровадження системи електронних адміністративних послуг є одним із способів на шляху запобігання корупції, але все ж залишаються корупційні ризики на публічній службі. Значної уваги потребує урегулювання процедури формування публічної служби і питання оплата праці публічних службовців, щоб запобігти спокусі отримання неправомірної вимоги

У Преамбулі Конвенції ООН проти корупції підкреслено серйозність проблем, породжених корупцією, і загрози, яку вона несе для стабільності й безпеки суспільства загалом, оскільки завдає шкоди не лише всім демократичним інститутам, але й порушує засадничий принцип – верховенство права. Про це зазначено і в статті 14 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, зокрема наголошено на важливості подальшого утвердження верховенства права, у тому числі й шляхом боротьби з корупцією. Це свідчить, що для забезпечення верховенства права потрібно встановити заходи протидії корупції, інакше всі зусилля зведуться нанівець. Сьогодні

стверджується, що «корупція вже не є локальною проблемою, а перетворилася на транснаціональне явище, яке впливає на суспільства й економіки всіх країн, що зумовлює винятково важливе значення міжнародного співробітництва в галузі запобігання корупції та контролю за нею». Корупція здатна зруйнувати довіру до органів публічної влади і до тих осіб, які її представляють, незалежно від економічного розвитку країни. І саме це зумовлює потребу визначати корупційні ризики і шукати шляхи їх усунення або, принаймні, мінімізації. Попри вироблення певних міжнародних стандартів у протидії корупції, кожна країна формує власну систему заходів запобігання і подолання цього небезпечного явища.

З часу проголошення незалежності в Україні було прийнято декілька десятків законів та інших нормативних актів, які спрямовані на протидію корупції. Проте й досі залишаються питання, які потребують удосконалення, оскільки змінюється не лише інститут публічної служби, а й саме явище корупції. У Наказі НАЗК від 28.12.2021 р. «Про вдосконалення процесу управління корупційними ризиками» зазначено, що «корупційний ризик – імовірність вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, що негативно вплине на діяльність організації» Така «імовірність» стосується певних передумов чи факторів, які можуть привести до порушення доброчесності, як засадничого принципу публічної служби. У наукових джерелах визначено, що «корупційний ризик це відповідний факт (дія, стан) який створює умови для вчинення корупційних правопорушень особами уповноваженими на виконання функцій держави та місцевого самоврядування» [1, с. 39]. Держава має передбачити і звести до мінімуму можливість виникнення таких, де є загроза зловживання владою.

Є різні фактори, які зумовлюють корупційні ризики, серед яких варто виділити суб'єктивні і об'єктивні фактори. Варто звернути увагу на деякі об'єктивні фактори. До таких можна віднести ті, які виникають через наявність неналежного урегулювання порядку формування публічної служби, тобто порядку вступу на державну службу чи службу в органи місцевого самоврядування. Аналізуючи ситуацію у державній службі у Стратегії реформування державного управління України на 2022–2025 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р., зазначено, що експерти загалом позитивно оцінюють закріплення в законах Європейських принципів державної служби щодо професійності, доброчесності, політичної неупередженості, у тому числі щодо «розмежування посад державної служби, політичних посад та інших посад в державних органах», проте окремі зауваження стосувалися конкурсної процедури. Враховуючи чинний Закон України «Про державну службу» (10.12.2015 р.) і положення Закону України «Про службу в органах

місцевого самоврядування» (02.05.2023 р.), який в перспективі має набрати чинність, конкурс є головним способом прийняття на публічну службу. Проте законодавець зробив виняток – «крім випадків, передбачених цим Законом» у ст.21 Закону України «Про державну службу» і «якщо інше не передбачено законом» у с.21 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 02.05.2023 р. На перший погляд ці формулювання однакові, але у другому випадку відсутня конкретизація щодо закону, який встановлює ці винятки, а це може стати причиною розширення таких ситуацій, що обмежить конкурсний відбір при прийнятті на службу в органи місцевого самоврядування. Варто звернути увагу, що відмова чи безпідставне обмеження у проведенні конкурсу є загрозою для засад публічної служби.

У Стратегії також цілком слушно наголошено на підвищення вимог щодо якості складу конкурсних комісій, у тому числі й щодо Комісії з питань вищого корпусу державної служби. Виникає низка запитань щодо формування складу конкурсних комісій в органах місцевого самоврядування. Згідно з ч.3 ст.24 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (02.05.2023 р.) «до складу конкурсної комісії можуть включатися службовці місцевого самоврядування, у тому числі з інших органів місцевого самоврядування, заступники сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті (у разі створення), районної, обласної ради, державні службовці, науковці, фахівці, експерти, представники громадських об'єднань, які мають досвід роботи у відповідній сфері, а також представник виборного органу первинної профспілкової організації (за наявності)». Законодавець перераховує коло осіб, але не визначає квотування такого представництва. Крім цього, не зазначено вимоги щодо професійності членів комісії, оскільки формулювання «які мають досвід роботи у відповідній сфері» важко однозначно оцінити, якщо це «науковці, фахівці, експерти, представники громадських об'єднань». Враховуючи той факт, що відповідно до ч. 1 ст. 24 цього Закону конкурсну комісію утворює керівник служби, і наявність у керівника служби дискреційного повноваження «до складу конкурсної комісії можуть включатися», є ризик того, що конкурсна комісія буде сформована не за професійними якостями, а в інтересах самого керівника. Відтак варто запобігти впливу керівника служби на результати конкурсу і недопущення непотизму на публічній службі. Тож законодавець ще має час уточнити ці положення і конкретизувати алгоритм формування конкурсних комісій в органах місцевого самоврядування у відповідному нормативному акті.

Об'єктивним фактором, що зумовлює корупційні ризики, є неналежне врегулювання оплати праці публічних службовців, зокрема щодо порядок виплати за додаткове навантаження публічного службовця, оскільки такі виплати встановлюються керівником за поданням безпосереднього

керівника (ст.52 Закону України «Про державну службу»). Процедура таких нарахувань не завжди є прозорою. Ризиком також є і той факт, що оплата праці державних службовців чи службовців органів місцевого самоврядування є значно нижчою, ніж оплата праці інших службовців в органа держави, а це може породжувати спокусу отримання неправомірних доходів. Стосовно цього у Стратегії реформування державного управління України на 2022–2025 роки слушно наголошено на заходах щодо «посилення ролі сталої частини та обмеження варіативної частини (частини, яка може змінюватися за рішенням керівника), зокрема, «стала частина заробітної плати повинна становити не менш як 70 відсотків, а варіативної частини – не більш як 30 відсотків». Сьогодні оплата праці державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування нагадує перевернуту піраміду, оскільки не посадовий оклад, а різного роду надбавки і додаткові виплати становлять її основу. Відсутність чітко визначеного порядку нарахування таких виплат породжує ризик зловживання з боку керівника і ставить в залежність підлеглого від інтересу безпосереднього керівника, який вносить подання про таке нарахування.

Врегулювання питань щодо конкурсної процедури і щодо оплати праці на державній службі і службі в органах місцевого самоврядування, може усунути низку корупційних ризиків зокрема: оптимізує дії та рішення керівника служби щодо використання дискреційних повноважень при прийнятті на службу і запобігатиме зміні умов конкурсу на розсуд керівника; підвищить авторитет публічної служби і сприятиме зайняттю посад висококваліфікованими спеціалістами; запобігатиме зловживанням при встановленні оплати праці, зокрема нарахування виплат за додаткове навантаження публічного службовця.

Література:

1. Бугайчук, К. Л. Корупційні ризики: поняття, класифікація, методологія оцінки, заходи усунення. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції* : зб. тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 31 берез. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. Ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України. Харків : ХНУВС. 2017. С. 39–40. https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/31_03_2017/pdf/15.pdf

ІНКОРПОРАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Яцкевич Павло Володимирович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Дослідження положень міжнародно-правових та національних актів в сфері впровадження міжнародних стандартів до українського законодавства дозволяє визначити наступні його способи. Зокрема, п.б ч. 1. ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. закріплює такі форми включення міжнародних нормативно-правових актів до національного законодавства «"ратифікація", "прийняття", "затвердження" і "приєднання" впровадження міжнародних стандартів до українського законодавства дозволяє визначити наступні його способи означають, залежно від випадку, міжнародний акт, який має таке найменування і за допомогою якого держава виражає в міжнародному плані свою згоду на обов'язковість для неї договору» [2], а ст. 8 Закону України «Про міжнародні договори» містить положення про те, що «згода України на обов'язковість для неї міжнародного договору може надаватися шляхом підписання, ратифікації, затвердження, прийняття договору, приєднання до договору» [3] в незалежності від форми укладання таких договорів та в т.ч. по відношенню до міжнародних договорів згоду на які надала УРСР [6, с. 132].

Правнича теорія виділяє такі види впровадження міжнародних стандартів до законодавства, як: імплементація, інкорпорація, рецепція, трансформація, відсилання [1, с. 34–35]. В межах нашого дослідження зосередимо свою увагу саме на інкорпорації міжнародних стандартів у національне законодавство в контексті збройного конфлікту.

Слід зауважити, що не всі належним чином ратифіковані міжнародні договори можуть безпосередньо застосовуватися на території держави, оскільки поділяються на самовиконавчі та несамовиконавчі договори, які потребують додаткового впровадження та/або зміни норм національного законодавства, на відміну від договірних норм та норм звичаєвого права, які автоматично починають діяти з початку збройного конфлікту [7, с. 44].

Інкорпорація означає, що міжнародні стандарти офіційно стають частиною внутрішнього законодавства держави та застосовуються у діяльності правозаставчих органів шляхом т.з. «автоматичної інкорпорації» та

за можливої трансформацією національного законодавства. Відмінність інкорпорації від імплементації полягає у тому, що інкорпорація передбачає автоматичне застосування міжнародних норм після ратифікації, тоді як імплементація вимагає прийняття додаткових законів для введення міжнародних норм у дію на національному рівні. Так, відповідно до положення ст. 9 Конституції України «укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України» [7]. Наприклад, в період після підписання Україною Римського статуту у 2000 р. до його ратифікації у 2024 р. Верховна Рада України ухвалила заяви про визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду по відношенню до міжнародних злочинів вчинених на території України починаючи з 21.11.2013 р., в 2016 р. внесла відповідні зміни до Конституції України – ст. 124 «Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду» [6, с. 18], а в 2024 р. – подано законопроекти про внесення відповідних змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України [7, с. 238].

На процес інкорпорації впливає ряд внутрішніх та зовнішніх чинників:

- 1) колізії між національним та міжнародним правом;
- 2) наявність чітко визначеного механізму впровадження та забезпечення дотримання встановлених норм.

Також, процес інкорпорації узгоджується з «унікальними характеристиками національної правової системи, історичним контекстом, культурним та економічним розвитком, а також наявним рівнем співпраці між Україною та міжнародним співтовариством» [5].

Наразі Україна є учасницею близько 40 міжнародно-правових договорів в сфері гуманітарного права, в т.ч. за правонаступництвом (ст. 6 Закону України «Про правонаступництво України» закріплює положення у відповідності до якого «Україна підтверджує свої зобов'язання за міжнародними договорами, укладеними Українською РСР до проголошення незалежності України» [8, с. 18], які визначають міжнародні стандарти правового регулювання в умовах збройних конфліктів.

Наприклад, інкорпорація IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі 1907 р. [8, с. 76]. передбачає пряме застосування на території України в умовах збройного конфлікту та включає правила захисту цивільного населення, обмеження у використанні зброї, захисту культурних цінностей та інших норм міжнародного гуманітарного права. Зокрема, українські суди мають можливість використовувати положення IV Гаазької конвенції у кримінальні справи, пов'язаних з порушеннями норми міжнародного гуманітарного права, зокрема, у випадку вчинення військові

злочини [19; 18]. Також, відповідні норми було включено до законодавства України, наприклад, ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни» Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за порушення законів та звичаїв війни, зокрема за жорстоке поводження з військовополоненими, розграбування національних цінностей та інші злочинні дії визначенні в нормах міжнародного гуманітарного права [12].

Україна, як учасниця міжнародних відносин, не може функціонувати без врахування норм та принципів міжнародно-правових актів у внутрішньонаціональному законодавстві, про що свідчать положення Заключного акту наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 р., Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р., Декларації про державний суверенітет України, Конституції України, Закону України «Про міжнародні договори».

В результаті інкорпорації міжнародні стандарти офіційно стають частиною внутрішнього законодавства держави та застосовуються у діяльності правозастовчих органів шляхом т.з. «автоматичної інкорпорації» та за необхідної трансформації національного законодавства.

Література:

1. Рагуліна К. А. Вплив міжнародних договорів на національне законодавство України загальнотеретичний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2018. № 35, том 1. С. 32–36. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/648295.pdf>

2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: ООН 23.05.1969 р.

3. Про міжнародні договори: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>

4. Пилипенко В. П. Законодавство і практика України щодо імплементації міжнародного гуманітарного права і положень римського статуту міжнародного кримінального суду. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/451/12166/25461-1?inline=1>

5. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 р. № 1543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text>

6. Свинаренко Ю. П. Шкута О. О. Нормативно-правове регулювання взаємодії оперативних підрозділів з органами дізнання та досудового слідства. *Правові новели*. 2024. № 22. Т. 3. С. 131–136. http://legalnovels.in.ua/journal/22-3_2024/23.pdf

7. Шкута О. О. Актуальні питання запобігання крадіжкам в умовах воєнного стану в Україні. *Правові новели*. 2024. № 22. С. 235–241. http://legalnovels.in.ua/journal/22_2024/22_2024.pdf

8. Shkuta, Oleh, Tarasenko, Oleksandr, Shvets, Dmytro. Legal Regulation of Access to Justice in Cases Related to the Protection of the Rights of Military Officers and Conscript During the Conditions of Martial State in Ukraine. *Law of Justice Journal*. 2024. 38 (2). 6–21. DOI: 10.5335/rjd.v38i2.15920

МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

**КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В УКРАЇНІ:
АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ ЇХ НЕДОПУЩЕННЯ
ТА ПОДОЛАННЯ**

*8 жовтня 2024 року
м. Київ, Україна*

Підписано до друку 10.10.2024. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 9,77. Тираж 100. Замовлення № 1024-76.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.